

RAZPRAVE FF

Mladen Uhlak, Andreja Žele

Rusko-slovenska skladnja: propozicijska in medpropozicijska razmerja

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

Rusko-slovenska skladnja: propozicijska in medpropozicijska razmerja

Zbirka: Razprave FF (ISSN 2335-3333, e-ISSN 2712-3820)

Avtorja: Mladen Uhlík, Andreja Žele

Recenzenti: Robert Grošelj, Aleksandra Derganc, Jelena Konicka

Tehnično urejanje: Jure Preglau

Prelom: Petra Jerič Škrbec

Fotografija na naslovnici: Paul Klee, *Insula dulcamara* (vir: Wikipedia)

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajateljico: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Oblikovna zasnova zbirke: Lavoslava Benčič

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Ljubljana, 2022

Prva izdaja

Naklada: 200

Cena: 19,90 EUR

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje izdajanja znanstvenih monografij.

Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/>
DOI: 10.4312/9789617128321

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=105814531

ISBN 978-961-7128-33-8

E-knjiga

COBISS.SI-ID=105749507

ISBN 978-961-7128-32-1 (PDF)

Kazalo vsebine

Uvod	7
----------------	---

I Ujemanje, vezava, primik in osnovne razlike v glagolski vezljivosti med ruščino in slovenščino

1	Uvod v skladenjska razmerja znotraj propozicije	11
2	Opredelitev ujemanja.	13
2.1	Ujemanje znotraj besedne zveze	13
2.1.1	Ujemanje znotraj priredne samostalniške besedne zveze .	15
2.1.2	Zgradbe z glavnimi števniki	17
2.1.3	Izbirne (elektivne) zgradbe	22
2.2	Ujemanje znotraj stavčne povedi	22
2.2.1	Ujemanje med osebkom in povedkom.	23
2.2.2	Predikacijsko ujemanje znotraj števnških zgradb	24
2.2.3	Ujemanje osebka s povedkovim določilom	28
2.2.4	Ujemanje v primerjalnih in izvzemalnih zgradbah.	28
2.3	Ujemanje na nadstavčni besedilni ravni.	30
2.3.1	Ujemanje pridevniške besede v vlogi povedkega prilastka	30
2.3.1.1	Ujemanje povedkovega prilastka z navezovalnim udeležencem	31
2.3.1.2	Delno ujemanje povedkovega prilastka z navezovalnim udeležencem	31
2.3.2	Ujemanje pri oziralnih odvisnikih	32
2.3.3	Besedilna (nadpovedna) kongruenca.	35
3	Vezava.	37
3.1	Aktivna in pasivna vezljivost	37
3.2	Razlika med vezavo in ujemanjem	40
3.3	Šibka in krepka vezava.	40
3.4	Primik	42
4	Osnovne razlike med ruščino in slovenščino v glagolski vezavi . . .	45
4.1	Tožilnik	45
4.1.1	Tožilnik v vlogi smiselnega osebka	48

4.2	Rodilnik	.49
4.2.1	Rodilnik v vlogi smiselnega osebka	.52
4.3	Dajalnik	.55
4.3.1	Dajalnik v vlogi smiselnega osebka	.58
4.4	Orodnik	.65
4.4.1	Orodnik orodja ali sredstva	.66
4.4.2	Orodnik v vlogi predmeta, prizadetega z dejanjem	.67
4.4.3	Razmerje med orodnikom in tožilnikom pri diatezi	.73
4.4.4	Konstruktivsko pogojena raba orodnika: trpne in brezosebne zgradbe	.73
4.4.5	Orodnik v povedkovem določilu	.75
4.4.5.1	Orodnik ob veznem glagolu <i>быть</i> 'biti'.	.75
4.4.5.2	Orodnik ob nepolnopomenski rabi glagolov	.76
4.4.5.3	Orodnik v vzporedni predikaciji ob polnopomenskih povedkih mišljenja	.79
4.5	Mestnik	.80
4.6	Sklepi	.84

II Povratnost v ruščini in slovenščini

5	Uvod v povratnost	.91
5.1	Opredelitev povratnosti.	.91
5.2	Tipologija povratnih glagolov	.93
5.2.1	Povratni glagoli z izhodiščem v osebku oz. vršilcu dejanja	.95
5.2.1.1	Pravi povratni glagoli	.95
5.2.1.2	Povratni glagoli s svojilnim pomenom	.98
5.2.1.3	Povratni glagoli samopovzročanja (avtokavzativi).	.99
5.2.1.4	Vzajemni povratni glagoli	.100
5.2.1.5	Povratni glagoli s habitualnim pomenom v absolutnih zgradbah.	.102
5.2.1.6	Povratni glagoli s kavzativnim pomenom, ki zmanjšuje vršilskost	.104
5.2.1.7	Slovenske splošnovršilske zgradbe in njihove ruske ustreznice.	.105

5.2.2	Povratne oblike v navezavi na predmet kot prizadeto z dejanjem	107
5.2.2.1	Dekavzativne povratne zgradbe	107
5.2.2.2	Konverzivne povratne zgradbe	110
5.2.2.3	Naklonske neprave trpniške zgradbe	110
5.2.2.4	Trpniške zgradbe s povratnimi oblikami glagolov	111
5.3	Sklep	114

III Medpropozicijska razmerja: priredje in podredje v ruščini in slovenščini

6	Uvod v medpropozicijska razmerja	117
6.1	Osnovni pojmi	118
6.2	Razmejitev med podrednim in prirednim razmerjem	121
6.2.1	Merilo gnezdenja	122
6.2.2	Merilo glede na položaj veznika	123
6.2.3	Merilo nizanja podredij z istim veznikom	125
6.2.4	Merilo določanja jedra z vstavljanjem v širše skladijsko okolje	126
6.2.5	Merilo nerazgradljive priredne skladijske enote	126
6.2.6	Merilo systemskega izpusta (elipse)	128
6.2.7	Merilo omejene rabe osebnega zaimka v vlogi nanašalnice pri podredju	129
6.2.8	Merilo zmožnosti poudarjanja podrednih odvisnikov	129
6.2.9	Merilo nadomeščanja povedi z anaforičnim zaimkom <i>это</i>	130
6.2.10	Vloga veznika v različnih odvisnostnih razmerjih	130
6.3	Razlika med delovalniškimi in okoliščinskimi odvisniki	132
6.3.1	Razlika med delovalniškimi in udeleženskimi odvisniki glede na rabo veznikov	133
6.3.1.1	Osnovne značilnosti delovalniških veznikov in odvisnikov v ruščini in slovenščini	136
6.3.1.2	Osnovne značilnosti okoliščinskih veznikov in odvisnikov v ruščini in slovenščini	145
6.3.1.3	Večfunkcijskost veznikov <i>когда</i> in <i>нока</i>	148
6.4	Sklep	156

Povzetek	159
Резюме монографии	165
Okrajšave	172
Viri in literatura	173
Imensko in stvarno kazalo	179

Uvod

Monografija *Rusko-slovenska skladnja: propozicijska in medpropozicijska razmerja* predstavlja poglavja iz sinhrono obravnave skladenjskih pojavov v dveh sorodnih jezikih: ruščini in slovenščini. Metodološko se opira na aktualne ruske in slovenske raziskave, ki preučujejo skladenjska razmerja v obeh jezikih.

Ker je monografija v prvi vrsti namenjena slovenskim rusistom, poleg opisa in teoretične analize prinaša še konkretne ruske in slovenske zglede rabe obravnavanih pojavov.

Monografija s stališča odvisnostne in funkcionalistične skladnje obravnava različna skladenjska razmerja, zlasti tista, ki kažejo na sistemsko razhajanja med sodobno ruščino in slovenščino. Ravno zato je kot študijski priročnik primerna za slovenske študente rusistike, hkrati pa je lahko zasnova za nadaljnje kontrastivno preučevanje še drugih jezikovnih ravnin v obeh jezikih.

Avtorja imava prijetno dolžnost, da se zahvaliva vsem, ki so nam pomagali k izboljšanju analize in komentiranju vsebine tega dela. Zahvala gre v prvi vrsti recenzentoma Aleksandri Derganc in Robertu Grošlju ter prevajalcema povzetkov Jeleni Mihajlovni Konicki in Mitju Trojarju. Za sprotno strokovno komentiranje pa se zahvaljujemo Mislavu Beniću, Polini Andrejevni Bičkovi, Davidu Aleksandroviču Eršlerju, Marcu L. Greenbergu, Nini Ledinek, Aleksandru Borisoviču Letučemu, Mihailu Vladimiroviču Oslonu in Mihailu Nikolajeviču Sajenku.

Sicer pa odgovornost za vse morebitne vsebinske in jezikovne napake prevzemava avtorja.

Ljubljana, september 2021

Avtorja

I

Ujemanje, vezava, primik in osnovne razlike v glagolski vezljivosti med ruščino in slovenščino

1 Uvod v skladenjska razmerja znotraj propozicije

V prvem poglavju so predstavljena osnovna pomensko-skladenjska razmerja v besednih zvezah, v razmerjih znotraj enostavčne povedi in med stavki na ravni besedilne skladnje.

Izpostavljeni so predvsem trije tipi podrednih razmerij: ujemanje, vezava in primik. Poglavje je večdelno – v prvem delu so predstavljeni osnovni tipi ujemanja v ruščini in slovenščini. Sledi predstavitev vezave in primerjave med vezavo in ujemanjem ter kratka predstavitev primika.

Drugi del poglavja obravnava osnovne razlike med ruščino in slovenščino na področju glagolske vezavne vezljivosti. Z vidika vezave je podrobno predstavljena raba posameznih sklonov v ruščini, primerjalno s slovenščino. Pri opisu sklonov so prednostno obravnavani vezljivi udeleženci v vezavnih delovalniških vlogah. V sklepnem delu prvega poglavja so predstavljene temeljne ugotovitve.

2 Opredelitev ujemanja

Ujemanje (согласование) je izrazito slovnični tip podrednega razmerja, pri katerem nadzorna beseda (контролёр) končniško določa oblikoskladenjske kategorije (število, sklon in najpogosteje tudi spol) nadzorovanih besed (мишень). Pri ujemanju sprememba oblike nadzorne besede najpogosteje vpliva na spremembo oblike nadzorovanih besed.

2.1 Ujemanje znotraj besedne zveze

Najpogostejši tip ujemanja znotraj samostalniške zveze je t. i. prilastkovno ujemanje (согласование определения, атрибутивное согласование), pri katerem je v vlogi prilastka pridevniška zveza,¹ ki od nadzorne samostalniške zveze prevzame spol, število in sklon:

- (1) хорош-**ая** погода_F 'lepo vreme'
- (2) хорош-**ее** кино_N 'dober kino'

V ruščini se pri nesklonljivih prevzetih besedah slovnični spol samostalniškega jedra praviloma izraža s končnico pridevniškega prilastka v samostalniški zvezi.² To je eksplicitno v ruskih zgledih (3) in (4), pri katerih se osnova nesklonljivih samostalnikov *интервью* in *кенгуру* konča z *-и* in se spol izrazi šele v ujemalnem razmerju s prilastkom:

- (3) хорош-**ее** интервью_N 'dober intervju'
- (4) больш-**ой** кенгуру_M 'velik kenguru'

Ruščina pozna tudi poseben tip pomenskega ujemanja znotraj samostalniške zveze, v kateri se v vlogi jedra pojavljajo samostalniki skupnega/splošnega spola (общий род). Gre za skupino samostalnikov *a*-sklanjatve (5), ki označujejo osebe (človeško⁺), in se uporabljajo za nosilce/referente tako moškega kot ženskega naravnega spola:

- (5) коллега 'kolega/kolegica', левша 'levičar/levičarka', пьяница 'rijanec/rijanka', сладкоежка 'sladkosned/sladkosnedka', убийца 'morilec/morilka'

1 V vlogi prilastka lahko nastopa celotna pridevniška beseda, kamor sodijo npr. tudi svojilni zaimki, vrstilni števniki in deležniki.

2 V ruščini se večina nesklonljivih prevzetih samostalnikov konča s samoglasnikom, npr. кино 'kino', пальто 'plašč', метро 'metro', интервью 'intervju', радио 'radio', леди 'lady, lejdi', кафе 'kavarna'. Večina teh samostalnikov je srednjega spola; tisti, ki označujejo živali, pa so moškega, npr. шимпанзе 'šimpanz'.

Posebnost teh samostalnikov je, da se nadzorovane besede (prilastki in povedki) ujemajo glede na naravni spol nadzornega nosnika. Ujemanje po naravnem spolu potrjuje, da gre za pomensko oz. semantično ujemanje (6, 7).

- (6) Мой коллега_М пришёл_М. 'Moj kolega je prišel.'
(7) Моя коллега_Ф пришла_Ф. 'Moja kolegica je prišla.'

Slovenščina spol nosnice kot konkretnega denotata najpogosteje izraža s feminativom oz. posebno žensko obliko, npr. *kolegica* vs. ruš. *коллега*.³

V primeru redkih samostalnikov, ki se v slovenščini uporabljajo za osebe obeh spolov, npr. *reva*, *priča*, *stranka*, *kurba*, slovenščina v samostalniški zvezi daje prednost slovničnemu ujemanju, pri katerem se spol nadzorovane besede prilagaja slovničnemu spolu jedra (8, 9).⁴

- (8) Та poslanec je **prava reva**_Ф. / Этот депутат настоящий трус.
(9) Janez je naša **redna stranka**_Ф. / Янез наш постоянный клиент.

V ruščini pomensko ujemanje znotraj samostalniške zveze praviloma ni v rabi pri poklicnih poimenovanjih, ki se v ruščini uporabljajo za nosnike obeh spolov (10), npr. *директор* 'direktor/direktorica', *архитектор* 'arhitekt/arhitektka', *врач* 'zdravnik/zdravnica'.⁵

- (10) Анна Александровна_Ф – **наш директор**_М и **известный специалист**_М.
(*наша директор и известная специалист). 'Ana Aleksandrovna je naša direktorica in znana strokovnjakinja.'

Pri samostalnikih, ki označujejo poklicna poimenovanja in nimajo vzporednih ženskih poimenovanj, se spol nosnice lahko izraža z obliko povedka, torej v predikacijskem razmerju (11):

- (11) Наш новый директор_М-нам **велела**_Ф завтра рано прийти на работу.
'Naša nova direktorica je ukazala, da jutri zgodaj pridemo na delo.'

Pri ruskih poklicnih poimenovanjih je pomensko ujemanje navadno za predikacijsko razmerje, *Директор пришла* 'Direktorica je prišla', in ne tako navadno znotraj samostalniške zveze, npr. *наш директор*. To kaže na dva različna tipa ujemanja: ujemalno razmerje znotraj samostalniške zveze, npr. *наш директор*, je bolj

3 O tem glej tudi Derganc (2016).

4 V zadnjem desetletju se pojavlja raba pomenskega ujemanja samo pri samostalniku *vodja*, pri katerem se spol določila ravna po naravnem spolu nosnika: *Tina je naša vodja* vs. *Tone je naš vodja*.

5 V ruščini se pri nekaterih poklicnih poimenovanjih ženske oblike uporabljajo stilno zaznamovano, npr. *профессорша* 'prfoksa', *врачиха* 'dohtarca'.

vzajemno trdno in gre v smer stalnosti, medtem ko je pri razmerju med osebkom in povedkom dominantnejše pomensko ujemanje.

Na neke vrste posebnosti znotraj ujemanja v besedni zvezi opozarjajo razlike v spolski rabi v konverziji v ruščini in slovenščini.

Če se nesamostalniški leksem, ki besednovrstno nima opredeljenega spola, uporablja v vlogi samostalniškega jedra, se v ruščini v zvezi z nadzorovanimi besedami obnaša kot beseda srednjega spola (12). V slovenskih ustreznihah pa se konverzne besede uporabljajo v moškem spolu (13). Nekateri izmed teh leksemov v slovenščini lahko tudi prevzamejo sklonljivost, npr. *veliki* A_{NOM}, *velikega* A-*ja*_{GEN}, kar za ruščino ni značilno.

(12) громк-**ое** ура_N, больш-**ое** но_N, прописн-**ое** А_N

(13) glasen hur_M, velik ampak_M, veliki A_M

2.1.1 Ujemanje znotraj priredne samostalniške besedne zveze

Ujemanje znotraj priredne samostalniške zveze potrjuje bistveno slovnično lastnost ujemanja: celotna samostalniška zveza mora nastopati v istem sklonu, druge slovnične kategorije, spol in število, pa so lahko različne (14). V primeru (15) se s spremembo sklona razdre priredna zveza:

(14) Вася писал [другу и сёстрам]. 'Vasja je pisal [prijatelju in sestram].'

(15) *Вася писал [другу и с сёстрами]. *Vasja je pisal [prijatelju in s sestrami]. (neustrezno)

Z razpadom priredne samostalniške zveze se hkrati uvaja nova udeleženska vloga. Pri (16) imata lahko dve samostalniški zvezi [другу] in [сёстрами] tudi dve različni udeleženski vlogi: prijatelj je naslovník, sestre pa družilnik.

(16) Вася писал [другу] и [с сёстрами]. 'Vasja je pisal [prijatelju] in [s sestrami].'

Vendar je v ruščini poved *Вася писал [другу с сёстрами]* lahko interpretirana tudi kot komitativna zgradba, v kateri celotna zveza *другу с сёстрами* označuje naslovníka. Slovenščina tovrstne možnosti interpretacije ne dopušča.

Priredna samostalniška zveza deluje kot ena skladenjska enota, kar je razvidno iz tega, da pri predikacijskem razmerju, kjer člana zveze nastopata enovito, kot nadzorna zveza določata needninsko obliko povedka, v slovenščini sta to dvojninska (17) in množinska oblika (18), v ruščini pa samo množinska:

(17) [Маша и Вася] танцуют_{PL} танго. '[Maša in Vasja] plešeta_{DU} tango.'

- (18) [Девушки и молодые люди] танцуют_{PL} танго. ‘[Punce in fantje] plešejo_{PL} tango.’

Znotraj priredne samostalniške zveze med pridevniškimi prilastki in nadzornimi samostalniki se v dveh zgradbah izraža neujemanje v številu.

a) Tako v ruščini kot v slovenščini lahko dve priredno vezani samostalniški zvezi imata isti prilastek (nadzorovano besedo), zato se ta ne ponavlja pri drugi sestavini in je izražen z needninsko obliko (19, 20):

- (19) Необходимы **чрезвычайные**_{PL} **смелость и стремление к борьбе**.
‘Potrebna sta **izjemna**_{DU} **pogum in borbenost**.’
- (20) Дорогие_{PL} Миша и Катя! ‘Draga_{DU} Miša in Katja!’

Pri teh zgradbah se v pridevniških oblikah kaže naslednja sistemska razlika med slovenščino in ruščino: v slovenščini se razlika med moškim in ženskim spolom izraža tako v dvojini kot v množini, medtem ko v ruščini množinske oblike pridevnikov ne izkazujejo spolske različnosti. V primerih, ko imamo v priredni zvezi samostalnika različnih spolov, sta v slovenščini dve možnosti, in sicer ujemalni needninski prilastek ima bodisi needninsko obliko moškega spola (21) bodisi prevzame spolsko obliko najbližjega samostalnika v neposrednem stiku (22).

- (21) Драга_{DU M} Janez in Špela! Драги_{PL M} prijatelji in prijateljice!
- (22) Драги_{SG M} Janez in Špela! Драга_{SG F} Špela in Janez!

V ruščini pa za vse zgornje primere, če se prilastek nanaša na oba udeleženca, velja samo ena množinska oblika (23). Edninska oblika prilastka v ruskih zvezah se nanaša samo na prvega udeleženca, kar pomeni izločanje drugega (24).

- (23) Дорогие_{PL} Вася и Катя! Дорогие_{PL} Катя и Вася!
- (24) ?Дорогой_{SG} Вася и Катя! ?Дорогая_{SG} Катя и Вася!

b) Za ruščino je značilna še ena zgradba, pri kateri je pridevniška oblika v ednini, kljub temu da celotna samostalniška zveza označuje množino: gre za niz dveh priredno zloženih samostalniških zvez, ki imata enako samostalniško jedro. Samostalniško jedro se izrazno ne ponavlja in je zato v priredni zvezi na koncu izraženo z množinsko obliko (25, 26).⁶

- (25) В этой скульптуре сплетены **мужская и женская фигуры**_{PL}. ‘V tej skulpturi se prepletata **moška in ženska figura**_{SG}.’

⁶ Tovrstne zgradbe se ne uporabljajo v zvezah s samostalniki skupnega spola, kjer sta oba nanosnika različnih referenčnih spolov. V tem primeru bi imeli zgradbo s pridevnikoma različnih spolov **большой и маленькая неряха*, kar v Ruskem nacionalnem korpusu (Национальный корпус русского языка, НКРЯ) ni izpričano.

- (26) **Грузинская и российская стороны**_{PL} подтвердили своё намерение участвовать в переговорах. ‘**Gruzinska in ruska stran**_{SG} sta potrdili, da se bosta udeležili pogovorov.’

Kot je iz prevodov (25, 26) razvidno, ima slovenska ustreznica ruskih prirednih zgradb samostalniško jedro v ednini, čeprav se nanaša na obe sestavini priredja. Gre za celovito samostalniško zvezo v dvojini, kar se potrjuje v povedkovi dvojniski zloženi glagolski obliki (**Gruzinska in ruska stran je potrdila*; **Se prepleta moška in ženska figura*).

2.1.2 Zgradbe z glavnimi števnik

V zgradbah z glavnimi števnik⁷ se kaže vzajemni odnos med števnikom in samostalniško zvezo. Spol samostalnika lahko določa obliko števnik; v ruščini pa tudi števnik, večji od 1, vpliva na sklonsko obliko samostalniške besede.

Tako v slovenščini kot v ruščini se v samostalniških zvezah z glavnim števnikom *en -a, -o / один, одна, одно* v vseh sklonih uporablja tipično končniško ujemanje števnik s samostalnikom: števnik se kot nadzorovana beseda prilagaja po spolu, številu in sklonu obliki nadzornega samostalniškega jedra (27, 28, 29):

- (27) один стакан_M, ‘en kozarec_M’
(28) одна бутылка_F ‘ena steklenica_F’
(29) одно ведро_N ‘eno vedro_N’

Do razlik med jezicoma pri ujemanju prihaja v zgradbah z glavnimi števnik, ki označujejo število večje od 1 in manjše od 5. Pri števniskem razponu od 2 do 4 je treba poudariti, da slovenščina zaradi ohranitve dvojine v nasprotju z ruščino končniško razlikuje med zvezami s števnikom *dva* (dvojina) in zvezami s števnikom *tri* in *štiri* (množina). Tako pri dvojini kot pri množini je za slovenščino značilno ujemanje oz. podrejanje nadzorovanega števnik nadzornemu samostalniku v vseh sklonih (30, 31). To hkrati pomeni, da slovenski števnik v teh zvezah ne določa sklonske oblike samostalnika.

- (30) dva koraka_{NOM DU}, dveh korakov_{GEN DU}, dvema korakoma_{DAT DU}, dva koraka_{ACC DU}, o dveh korakih_{LOC DU}, z dvema korakoma_{INS DU}
(31) trije koraki_{NOM PL}, treh korakov_{GEN PL}, trem korakom_{DAT PL}, tri korake_{ACC PL}, o treh korakih_{LOC PL}, s tremi koraki_{INS PL}

⁷ Poglavji 2.1.2. in 2.2.2 vključujeta vsebino, ki je bila predstavljena v Uhlík, Žele 2021.

V slovenščini se števniki 'poldrugi' uporablja enako kot števniki 1: števniki se vedno ujema s spolom edninske oblike samostalnika: *poldrugi kozarec*_{M SG}, *poldruga steklenica*_{F SG}, *poldrugo vedro*_{N SG}.

Bistvena razlika med jezikoma je ta, da v ruskih zvezah s števnikoma, večjimi od 1 in manjšimi od 5, v imenovalniku in tožilniku neživih samostalnikov moškega spola ni tipičnega končniškega ujemanja, ki je v slovenščini dosledno. V ruskem jezikoslovju se zato za zvezo števnik in samostalnika uporablja poseben termin »količinska zveza« (количественная группа).

Če je v ruščini glavni števniki od 1,5 do 4 v imenovalniku (*полтора*_{M/N}, *полторы*_F; *два*_{M/N}, *две*_F; *три*_{M/N/F}; *четыре*_{M/N/F}), ta zahteva posebno t. i. pavkalno obliko samostalnika,⁸ ki v ruščini pri vseh treh spolih končniško sovпада z rodilnikom ednine.⁹

(32) *два/три/четыре* стака́на_{PAU M} VS. нет стака́на_{GEN SG M}; 'dva kozarca vs. ni kozarca'

(33) *две/три/четыре* буты́лки_{PAU F} VS. нет буты́лки_{GEN SG F} 'dve steklenici vs. ni steklenice'

(34) *два/три/четыре* ведрá_{PAU N} VS. нет ведрá_{GEN SG N} 'dve vedri vs. ni vedra'

Isto velja tudi za večmestne števnikove, ki se končujejo na števnikove 2, 3 in 4 (35).

(35) *двадцать два* стака́на_{PAU M}

двадцать две буты́лки_{PAU F}

двадцать два ведрá_{PAU N}

Pavkalna oblika samostalnika se naglasno razlikuje od rodilniške oblike zgolj pri nekaterih enozložnih samostalnikih moškega spola, npr. *ряд* 'vrsta', *след* 'sled', *час* 'ura', *шаг* 'korak', *шар* 'krogla' (Зализняк 1977).¹⁰ Pri teh samostalnikih ima pavkal (36) v nasprotju z rodilnikom ednine (37) končniški naglas:

8 A. A. Zaliznjak (2002) za ta pojav uporablja termin »števna oblika« (счетная форма), medtem ko angleški jezikoslovec G. Corbett (2000) to obliko označuje kot »omejena množina« (restricted plural), nemški jezikoslovec W. Breu (2020) pa uporablja termin »pavkal« (paucal). Pavkal v sodobni jezikoslovnici literaturi poimenuje posebno obliko samostalniških in pridevniških besed, ki označuje majhno skupino oseb ali predmetov.

9 V pedagoški slovnici ruskega jezika Ruska slovnica po naše je navedeno, da se za števnikove 2, 3 in 4 uporablja samostalnik v rodilniku ednine (Sever, Derganc 2006: 90). To lahko nadgradimo z bolj smotno trditvijo, da gre za pavkalne oblike samostalnikov, ki so zgolj homonime z rodilnikom ednine.

10 M. Holodilova (2015) opozarja, da so v govorjeni ruščini pavkalne oblike s končniškim naglasom, ki se razlikuje od rodilniške oblike, možne še pri enozložnicah moškega spola: *гол* 'gol', *лад* 'prečka na strunskih glasbilih', *воз* 'voz, vozilo s tovorom', *приз* 'nagrada', *куб* 'kubični meter', *наз* 'špranja'. Poudarja tudi, da se pavkalne oblike naglasno razlikujejo od rodilnika pri zloženkah, ki vključujejo *час*, npr. *ампер-час* 'amperska ura', *киловатт-час* 'kilovatna ura'.

- (36) Прошло **три часа**_{PAU}. 'Minile so tri ure.' Сделай **три шага**_{PAU/шáга} назад. 'Naredi tri korake nazaj.' (končniški naglas pri pavkalnih oblikah)
- (37) Не прошло и **чáса**_{GEN} 'Ni minila niti ura'. Он сидел на расстоянии **шáга**_{GEN} от меня 'Sedel je korak stran od mene.' (naglas na osnovi pri roditeljskih oblikah)

Ker naštetih samostalnikov označujejo neživo, se pavkalna oblika samostalnika uporablja v imenovalniku in tožilniku ednine, npr. *два часа, три шага*.

Če pa so števnik med 1,5 in 4 v stranskih, tj. neimenovalniških sklonih (vključno s tožilnikom, ki označuje živo), se v ruščini uporablja končniško ujemanje števnika s sklonsko obliko samostalnikov (38).

- (38) **двух**_{GEN} **стаканов**_{GEN}; **двум**_{DAT} **стаканам**_{DAT}, **два**_{ACC} **стакана**_{ACC},
двумя_{INS} **стаканами**_{INS}, **двух**_{LOC} **стаканах**_{LOC}

V zgradbah s števnik med 1,5 in 4 se v ruščini vzpostavlja posebno skladijsko razmerje med samostalnikom in števnikom, ki postane nazorno, ko količinski zvezi dodamo pridevniško besedo. To skladijsko razmerje (39) se razlikuje od tipičnega ujemanja, ki je značilno za slovenske ustreznice.

- (39) **два больших**_{GEN PL} **стакана**_M 'dva velika kozarca'
две большие_{NOM PL/ больших}_{GEN PL} **бутылки**_F 'dve veliki steklenici'
два больших_{GEN PL} **ведра**_N 'dve veliki vedri'

Na to še posebej opozarjajo množinske končnice vključenih pridevnikov (-**ых**_{GEN PL}, -**ие**_{NOM PL}), ki v nasprotju s končnicami samostalnikov ne sovpadajo z roditeljskim ednine. Pridevniške oblike v obravnavanih zgradbah s števnik večjimi od 1 in manjšimi od 5 so odvisne tako od spola samostalnikov kot od položaja pridevniške besede.

Če je pridevniška beseda vrinjena med glavnim števnikom in samostalniško besedo, v ruščini obstaja več možnosti.

a) Vrinjena oblika pridevniške besede, ki je prilastek samostalnika moškega ali srednjega spola, je praviloma v roditeljskem množini.¹¹ To razmerje v ruščini se bistveno razlikuje od doslednega sklonskega ujemanja števnikov, pridevnikov in samostalnikov, ki je značilno za slovensko ustreznico (40):

11 Rodilniške množinske oblike pridevnikov po števnikih, večjih od 1 in manjših od 5, pri samostalnikih moškega in srednjega spola so lahko odraz rabe roditeljske množine pridevnikov in samostalnikov po števnikih večjih od 5, npr. *пять больших стаканов* 'pet velikih kozarcev'. Pri števnikih večjih od 5 je tudi samostalnik v roditeljskem množini, kar ne velja za zgradbe z obravnavanimi števnik, npr. *пять больших стаканов*_{GEN PL} vs. *два больших стакана*_{PAU M}.

- (40) два **НОВЫХ**_{GEN PL} стаканам_M ‘dva nova kozarca’
два **НОВЫХ**_{GEN PL} ведра_N ‘dve novi vedri’

Rodilniška oblika množine velja tudi za posamostaljene pridevnike, ki so moškega ali srednjega spola (41).

- (41) два **ВЫХОДНЫХ**_{GEN PL M} ‘dva prosta dneva’
два **существовательных**_{GEN PL M} ‘dva samostalnika’

b) Vrinjena pridevniška oblika v vlogi prilastka samostalnika ženskega spola je lahko **v imenovalniku ali rodilniku množine**. Ti dve obliki sta v današnji ruščini konkurenčni in hkrati nakazujeta težnje, povezane z naglasnim razmerjem med rodilnikom ednine in imenovalnikom množine (Граудина и др. 1976: 33).

b₁ Pridevniška oblika v rodilniku množine je pogostejša pri samostalnikih ženskega spola, pri katerih se rodilnik ednine, npr. *горы́, сестры́*, naglasno razlikuje od imenovalnika množine, npr. *góры, сёстры* (o tem glej tudi Breu 2020):

- (42) две **высоких**_{GEN PL} горы́_F ‘dve visoki gori’, две **старших**_{GEN PL} сестры́_F ‘dve starejši sestri’

b₂ Pridevniška oblika v imenovalniku množine pa prevladuje pri samostalnikih ženskega spola, pri katerih rodilniška oblika ednine samostalnika, npr. *ко́мнаты, кровáти*, naglasno sovpada z imenovalnikom množine, npr. *ко́мнаты, кровáти* (43):

- (43) две **новые**_{NOM PL} кровáты_F ‘dve novi postelji’, две **старые**_{NOM PL} ко́мнаты_F ‘dve stari sobi’

Dejstvo, da je raba b₂ (imenovalnik množine) pogostejša od rabe b₁ (rodilnik množine), nekateri ruski jezikoslovci (Граудина и др. 1976: 33) razlagajo kot težnjo po nazornejšem razlikovanju pridevniških oblik pri teh zgradbah za ženski spol od oblik za moški in srednji spol.

Podobno razmerje konkurence med imenovalniško in rodilniško množinsko obliko s še pogostejšo prevlado imenovalniške oblike se ponovi pri posamostaljenih pridevnikih ženskega spola (44)

- (44) две **беременные**_{NOM PL} ‘dve nosečnici’ (pogosteje kot две **беременных**_{GEN PL});
три **запятыя**_{NOM PL} ‘tri vejice’ (pogosteje kot три **запятыя**_{GEN PL})

c₁ Pridevniki in kazalni zaimki, ki stojijo pred zvezo števnik (med 1,5 in 4) in samostalnika, se navadno uporabljajo v imenovalniški obliki množine (45):

- (45) **последние**_{NOM PL} два дня ‘zadnja dva dni/dneva’
эти_{NOM PL} две бутылки ‘ti dve steklenici’

c₂ Če pa so pred zvezo omenjenih števnikov in samostalnikov nedoločni količinski pridevniki, se te nedoločne števniske oblike uporabljajo v rodilniku množine (46):

- (46) **целых**_{GEN PL} два дня ‘cela dva dni/dneva’; **полных**_{GEN PL} три года ‘cela/polna tri leta’ (Breu 2020)

Ko ruske zgradbe z glavnimi števnikami med 1,5 in 4 primerjamo z ustreznimi slovenskimi zgledi, se izkaže, da ima ruščina manj ujemalnega razmerja, kar je posledica izgube dvojine. Slovenščina pa je z ohranjanjem dvojine in posledično razlike med dvojino in množino (do vključno s 4), ohranila tudi ujemalno razmerje: to pomeni, da sklonski obliki pridevnika in števnikova določa nadzorni samostalnik (47, 48).

- (47) **два**_{DU} **весела**_{DU} фанта_{DU}, **трие/štirje**_{PL} **весели**_{PL} fantje_{PL}
(48) **две**_{DU} **весели**_{DU} деклици_{DU}, **три/štiri**_{PL} **весе**_{PL} деклице_{PL}

V obeh jezikih se ujemalno razmerje ukinja od števnikova 5 naprej in namesto ujemanja se vzpostavlja vezavna vezljivost. Števniki od pet naprej v obeh jezikih v zvezi delujejo kot samostalniške količinske enote (*pet hrušk* vs. *košara hrušk*), ki predvidevajo obliko samostalnika v rodilniku množine (49).

- (49) **пять/шесть/семь стаканов**_{GEN PL}, **шагов**_{GEN PL}, **книг**_{GEN PL}, **окон**_{GEN PL}
‘pet/šest/sedem kozarcev_{GEN PL}, korakov_{GEN PL}, knjig_{GEN PL}, oken_{GEN PL}’

V slovenščini, v nasprotju z ruščino, zgornja trditev velja tudi za večmestne števnike, ki pri izgovorjavi na nezadnjem mestu vključujejo 2, 3 in 4 (50).¹² Pri teh števnikih, ki označujejo večmestna števila, v nasprotju z ruščino v slovenščini (51) ni spolskega razlikovanja.

- (50) **dvaindvajset** kozarcev_{GEN PL}, **dvaindvajset** steklenic_{GEN PL}, **dvaindvajset** veder_{GEN PL}
(51) **двадцать два** стакана, **двадцать две** бутылки, **двадцать два** ведра

Pri števnikih od 5 naprej v ruščini in slovenščini se v vseh stranskih neimenovalniških sklonih (razen tožilnika ednine pri neživih samostalnkih moškega spola) vzpostavi ujemalno razmerje (52, 53):

12 Ko pa je pri zvezi z večmestnim števnikom na zadnjem mestu 2, 3 ali 4, je samostalnik v ujemalnem razmerju s temi števnikami, npr. *stodva kozarca, stodve steklenici, stodve vedri*.

- (52) пять_{NOM} шагов_{GEN} (vezava), пяти_{GEN} шагов_{GEN} (ujemanje), пяти_{DAT} шагам_{DAT} (ujemanje), пять_{ACC} шагов_{ACC} (vezava), пятью_{INS} шагами_{INS} (ujemanje), пяти_{LOC} шагах_{LOC} (ujemanje)
- (53) пет_{NOM} korakov_{GEN} (vezava), петih_{GEN} korakov_{GEN} (ujemanje), петим_{DAT} korakom_{DAT} (ujemanje), пет_{ACC} korakov_{ACC} (vezava), s petimi_{INS} koraki_{INS} (ujemanje), o петih_{LOC} korakih_{LOC} (ujemanje)

2.1.3 Izbirne (elektivne) zgradbe

Poseben primer ujemanja so izbirne zgradbe (элективная конструкция), pri katerih ujemanlo razmerje presega obseg ene besedne zveze. Prvo besedno zvezo tvori zaimenski del brez samostalnika (samostalniška besedna zveza), drugo pa predložna samostalniška zveza, ki je pomenski prilastek prvi zvezi. Predložna zveza je sestavljena iz predloga (slvn. *izmed*; rušč. *из*) in množinskega samostalnika. Množinski samostalnik, ki je del podrejene predložne zveze, določa spol predhodni jedrni zvezi, izraženi z zaimkom (54).

- (54) каждый/один/лучший_M из учеников ‘vsak/eden/najboljši izmed učencev’
каждая/одна/лучшая_F из учениц ‘vsaka/ena/najboljša izmed učenk’
каждое/одно/лучшее_N из ведер ‘vsako/eno/najboljše iz veder’

V jedrnem delu teh zgradb so lahko zaimki, števnik ali stopnjevani pridevniki, spol pa jim določa needninska samostalnik oz. samostalniška zveza, ki je del predložne zveze.¹³

2.2 Ujemanje znotraj stavčne povedi (сентенциальное согласование)

Ujemanje znotraj stavčne povedi (предложение) izraža povezavo znotraj prisovalne oz. predikacijskega razmerja (предикация). Osebna glagolska oblika od imenovalniške samostalniške zveze prevzame prevzame osebo, spol in število. Tu je imenovalniška samostalniška zveza nadzorna zveza (контролер), ki določa povedku kot nadzorovani zvezi (мишень) zgoraj omenjene kategorije.

Večinski del ruskega jezikoslovja (Иомдин 1990, Тестелец 2006) označuje ujemanje povedka z imenovalniško obliko samostalniške zveze kot poseben tip ujemanja.

¹³ Ruski jezikoslovec Andrej A. Zaliznjak je ugotovil, da so izbirne zgradbe v ruščini eden izmed načinov izražanja spolske razlike v množini, ki sicer za ruščino ni značilna (Зализняк 2002 (1967): 71–72).

V zadnji ruski akademski slovnici (Шведова 1980: 94) se za tovrstno stavčno razmerje uporablja termin koordinacija (координация) med osebkom in povedkom. Švedova, avtorica prispevka v akademski slovnici, koordinacijo izvzema iz ujemanja, ker se razlikuje od prilastkovnega ujemanja po tem, da izraža vzajemni odnos med osebkom in povedkom. To razmerje izhodiščno usmerja imenovalniški osebek, ki oblikoslovno določa povedek glede na osebo, spol in število, povedek pa predvideva vezljivostno mesto osebka. Ugotovitev Švedove se seveda potrjuje na pomenski ravni, vendar je treba povedati, da na izrazni ravni lahko govorimo samo o enosmernem ujemanju, pri katerem imenovalniški osebek določa obliko povedka.

2.2.1 Ujemanje med osebkom in povedkom

Kontrastivna primerjava ujemalnega razmerja med osebkom in povedkom kaže, da ima slovenščina zaradi sistemske ohranitve dvojine in razlikovanja med moškimi in ženskimi oblikami v vseh treh številih več morfoloških možnosti za razlikovanje med števili in spoli na izrazni ravni.

Pri povedku velja omeniti, da dvojinske in množinske zložene glagolske oblike na *-l* v slovenščini razlikujejo spol, v ruščini pa ne glede na spol obstaja samo ena množinska *-ли* oblika (55, 56).

(55) Fanta **sta prišla**_{DUM}. Fantje **so prišli**_{PLM} / Парни **пришли**_{PLM}.

(56) Deklici **sta prišli**_{DUF}. Deklice **so prišle**_{PLF} / Девушки **пришли**_{PLF}.

Pravo ujemanje znotraj stavčne povedi označuje zgolj odnos med imenovalniško samostalniško zvezo v vlogi osebka in povedkom. Če v stavčni povedi ni imenovalniške samostalniške zveze in je zato prednostni udeleženelec v vlogi smiselnega osebka (субъект) izražen v stranskem neimenovalniškem sklonu (57, 58), ima v obeh jezikih povedek obliko 3. os. edn. sr. spola.

(57) **Мне**_{DAT} было **страшно**_{SGN}. 'Strah me je bilo.'

(58) **Письма**_{GEN} **не было**_{SGN}. 'Pošte/Pisma ni bilo.'

Predikacijsko kvaziujemanje s povedkom v 3. osebi ednine se uporablja tudi v brezosebkovih stavčnih povedih, kjer vlogo formalnega osebka zaseda nedoločnik (59) ali pa se nosilec lastnosti izraža s prislovnim določilom kraja (60).

(59) Курить запрещалось_{3SGN}. 'Kaditi/kajenje je bilo prepovedano.'

(60) В лесу было темно_{SGN}. 'V gozdu je bilo temno.'

2.2.1.1

Tip ujemanja neimenovalniške samostalniške zvez s tretjo osebo srednjega spola ednine se lahko imenuje privzeto ujemanje (дефолтное согласование), ki odstopa od navadnega ujemanja imenovalniške samostalniške zveze s povedkom. J. Testelec (2006: 395) je to potrdil z dvema primeroma iz ruščine: priredna zveza dveh nedoločnikov v ruščini ne more predvidevati ujemanja z množinsko obliko povedka (61), kar je sicer značilno za priredno zvezo dveh imenovalniških edninskih samostalniških zvez (62). Kot je iz prevodnih ustreznih razvidno, enako velja tudi za slovenščino.

- (61) Приносить спиртные напитки и распивать их **запрещается**_{3SG}/
*запрещаются_{PL} (neustrezno, Testelec 2006: 396). 'Prinašati alkoholne pijače in popivati je prepovedano. / *sta prepovedana (neustrezno).'
- (62) Распитие спиртных напитков и курение **запрещаются**_{3PL}. (navadno ujemanje dveh imenovalniških samostalniških zvez v imenovalniku). ‘

Če bi v slovenskem prevodu ruskega zgleda nedoločnika zamenjali z izglagolskima samostalnikoma v imenovalniku, bi vzpostavili možnost navadnega ujemanja razmerja priredne zveze s povedkom v dvojini (63).

- (63) Prekomerno popivanje in kajenje **sta prepovedani**_{DU N}.

Drugi dokaz, ki potrjuje, da se privzeto ujemanje razlikuje od navadnega ujemanja, je, da se v ruščini ob rabi nedoločnika v osebki vlogi v povedkovem določilu uporabljajo samo kratke pridevniške oblike, npr. *весело* v (64). Samostalniška zveza v imenovalniku pa v povedkovem določilu dovoljuje rabo tako dolgih kot kratkih pridevniških oblik (65) (Testelec 2006: 396).

- (64) Играть в прятки **весело**. 'Igrati se skrivalnice je zabavno.' (privzeto ujemanje); *Играть в прятки веселое. (neustrezno)
- (65) Игра_{NOM} в прятки **веселая/ веселá**. (klasično ujemanje) 'Igra skrivalnic je zabavna.'

2.2.2 Predikacijsko ujemanje znotraj števnih zgradb

Pri predikacijskem ujemanju se ruščina od slovenščine razlikuje tudi v zgradbah, ko v osebki vlogi nastopajo glavni števniki. V slovenščini se namreč v zgradbah, ki vsebujejo števnike od 1 do 4, med osebkom in povedkom dosledno ohranja končniško ujemanje v številu in spolu. V teh zgradbah obliko povedka določa

samostalniški del zgradbe; števniki del pa v vlogi prilastka ne vpliva na predikacijsko ujemanje (66).

(66) (Dve) **Prijateljci**_{DU} sta nas letos **obiskali**_{DU}.

V slovenskih zgradbah z *dva/dve* je zaradi sistemske rabe dvojine možno izpustiti števniki, saj je dvojina razvidna že iz samostalniške oblike in ujemalnega povedka, npr. *Prijateljci sta nas letos obiskali*. Kot je razvidno iz primera (67), se ob količinskih zgradbah s *tri* ali *štiri* dosledno uporablja množinska oblika povedka.

(67) **Tri/Štiri prijateljce**_{NOM PL} so nas letos **obiskale**_{PL}.

Pri zgradbah s števniki od 5 naprej, vključno z večmestnimi števnikami, ki vključujejo zadnjo številko 2, 3, 4, se spremeni način ujemanja: nadzorni del zgradbe ni več samostalniški del, saj je ta v rodilniku množine, npr. *pet prijateljic*_{GEN PL}, ki v slovenščini ne vpliva na obliko povedka.

Glavni števniki od 5 naprej namreč predvideva rabo edninske oblike povedka v 3. osebi srednjega spola (68). Zato je raba množinskega povedka v teh primerih v slovenščini v nasprotju z ruščino nepravilna (69).

(68) **Pet/šest/sedem prijateljic**_{GEN PL} nas **je** letos **obiskalo**_{SG N}.

(69) **Pet/šest/sedem/veliko prijateljic so nas letos obiskale*_{PL F}. (neustrezno)

Števniki od 5 se torej pri ujemanju s povedkom obnašajo kot količinski prislovi, npr. *veliko, malo*, ki v slovenščini predvidevajo povedek v 3. osebi srednjega spola ednine (70):

(70) **Veliko/malo/koliko prijateljic**_{GEN PL} **je prišlo**_{SG N}. **Veliko/malo/koliko prijateljic so prišle*_{PL F}? (neustrezno)

Zgradbe z glavnim števnikom med 1 in 5, npr. *два дрыга, тпу устории*, v oseb-kovi vlogi v ruščini omogočajo dva tipa ujemanj: v teh primerih je povedek lahko v množinski ali tretjeosebno edninski obliki.¹⁴ Pri predikacijskem razmerju na izbiro edninske ali množinske oblike povedka v ruščini poleg števila vplivajo še drugi dejavniki, npr. besedni red, stopnja vršilskosti povedka, živost osebka, položaj pridevnških besed pred količinsko zvezo.¹⁵

14 Zgradbe s števnikom 1 (*один, -а, -о*) so tudi v ruščini vedno ujemalne z edninskim povedkom, npr. *Еще одна интересная история произошла в Швеции*. 'Še ena zanimiva zgodba se je zgodila na Švedskem.'

15 Pri opisu teh dejavnikov se sklicujemo na Граудина idr. (1976), А. В. Циммерлинг (2019), Т. Nessel (2021).

V stavi, ki ima osebek pred povedkom (SV),¹⁶ je v ruščini pogosteje uporabljena množinska oblika (71):

- (71) **Две подруги отправились**_{PL} в лес за грибами. '(Dve) Prijateljici_{DU} sta se odpravili_{DU F} v gozd po gobe.'

Tudi edninska oblika srednjega spola povedka v stavi SV ni slovnično nepravilna. Ta je v rabi zlasti pri neprehodnih glagolih, oz. natančneje pri bivanjskih glagolih, tipa *быть* 'biti', *существовать* 'obstajati', *иметься* 'biti, obstajati', in pri glagolih, ki označujejo nižjo stopnjo vršilskosti.

- (72) За сутки еще **три человека умерло**_{SG N} от коронавируса в Калужской области. 'V štiriindvajsetih urah so še trije ljudje umrli od koronavirusa v Kalužski regiji.'

Če je povedek pred osebkom (VS) in je količina v remi, je edninska oblika povedka pogostejša kot pri stavi osebek povedek (SV). To posebej velja za primere z neživim osebkom, v katerih sta skoraj enakovredno zastopani edninska (73) in množinska oblika (74).

- (73) На этой неделе **пришло**_{SG N} **два отчёта**. 'Ta teden sta prispeli dve poročili.'
- (74) На этой неделе **пришли**_{PL} **два отчёта**. 'Ta teden sta prispeli dve poročili.'

V stavi VS ima pomembno vlogo tudi živost, ki vključuje samodelovanje osebka. Pri živem osebkju je večja možnost, da bo povedek pogosteje v množinski obliki (75) kot edninski (76).

- (75) В этом году к нам **приехали**_{PL} **две подруги**_{ANIM}. 'Letos sta k nam prišli_{DU} dve prijateljici.'
- (76) В этом году к нам **приехало**_{SG N} **две подруги**_{ANIM}. 'Letos sta k nam prišli_{DU} dve prijateljici.'

Doslednejši dejavnik, ki ukinja konkurenčnost med edninsko in množinsko rabo povedka, je uporaba pridevniške besede v imenovalniku. Če je pred zvezo s števnikom uporabljena pridevniška beseda v imenovalniku (pridevnik, svojilni ali kazalni zaimek), je v rabi samo množinski povedek (77, 78, 79). Množinska oblika pridevniške imenovalniške samostalniške zveze ne glede na druge dejavnike napoveduje množinsko obliko povedka, in zato je zgled (80) neustrezen.

16 V tipološki jezikoslovni literaturi, ki obravnava besedni red, so stavčni členki ponavadi označeni s simboli S = osebek, V = povedek, O = predmet.

- (77) И тут появились_{PL} наши две подруги. ‘Tu sta se pojavili (dve) naši prijateljici.’
- (78) Пришли_{PL} те две подруги. ‘Prišli sta ti (dve) prijateljici.’
- (79) Последние два года были_{PL} тяжёлыми. ‘Zadnji (dve) leti sta bili težki.’
- (80) *И тут появилось_{SG N} наши две подруги. (neustrezno) *Пришло_{SG} эти две подруги. (neustrezno)

Če je pred števnisko zvezo pridevniška beseda v **neimenovalniškem sklonu** v zvezi z ločilnim števnikom, se edninski povedek ujema samo z ločilnim števnikom (81, 82).

- (81) **Нас двое** пришло_{SG N}. ‘Midva sva prišla.’
- (82) **Их семеро** осталось_{SG N}. ‘Sedmero jih je ostalo.’
- (83) *Нас двое пришли_{PL}. (neustrezno) *Их семеро остались_{PL}. (neustrezno)

Ruščina se pri ujemanju s števniskimi zgradbami razlikuje od slovenščine še po naslednjem: če je v vlogi osebka distribucijska predložna zveza s *no*, npr. *по охраннику* ‘po en varnostnik’,¹⁷ *по два/три/четыре охранника* ‘po dva varnostnika/po trije varnostniki/štirje varnostniki’, je povedek, ne glede na vključeno količino, vedno v edninski obliki srednjega spola. V predložni zvezi *по (одному) охраннику* je zgradba s (ne)izraženim števnikom ‘ena’ in samostalnikom v dajalniški obliki (84), medtem ko je pri drugih števnikih za predlogom *по* števnik v imenovalniku (85, 86).

V slovenskih ustreznicaх (84, 85, 86) *по* ne zahteva dajalniške oblike, temveč skladno z glagolsko levo vezljivostjo predvideva imenovalniško samostalniško zvezo.

- (84) По обеим сторонам двери **стояло**_{SG N} **по (одному) охраннику**. ‘Na vsaki strani/na obeh straneh vrat je **stal**_{SG M} po en varnostnik_{SG}.’
- (85) По обеим сторонам двери **стояло**_{SG N} **по два охранника**. ‘Na vsaki strani/na obeh straneh vrat sta **stala**_{DU} po dva varnostnika_{DU}.’
- (86) По обеим сторонам двери **стояло**_{SG N} **по три охранника**. ‘Na vsaki strani/na obeh straneh so **stali**_{PL} po trije varnostniki_{PL}.’

17 Predložna zveza z ruskim *no* v osebki vlogi samo v ednini predvideva dajalniško obliko vseh sestavin števniske zgradbe, npr. *по (одному) охраннику*. Sicer se pri števnikih večjimi od 1 *no* uporablja s števniki v imenovalniški obliki, npr. *по два_{НОМ} три_{НОМ}, четыре_{НОМ} охранника, по пять_{НОМ} охранников*. Samostalniške oblike v števniskih zgradbah med 2 in 4 sledijo pravilom ujemanja. Bistveno je, da je v predikacijskem ujemanju pri vseh zgradbah s *no* v vlogi osebka povedek v ednini.

Kot je razvidno iz slovenskih prevodov, je predlog *po* v slovenščini del predložne prislovne zveze *po koliko*, ki ne vpliva na ujetanje samostalniške zveze v vlogi osebk in povedka. Pri rabi števnikov od ena do štiri spol obliko povedka določa nadzorovalna imenovalniška oblika (85, 86), na katero predlog *po* ne vpliva, npr. *(Po) dva varnostnika sta stala* vs. *(Po) trije varnostniki so stali*.

2.2.3 Ujetanje osebk s povedkovim določilom

Poseben podtip, pri katerem ujetanje presega meje besedne zveze, je posredno ujetanje (косвенное подчинение), ki se uresničuje preko nepolnopomenskega glagola v vezni vlogi: osebek spolsko in številsko določa obliko pridevnika v povedkovem določilu. V istem primeru se pri posrednem ujetanju v ruščini kaže, da je pridevniška oblika dvojno odvisna: povedek vezljivostno določa sklonsko obliko pridevnika, osebek pa, kot je razvidno iz (87, 88, 89), določa spol in število.

- (87) **Анна**_{NOM F} кажется **умной**_{INS F}. 'Ana se zdi pametna.'
- (88) **Иван**_{NOM M} кажется **умным**_{INS M}. 'Ivan se zdi pameten.'
- (89) **Олины дети**_{NOM PL} кажутся **умными**_{INS PL}. 'Oljini otroci se zdijo pametni.'

2.2.4 Ujetanje v primerjalnih in izvzemalnih zgradbah

V primerjalnih zgradbah (сравнительные конструкции), ki so izrazno in površinsko enostavne, prihaja do ujetanja primerjalnega dela z enim izmed primerjanih udeležencev. V zgledu (90) se imenovalniška samostalniška zveza *мужчина* ob primerjalnem vezniku *как* 'kot' nanaša na osebek osnovnega stavka (Anton).

- (90) **Антон**_i понимает Петю как **мужчина**_i. 'Anton razume Petjo kot moški.'

Samostalnik v primerjalni zvezi s *как* se lahko nanaša tudi na druge udeležence osnovne predikacije in v tem primeru povzema in prenaša njihove oblikoskladenjske kategorije.

To je razvidno v zgledu (91), pri katerem na sklonsko obliko samostalnika v primerjalni zvezi vpliva glagolska vezljivost – v ruščini glagol *восхищаться* predvideva orodniško dopolnilo (91), v slovenščini pa ustreznica *občudovati* zahteva tožilniško dopolnilo (92):

- (91) **Антон восхищается Катей**_{INS} как **поэтессой**_{INS}.
- (92) Anton **občuduje Katjo**_{ACC} kot **pesnico**_{ACC}.

Primerjalni del, sestavljen iz veznika *kot* in samostalniške zveze *pesnico*, lahko razlagamo kot strnjeno skladenjsko enoto s samostojnim sporočilom (kot [~~Anton občuduje~~] pesnico).

V slovenščini se kot primerjalni veznik *kot* podobno v izvzemalnih zgradbah obnaša veznik *razen*.

V teh zgradbah je samostalniška zveza ob *razen* pomensko izvzeta iz množice. Na izrazni ravni pa je ruski *кроме* vedno v vlogi predloga, ki ne glede na vezljivost matičnega povedka vedno predvideva roditeljsko obliko samostalnika (93):

- (93) АНТОН ПИСАЛ ВСЕМ_{DAT} **кроме Катю**_{GEN}. ‘Anton je pisal vsem razen Katji_{DAT}.’

V slovenščini se samostalniška zveza, ki sledi *razen*, izrazno prilagaja udeleženskim vlogam, ki jih določa glagol v matičnem povedku. Samostalniška zveza *Katji* je v zgledu (94) v udeleženski vlogi prejemnika ob glagolu *pisati*, ki zahteva dajalniško obliko.

- (94) Anton je **vsem**_{DAT} pisal razen **Katji**_{DAT}.

Slovensko zgradbo z *razen* lahko razložimo tako, da izvzemalna zgradba s predlogom in samostalniško zvezo tvori sporočilo, ki je vzporedno matičnemu stavku, vendar dejanje matičnega povedka zanika (95).¹⁸

- (95) Anton je **vsem**_{DAT} pisal razen **Katji**_{DAT}. (Anton je pisal vsem. Anton **ni** pisal Katji.)

V slovenščini je samostalniška oblika ob *razen* v roditeljski obliki, samo ko označuje osebek (96) ali premi predmet (97), ki je v izvzemalnem odnosu s predhodnim sporočilom.

- (96) Vsi so prišli razen **Špele**_{GEN}. = Vsi so prišli. Špela_{NOM} ni prišla. (izvzemalni osebek)
(97) Povabil je vse razen **Špele**_{GEN}. = Povabil je vse. Špele_{GEN} ni povabil. (izvzemalni premi predmet)

Raba predloga *кроме* in slovenskega veznika *razen* omogoča izražanje dve vzporednih sporočil in zato med koreferenčnimi udeleženci ni neposrednega stika.

S primerjanjem ruskih in slovenskih izvzemalnih zgradb, pri katerih v slovenščini sklonsko ujemanje presega meje (matičnega) stavka, prehajamo na ujemanje na nadstavčni ravni.

¹⁸ Za več o izvzemalnih zgradbah glej G. Ilc (2019).

2.3 Ujemanje na nadstavčni besedilni ravni

2.3.1 Ujemanje pridevniške besede v vlogi povedkega prilastka

Prepoznaven tip ujemanja, ki na izrazni ravni ostaja znotraj stavčne povedi, pomensko pa sega v nadstavčno zgradbo, je ujemanje pridevniške besede v vlogi povedkovega prilastka z udeležencem matičnega povedka.

Povedkov prilastek (предикативный атрибут, присказуемое, депиктив) lahko razlagamo kot drugotno predikacijo (вторичная предикация), ki s pomočjo pridevniške besede izraža lastnosti udeležencev matičnega stavka. Če za povedkovo določilo lahko trdimo, da je nujna skladenjskopomenska sestavina povedka matičnega stavka, pa povedkov prilastek vnaša vsebino nove nematične predikacije. V ruskem zgledu (98) je osnovna matična predikacija *Вася ушёл со встречи* sporočilno nadgrajena s stavčno povedjo *Вася был весёлым*.

- (98) Вася ушёл со встречи **весёлый**_{NOM}/**весёлым**_{INS}. 'Vasja je odšel s srečanja vesel_{NOM}.'

V slovenščini in ruščini zgradbe s povedkovim prilastkom nastopajo ob polnopomenskih matičnih povedkih.

Tako ujemalna kot neujemalna orodniška oblika pridevnika v povedkovem prilastku vedno izražata **začasno netrajno lastnost** (98, 99).¹⁹ Za pridevnike v vlogi povedkovega prilastka izražanja trajne lastnosti ni značilno (100).

- (99) Митя пришёл на свадьбу **пьяный**_{NOM}/**пьяным**_{INS}. 'Mitja je prišel na poroko pijan.'
- (100) *Митя пришёл на свадьбу **умным**_{INS}/**глупым**_{INS}/**интеллигентным**_{INS} (neustrezno). '*Mitja je prišel na poroko pameten/neumen/inteligen ten (neustrezno)

Na izrazni ravni se jezika razlikujeta v naslednjem: ruščina pozna dve možnosti izražanja pridevniške zveze v povedkovem prilastku – ujemalno in neujemalno. Slovenščina te oblikoskladenjske izbire pri pridevniških zvezah ne pozna in je povedkov prilastek vedno ujemalen z enim izmed udeležencev matične povedi.

19 О помемски избирн прндевннкв с помемом нетраjne lastnosti glej tudi Рахилнна&Кузнееова (Рахилнна, Кузнееова, 2010).

2.3.1.1 Ujemanje povedkovega prilastka z navezovalnim udeležencem

V obeh jezikih se pridevniška zveza v povedkovem prilastku lahko z navezovalnim udeležencem ujema v spolu, sklonu in številu, npr. z osebkom v (101) in premim predmetom v (102).

(101) Дети_{NOM PL} пришли домой **весёлые**_{NOM PL}. ‘Otroci_{NOM PL} so prišli domov **veseli**_{NOM PL}.’

(102) Катя встретила **Васю**_{ACC SG} **пьяного**_{ACC SG}. ‘Katja je srečala **Vasjo**_{ACC SG} **pijanega**_{ACC SG}.’

Velja opozoriti, da je ujemanje povedkovega prilastka z udeležencem osnovne predikacije značilno predvsem za pridevniške zveze (101, 102, 103). Tovrstne zgradbe niso možne, če je v vlogi povedkovega prilastka nepredložna samostalniška zveza (104) (o tem tudi Timberlake 1986: 138).²⁰

(103) Митя_{NOM} вернулся домой **расстроенный**_{NOM}. ‘Mitja_{NOM SG} se je domov vrnil **vznemirjen**_{NOM SG}.’

(104) *Навальный_{NOM} вернулся в Россию **знаменитость**_{NOM}. (neustrezno)

2.3.1.2 Delno ujemanje povedkovega prilastka z navezovalnim udeležencem

V ruščini se v nasprotju s slovenščino pridevniška zveza lahko ujema z navezovalnim udeležencem v spolu in številu, sklonsko pa se uporablja neujemalni orodnik, ki se lahko navezuje ali na osebek (105) ali na premi predmet matične predikacije (106).

(105) Митя_{NOM} вышел из квартиры **расстроенным**_{INS}. ‘Mitja_{NOM SG} je stopil iz stanovanja **vznemirjen**_{NOM SG}.’

(106) Аня увидела **Митю**_{ACC} **расстроенным**_{INS}. ‘Anja je videla Mitjo_{ACC SG} **vznemirjenega**_{ACC SG}.’

V zgledu (107) sta za orodniški pridevnik *пьяным* enakovredni možni nanašalnici tako osebek (Митя) kot premi predmet (Коля). V slovenski ustreznici je razlaga razdvoumljena z uporabo ujemalne oblike (*pijan* ← *Mitja*; *pijanega* ← *Kolja*).

(107) Митя_{NOM} привёл **Колю**_{ACC} на работу **пьяным**_{INS}. (navezovalnica je osebek ali premi predmet) ‘Mitja_{NOM} je pripeljal Koljo_{ACC} v službo **pijanega**_{ACC/pijan}_{NOM}.’

20 O izjemah v zgradbah s polnopomenskimi povedki mišljenja, kjer so tudi v vlogi prilastkovnega prilastka uporabljene samostalniške besede glej pogl. 4.4.5.3.

Pridevnik v povedkovem prilastku se ne more nanašati na nepremi predmet: netožilniški (108) ali na kateri koli predložni predmet (109).

- (108) **Митя**_{NOM} продавал машину **Вове**_{DAT} **пьяным**_{INS}. (edina možna navezovalnica je osebek) 'Mitja_{NOM} je prodajal avto **Vovi**_{DAT} pijan_{NOM}.'
- (109) *Катя орала на своего друга_{ACC} **пьяным**_{INS}. (neustrezno zaradi predložnega predmeta)

Treba je poudariti, da opisana omejitev pri navezovanju velja le za primere, kjer je povedkov prilastek v ruščini izražen z neujemalnim orodnikom.

Ujemalna oblika povedkovega prilastka je lahko navezovalna tako z nepremim kot tudi predložnim tožilniškim predmetom (110). Pri ujemalnih oblikah tako v ruščini kot v slovenščini ne more biti dvoumne razlage, saj se pridevniška oblika navezuje na tisto, samostalniško zvezo, ki je v istem sklonu.

- (110) Катя на своего друга орала и **ему**_{DAT} уже **пьяному**_{DAT} объясняла. 'Katja je na svojega prijatelja kričala in **mu**_{DAT} že pijanemu_{DAT} razlagala.'
- (111) Мать кричала постоянного **на него**_{ACC} **пьяного**_{ACC}. 'Mati je ves čas kričala na njega_{ACC} pijanega_{ACC}.'

2.3.2 Ujemanje pri oziralnih odvisnikih

V posebne tipe skladenjskih razmerij na nadstavčni ravni bi v obeh jezikih uvrstili primere, ko oziralni zaimek vzpostavlja dvojno skladenjsko razmerje: vezavo in ujemanje z različnimi nadzornimi zvezami. Po eni strani se zaimkovna zveza (y) navezuje na svoje jedro udeleženca v matičnem stavku (x), s katerim se obvezno ujema v spolu in številu. Po drugi strani je pa sklonska oblika zaimkovne zveze (y) vezljivostno odvisna od povedka (z) oziralnega odvisnika (112, 113): x (spol, število) → y_{oziralni zaimek} ← z (sklon).

- (112) Это вопрос_(x), **с которым**_(y) чаще всего сталкиваются_(z) медики. 'To je vprašanje, s katerim se najpogosteje srečujejo medicinci.'
- (113) Текст письма_(x), **о котором**_(y) идёт речь_(z), был опубликован в начале сентября. 'Besedilo pisma, za katero gre, je bilo objavljeno v začetku septembra.'

Jezika se sistemsko razlikujeta v primerih, ko se oziralni zaimki v vezniški vlogi ne uporabljajo s predlogom. Slovenščina, v nasprotju z ruščino, v vseh stranskih sklonih v oziralnih odvisnikih uporablja dvodelne zaimke, sestavljene iz

nesklonljivega veznika *ki* in kratkih oblik osebnega zaimka, npr. *ga/jo, mu/ji*. Osebni oz. nanašalni zaimki izražajo skladenjsko vlogo relativizirajoče/razmerijske prvine v odvisnem stavku. Kot je razvidno iz zgleada (114), ruščina tovrstnih dvodelnih oziralnih zaimkov, tipa *ki ga / ki mu*, ne pozna.

(114) To je roman, **ki ga** že dolgo poznam./ Это роман, **который** я давно знаю.

V nasprotju s slovenščino pa ruščina vzpostavlja ujemanje glede na živost med oziralnim zaimkom in enim izmed udeležencev matičnega stavka. Razlikovanje med živostjo in neživostjo se v ruščini izraža s tožilniško obliko oziralnega zaimka, predložno ali nepredložno.

Tako kot pri samostalniški paradigmi se razlikovanje oblik oziralnega zaimka tudi pri oziralnih zaimkih omejuje na primere z odnosnicami v moškem spolu ednine ali z odnosnicami vseh spolov v množini.

Pri moškem spolu ednine se razlika med živim in neživim izraža z opozicijo zaimkov *который* vs. *которого* (115, 116).

m. sp. edn.

(115) Это **роман**_{INANIM SG M}, **который**_{ACC INANIM SG M} я давно знаю. 'To je roman, **ki ga** že dolgo poznam.'

(116) Это **человек**_{ANIM SG M}, **которого**_{ACC INANIM SG M} я давно знаю. 'To je človek, **ki ga** že dolgo poznam.'

Pri ženskem in srednjem spolu opozicija glede na živost tudi v ruščini ni izražena (117–120).

ž. sp. edn.

(117) Это **книга**_{INANIM SG F}, **которую**_{ACC SG F} я давно знаю. 'To je knjiga, **ki jo** že dolgo poznam.'

(118) Это **девушка**_{ANIM SG F}, **которую**_{ACC SG F} я давно знаю. 'To je punca, **ki jo** že dolgo poznam.'

sr. sp. edn.

(119) Это **письмо**_{INANIM SG N}, **которое**_{ACC SG N} я давно знаю. 'To je pismo, **ki ga** že dolgo poznam.'

(120) Это **животное**_{ANIM SG N}, **которое**_{ACC SG N} я давно знаю. 'To je žival, **ki jo** že dolgo poznam.'

V ruščini je v množini pri vseh spolih izraženo nasprotje med živo in neživo odnosnico z zaimkoma *которые*, ki označuje neživo (121), in *которых*, ki označuje živo odnosnico (122).

мп.

(121) Это **романы**_{М PL} /**книги**_{Ф PL} /**письма**_{Н PL}, **которые**_{ACC INANIM PL} я давно знаю. 'To so romani, **ki jih** že dolgo poznam.'

(122) Это **люди**_{М PL} /**девушки**_{Ф PL} /**животные**_{Н PL}, **которых**_{ACC ANIM PL} я давно знаю. 'To so ljudje, **ki jih** že dolgo poznam.'

Pri izražanju oziralnega razmerja ima ruščina poleg ujemalnih zaimkov *которые*, *-ая*, *-ое* še možnost uporabe nesklonljivega zaimka *что*, ki se z odnosnico ne ujema.

Ta neujemalni zaimek se v nasprotju s slovenskim *ki* ne more uporabljati v zvezah z osebnim navezovalnim zaimkom, npr. *ki ga*, *ki mu* = *что*. Najpogosteje ima v odvisnem stavku vlogo osebk (123) ali neživega premege predmeta (124). Ta zaimek se navadno uporablja z odnosnico, ki je deiktično poudarjena še s kazalnim zaimkom (*тот человек* 'ta človek', *ту книгу* 'to knjigo').

(123) Это **тот человек**_{ANIM SG М}, **что** приходит по пятницам. 'To je ta človek, **ki** prihaja ob petkih.'

(124) Мы обсуждали **ту книгу**_{INANIM SG Ф}, **что** ты мне давал. 'Pogovarjali smo o tisti knjigi, **ki** si mi **jo** dal.'

Ruščina v nasprotju s slovenščino aktivno uporablja tudi oziralne odvisnike, pri katerih oziralni zaimek v vezniški vlogi nima začetnega položaja v odvisnem stavku (125). Te zgradbe so povezane z izražanjem svojilnega in pripadnostnega razmerja med sestavino v odvisniku in odnosnico v matičnem stavku.

(125) Митя встретил соседа, дети **которого**_{GEN М} воруют книги. 'Mitja je srečal soseda, čigar otroci kradejo knjige.'

Oziralni zaimek se v (125) nanaša na odnosnico *соседа* v matičnem stavku, s katero se ujema v spolu in številu. V linearni stavi je oziralni zaimek v odvisniku premaknjen na položaj takoj za tisti samostalnik, ki je z odnosnico v pomenskem svojilnem razmerju. Položaj oziralnega zaimka je primerljiv z desnim svojilnim prilastkom, npr. *дету которого* vs. *дету соседа* 'sosedovi otroci'.

2.3.3 Besedilna (nadpovedna) kongruenca

Med ujemalna razmerja nekateri jezikoslovci Corbett (2006) uvrščajo tudi **po-mensko ujemanje**, ki presega meje stavčne povedi, to je ujemanje med samostalniško zvezo in njenimi anaforičnimi navezovalnicami, predvsem osebnimi in svojilnimi zaimki. Primer tega tipa v ruščini in slovenščini je raba nanašalnega tretjeosebnega osebnega ali svojilnega zaimka (126).

Zaimek se v tem primerju ujema z odnosno samostalniško zvezo v spolu in številu.

- (126) **Министра_i** поддержал 41 депутат. За **его_i** отставку высказались 38 депутатов, а **он_i** воздержался от голосования. '**Ministra_i** je podprlo 41 poslancev. Za **njegov_i** odhod pa se je zavzelo 38 poslancev, on pa se je od glasovanja vzdržal.'

Med jezikoma se v teh primerih kaže razlika, ko v slovenščini v prostem stavku lahko izpuščamo nanašalni osebni zaimek in osebo izraža glagolska oblika. Za ruščino tovrstno opuščanje imenovalniškega osebnega zaimka v prostem stavku ni značilno, še zlasti ne, če gre za 3. osebo oziroma neudeleženca upovedovalnega dogodka (127).

- (127) _____{JAZ}Včeraj sem srečal **Mitjo**. _____{ON} Predal mi je knjigo.
Я вчера встретил Митю. **Он** мне передал книгу. *Передал мне книгу. (neustrezno)

V zgornjem zgledu ni neposredne oblikoskladenjske odvisnosti, zato tovrstna razmerja lahko izvzamemo iz tipičnega končniškega ujemanja. To razmerje na ravni besedila se pri nekaterih ruskih jezikoslovcih imenuje kongruenca (конгруенция), prim. Тестелец (2006).

3   **Vezava**

Vezava (управление) je najtipičnejši izraz aktivne vezljivosti na izrazni ravni: izraža skladenjskopomensko odvisnost udeleženca od nosilca vezljivosti.²¹ Nosilec vezave določa **sklonsko obliko** odvisne besede (udeleženca). V nasprotju z ujemanjem sklonska oblika odvisne besede ne more sovpadati s sklonskimi oblikami nosilca vezave. Nosilci vezave so najpogosteje glagoli, ki odpirajo udeleženska mesta, ali predlogi, ki določajo sklonske oblike samostalnikov v predložnih zvezah. Redkeje so nosilci vezave pridevniki in samostalniki, navadno v povedkovi rabi.

Ruska jezikoslovka G. Zolotova (Золотова 1973: 32) vezavo opredeljuje kot usmeritev od besede (najpogosteje posameznega leksema) k obliki besed v nasprotju z ujemanjem, ki je po njeni opredelitvi povezava oblike besede z obliko besede.

3.1   **Aktivna in pasivna vezljivost**

Z vidika vezljivosti in tudi tipa nosilca vezljivosti lahko razlikujemo aktivno (sredobežno) in pasivno (sredotežno) vezljivost. Vezava izrazno pokriva aktivno vezljivost.

Aktivna vezljivost se nanaša na razmerje med nadzorno besedo, ki določa vezljivostna mesta nadzorovane besedne zveze (jedro → nadzorovana zveza). Tipičen nosilec aktivne vezljivosti je glagol, npr. glagol *прийти* 'priti' predvideva dva udeleženca: vršilca dejanja in cilj (*kdo prihaja kam*).

(128) Сегодня **к нам в гости придёт** тётя. 'Danes **pride teta na obisk**.'

Kot dopolnitev aktivne vezljivosti lahko opredeljujemo pasivno vezljivost, ki deluje v obratni smeri: od nadzorovane besede (udeleženca) proti jedru, npr. samostalnik *тётя* je pasivno vezljiv, ker dopušča vezljivost z različnimi glagoli.

V ruski teoriji odvisnostne skladnje je tudi glagol v odvisniku lahko nosilec pasivne vezljivosti, če njegovo obliko določa veznik *чтобы*. V zgledu (129) veznik *чтобы* napoveduje glagolsko obliko povedka na -л (-l):

(129) Вася хочет, **чтобы** Маша **пришла** в гости. *Вася хочет, чтобы Маша придет в гости (neustrezno). 'Vasja hoče, da Maša pride na obisk/ da bi Maša prišla na obisk.'

21   Vezljivost ali valenco (валентность) razumemo kot pomensko usmerjenost oz. intenco posameznega leksema (navadno glagolov). Vezava pa je izrazna podoba aktivne vezljivosti s skloni.

Tudi sam veznik *чтобы* v (130), ki je sicer aktivno vezljiv s povedkom na *-l* v odvisniku, je nosilec pasivne vezljivosti glede na povedek matičnega stavka: njegovo rabo v (129) usmerja glagol *хотеть* v vlogi matičnega povedka. Ruski naklonski glagoli uvajajo stavčna dopolnila z veznikom *чтобы*, kar pomeni, da je raba veznika *что* nepravilna: **Я хочу, что Машиа придёт*.

Samostalniška zveza je lahko nosilka tako aktivne kot pasivne vezljivosti. V zgledu (130) je samostalnik *денар/деньги* nosilec pasivne vezljivosti v razmerju do glagola *заработать/zaslужити*, in hkrati nosilec aktivne vezljivosti v razmerju do predložne zveze *за пот okoli sveta, на путешествие по миру*.

(130) Как заработать **деньги на путешествие** по миру? 'Kako naj zaslužimo denar za pot okoli sveta?'

Pri aktivni vezljivosti samostalnik *деньги* ima v ruščini dva predloga za izražanje namembnosti: predlog *за* izraža že opravljeno delo (131), predlog *на* pa načrtovano delo (132). Slovenščina, kot je razvidno iz ustreznih, razlikovanja med dvema raznodobnima namembnostima ne izraža s posebnim predlogom.

(131) Это **деньги за перевод**, который Вы сделали. 'To je denar za prevod, ki ste ga naredili.'

(132) Это **деньги на перевод**, который Вы должны сделать. 'To je denar za prevod, ki ga morate narediti.'

Pasivna vezljivost je navadno vezana na besedno vrsto, zato jo lahko obravnavamo kot **kategorialno**, npr. samostalniki in ustrezni samostalniški zaimki so v razmerju z glagoli in predlogi besednovrstno primarno nosilci pasivne vezljivosti.

Aktivna vezljivost kot izrazna vezava izhaja iz pomenja leksema, kar pomeni, da ni vezana na besedno vrsto in je zato **subkategorialna**, npr. *спать* 'spati' in *усыплять* 'uspavati' sta kot glagola ista besedna vrsta, vendar imata glede na različne pomene tudi različni vezavi, npr. v (133) je glagol enovezljiv in neprehoden, medtem ko je v (134) glagol dvovezljiv in obvezno prehodan.

(133) Митя спит. 'Mitja spi.'

(134) Ветеринар усыпляет больного кота. 'Veterinar uspava bolnega mačka.'

Vezava je torej razmerje med jedrom, navadno glagolom, in nadzorovano besedno zvezo, navadno samostalnikom, ki je vedno izražena s točno določenimi sklonskimi oblikami in zapolnjuje vezljivostno mesto nadzorne besede. V nasprotju z ujetjem pri vezavi ni oblikovnega ujemanja oz. ujemanja med gramemi nadzorne

besede in eno ali več nadzorovanimi besedami. Sklonske oblike nadzorovanih besed so odvisne od leksikalnega pomena nadzorne zveze, tj. jedra vezave.

Ruski jezikoslovci razlikujejo več posebnih vezavnih rab, pri katerih vezava ni pogojena s pomenjem posameznega leksema, temveč je odvisna od konkretne zgradbe stavčne povedi. Primeri t. i. **zgradbene oz. konstrukcijske vezave** so povzeti po G. Kustovi (Кустова 2011).

- a) Primerniška oblika pridevnika v povedkovodoločilni vlogi ne glede na leksikalni pomen pridevnika vedno zahteva roditeljsko obliko samostalniške zveze (135). Konstrukcijska vezava ne velja v primeru rabe vezniške besede *чем* 'kot', ki v primerjalnih zgradbah uvaja zgolj primerjalno ujemanje in se zato uporablja z različnimi skloni (136).

(135) Любовь **сильнее страха**_{GEN}. 'Ljubezen je močnejša od straha.'

(136) Любовь сильнее, чем **страх**_{NOM}. 'Ljubezen je močnejša, kot (je) strah.'

Вася любит деньги больше, чем **науку**_{ACC}. 'Vasja ima raje denar kot znanost.'

- b) V ruskih naklonskih zgradbah z nedoločnikom, ki izražajo neizogibno situacijo, je vršilec ali nosilec stanja v dajalniku ne glede na vezljivost glagola v nedoločniku (137):

(137) **Вам**_{DAT} **выходить** на следующей остановке 'Izstopiti morate na naslednji postaji.'

- c) V ruskih trpnih zgradbah je prizadeto izraženo z imenovalniško samostalniško zvezo, vršilec pa z brezpredložnim orodnikom:

(138) В городском округе Домодедово **японской компанией**_{INS} строится **крупный жилой комплекс**_{NOM}. 'V mestnem okrožju Domodedovo japonska družba gradi velik stanovanjski kompleks.'

V drugih primerih pa je vezava odvisna od pomenja posameznega (glagolskega) leskema v vlogi jedra oz. nadzorne besede. Za vsak leksem lahko trdimo, da ima svoj vezavni (vezljivostni) model (модель управления) oz. udeležensko mrežo, ki hkrati lahko pokaže tudi razlike med jeziki. Do večjih razlik med ruščino in slovenščino prihaja prav pri vezavi, ko lahko istopomenski glagoli iste udeležence izražajo z različno sklonsko vezavo. V zgledu (139) je isti udeleženelec v vlogi prizadeto z dejanjem pri povedku *мешать/motiti* v ruščini izražen z dajalnikom, v slovenščini pa s tožilnikom:

(139) Дети **мешают родителям**_{DAT}. 'Otroci motijo starše_{ACC}.'

Razlike se pri vezavnovezljivostnih modelih kažejo tudi v rabi predložnosklonskih oblik, npr. pri povratnih glagolih, ki izražajo zanimanje za kaj in ukvarjanje s čim, se vezavne razmerja v ruščini uresničujejo z nepredložnim orodnikom (140, 141, 142), v slovenščini pa s predložnosklonsko orodniško (141) ali tožilniško vezavo (140, 142):

(140) Мой дядя **интересуется футболом**_{INS}. 'Moj stric se zanima za nogomet_{ACC}.'

(141) Коля **увлекается разными видами**_{INS} спорта.' Kolja se ukvarja z različnimi športi_{INS}.

(142) Его сестра профессионально **занимается музыкой**_{INS}. 'Njegova sestra se poklicno ukvarja z glasbo_{INS}.'

Znotraj predložnosklonske rabe se med ruščino in slovenščino lahko kažejo razlike pri izbiri posameznih predlogov. Tako je v zgledu (143) naslovnik v ruščini izražen z dajalniško predložno zvezo, v slovenščini pa s tožilniško predložno zvezo:

(143) **Обратитесь к Ивану**_{DAT} по этому вопросу. 'Glede tega vprašanja se obrnite na Ivana_{ACC}.'

Podrobneje bodo razlike med ruščino in slovenščino v vezavni rabi predstavljene v poglavju 4.

3.2 Razlika med vezavo in ujemanjem

Če povzamemo: vezava in ujemanje sta ključna načina izražanja skladenjskih porednih razmerij znotraj prostega stavka. Ujemanje se navadno uresničuje bodisi znotraj besednih zvez bodisi v razmerju med osebkom in povedkom in povedju. Vezava pa se vzpostavlja med povedkom in njegovimi potencialnimi delovalniki. Pri ujemanju gre za slovnično poenotenje oblik med jedrom in nadzorovanimi besedami, pri vezavi pa nadzorna beseda določa sklonske oblike nadzorovanim besedam.²²

3.3 Šibka in krepka vezava

Glede na intenzivnost pomenske usmerjenosti nadzorne besede lahko ločujemo med krepko vezavo (сильное управление) in šibko vezavo (слабое управление).

²² Ruski jezikoslovec A. E. Kibrik zapiše, da je ujemanje pojav izrazne skladnje, pri katerem se skladenjska razmerja izražajo na morfološki ravni, medtem ko je vezava pojav s pomenskim izvorom in je zato povezan z leksikalnimi pomeni nosilcev vezavne vezljivosti (Кибрик1992: 120).

Krepka vezava navadno izraža obvezno vezljivost delovalnikov in ti so pomensko najpogosteje osebkni in predmeti. Kanonični osebek je izražen z imenovalniškim sklonom, predmet pa z določenim stranskim sklonom (144) ali predložno zvezo (145).

(144) Иван Александрович руководит **нашим отделом**_{INS}. 'Ivan Aleksandrovič vodi naš oddelek_{ACC}.'

(145) Каждый человек должен заботиться **о своём здоровье**_{LOC}. 'Vsak človek mora skrbeti za svoje zdravje.'

Pri krepki vezavi leksikalni pomen glagolov *руководить* in *заботиться* zahteva izraženo dopolnilo v določenem sklonu oz. v predložnosklonski zvezi, brez katerih sta obe stavčni povedi slovnično neustrezni, npr. **Иван Александрович руководит* in **Каждый человек должен заботиться*. Pri krepki vezavi ima predlog znotraj predložnosklonske zveze slovnično vlogo, npr. *заботиться о* 'skrbeti za'.

Vezavna posebnost so glagoli premikanja, ker je pri njih obvezno dopolnilo prislovno določilo kraja, in ne predmet, npr. ruska glagolska zveza *зайти в гостю* in slovenska ustreznica *oglasiti se* predvidevata izražanje cilja dejanja (146):

(146) Каждое утро Иван Александрович заходит **к нам в гости**. 'Vsako jutro se **pri nas oglasi** Ivan Aleksandrovič.'

Šibka vezava navadno izraža neobvezno oz. fakultativno vezljivost. V tem primeru so pomenski udeleženci neobvezno/fakultativno izraženi; to so najpogosteje prislovna določila (147, 148), redkeje delovalniki (149).

(147) Антон идет **в лес/ по лесу/ через лес/ на поле/по полю**. 'Anton gre v gozd/ po gozdu/ skozi gozd/na polje/po polju.'

(148) Поезд опаздывает **на два часа**. 'Vlak zamuja dve uri.'

(149) Вася купил **Маше** мороженое. 'Vasja je kupil Maši sladoled.'

V zgledih (147, 148) sta prislovni določili kraja in časa fakultativni, saj sta stavka *Антон идет* 'Anton prihaja/gre' in *Поезд опаздывает* 'Vlak zamuja' lahko zaključeni sporočili. Pri šibki vezavi predlog lahko ohranja svoj leksikalni pomen, npr. *в лес* vs. *по лесу* v (147). V zgledu (149) ima *Маши* vlogo prejemnika, ki je fakultativno izražen. Če bi ob povedku *купить* izpustili dajalniški prejemnik, npr. *Вася купил мороженое* 'Vasja je kupil sladoled', bi to lahko pomenilo, da ima osebek obe vlogi – vršilca in prejemnika hkrati.

3.4 Primik

Primik (примыкание) je tip podrednega skladenjskega razmerja, ki se od veza-ve razlikuje po tem, da nadzorna beseda **ne določa oblike nadzorovane besede**. Tudi pomenska usmerjenost nadzorne besede k nadzorovani besedi ni več tako intenzivna kot pri vezavi. Zolotova (Золотова 1973) primik opredeljuje kot pove-zavo besede z drugo besedo.

Primik uvaja nesklonska razmerja, zato so v vlogi nadzorovanih besed najpogo-steje nepregibne besede; besednovrstno so to navadno prislovi ali predložne samo-stalniške zveze v vlogi neobveznih prislovnih določil ob povedkih (150).

(150) вставить **рано** 'vstati zgodaj', рисовать **красиво** 'risati lepo', путешествовать **по стране** 'potovati po državi'

O primičnem razmerju govorimo tudi v zvezah prislovov z drugimi prislovi (151) ali pridevniki (152).

(151) **довольно** хорошо 'dovolj dobro', **очень** плохо 'zelo slabo', **совсем** по-детски 'povsem otročje'

(152) **очень** способный 'zelo sposoben', **слишком** яркий 'preveč izrazit/kričeč', **по-домашнему** уютный 'domače/domačijsko prijeten'

Pri prislovnih primičnih zvezah lahko razlikujemo dva tipa. Primični prislov lahko zapolnjuje vezljivostno mesto glagola v povedku (153) pri t. i. primični vezljivo-sti (сильное примыкание). V nasprotnem primeru, ko prislovni zvezi ne pripa-da več vezljivostno mesto (154), govorimo o t. i. prislovni družljivosti (слабое примыкание).

(153) жить **дома** 'živet doma', вести себя **неприлично** 'neprimerno se obnašati'

(154) **весело** петь 'veselo peti', **крепко** спать 'trdno spati'

Ko leksikalni pomen naklonskega ali faznega glagola v povedku predvideva ne-določniško dopolnilo (155, 156), nekateri ruski jeziklovc (Ширяев, Федосюк 2020) ravno zaradi nepregibnosti nedoločniškega dopolnila te primere uvrščajo v krepki primik (сильное примыкание).

(155) Катя **мечтает поехать** в отпуск. 'Katja sanja, da bi odšla na dopust.'

(156) Вася **закончил работать**. 'Vasja je končal z delom.'

Znotraj potencialnega primičnega razmerja sta glagola *мечтать* in *кончить* v (155) in (156) pomensko oslABLJENO rabljena, zato na pomenski ravni to ne more

biti tipični primik.²³ Znotraj primičnih razmerij bi lahko obravnavali primere, kot je (157), kjer v ruščini nedoločnik (v slovenščini namenilnik) izraža ciljno dejanje, glagol premikanja pa ostaja pomensko bolj samostojen kot fazni in naklonski glagoli.

(157) Я пойду **посмотреть**. 'Grem pogledat.'

---

23 Slovaški rusist J. Svetlik tovrstno rabo nedoločnika v vlogi obveznega dopolnila obravnava znotraj vezave (Светлик 1979).

4 Osnovne razlike med ruščino in slovenščino v glagolski vezavi

V nadaljevanju bo v ruščini in slovenščini v okviru glagolske vezave obravnavana raba stranskih sklonov za izražanje slovničnih predmetov, ki lahko označujejo različne udeleženske vloge.

Obravnava vezave je zamejena na sklonsko izražanje delovalnikov, okoliščin se dotika zgolj primerjalno v primerih, kjer gre za prehod med vezavno in primatečno vezljivostjo. Skloni so našteti v naslednjem zaporedju: tožilnik, osnovni sklon za izražanje predmeta, roditelj, dajalnik, orodnik in na koncu mestnik, pri katerem delovalniška vloga ni prevladujoča. Pri vsakem sklonu so navedene pomenske skupine povedkov, za katere je konkreten sklon za izražanje različnih delovalniških vlog značilen.²⁴

Tako v ruščini kot v slovenščini se tožilnik potrjuje kot izhodiščni in zato osnovni sklon za izražanja predmeta, na katerega prehaja glagolsko dejanje. V nasprotju z drugimi stranskimi skloni ravno zaradi svoje neposredne prehodnosti tožilniški predmet ni zaznamovan: v nasprotju z roditeljskim ne izraža delnosti, v nasprotju z dajalnikom ne vključuje usmerjenosti, v nasprotju z orodnikom ne obsega spremstvenosti oz. pomenov orodja in sredstva.

4.1 Tožilnik

Specifika tožilnika v obeh jezikih je, da je osnovni sklon za izražanja premege predmeta glagolov (158), v ruščini pa tudi predmeta nekaterih povedkovniških zvez (159).²⁵

(158) *Вася купил землю_{ACC} и построил дом_{ACC}. 'Vasja je kupil zemljo_{ACC} in zgradil hišo_{ACC}.'*

(159) *Мне жалко птичку_{ACC} 'Žal mi je ptičke_{GEN}.'*

Nepredložni tožilnik ni nikoli vezljivo dopolnilo samostalnikov. Tožilniški predmet je v celoti pomensko-izrazno zaobsežen z glagolskim dejanjem in označuje tipično glagolsko vezavo pri naslednjih skupinah povedkov:²⁶

- a) pri **povedkih, ki označujejo spreminjanje**, zlasti fizično spreminjanje predmetnega udeleženca, npr. *сломать* 'zlomiti', *убить* 'ubiti', *согнуть*

24 Pri navajanju sklonske vezave in ustreznih skupin povedkov se opiramo na razlike med ruščino in slovenščino ter na opise sklonov pri G. Kustovi (Кустова 2011, 2012, 2016, 2020a, 2020b, 2020c, 2020č).

25 V obravnavi se omejujemo na delovalniški tožilnik, kar pomeni, da tožilnik, ki označuje okoliščine, ne bo predstavljen.

26 Pri navajanju skupin povedkov, za katere je značilna tožilniška vezava, se sklicujemo na G. I. Kustovo (Кустова 2020b) in M. D. Vojekovo (Воейкова 2011).

‘upogniti’. Tožilnik ima pri teh povedkih tako v ruščini kot v slovenščini vlogo prizadetega (пациент), npr. *бумагу* ‘papir’ v (160).

(160) Прокурор в ключья **разорвал бумагу**_{ACC}. ‘Tožilec je raztrgal papir na koščke.’

V nasprotju s slovenščino se v ruščini tožilnik za prizadeto uporablja tudi kot predmet brezosebno rabljenih glagolov v zgradbah, ki označujejo delovanje neživega povzročitelja (161, 162), izraženega z nepredložnim orodnikom:

(161) **Урожай**_{ACC} побил градом_{INS}. ‘Pridelek_{ACC} je uničila toča_{NOM}.’ (dobesedno *Pridelek je ubilo s točo)

(162) **Его**_{ACC} убило током_{INS}. ‘Ubila ga_{ACC} je elektrika_{NOM}.’ (dobesedno *Ubilo ga je z elektriko).

b) pri **povedkih ustvarjanja** tožilnik v obeh jezikih izraža rezultat dejanja, npr. *написать* ‘napisati’, *связать* ‘splesti’ (163).

(163) Маша **связала шарф**_{ACC}, а Митя **написал стихотворение**_{ACC}. ‘Maša je spletla šal, Mitja pa je napisal pesem.’

c) pri **povedkih dajanja, prejemanja in pridobivanja** je tožilnik kot drugi udeleženec vključen v vezljivostni model teh povedkov in označuje predmet dajanja, npr. *коробку* ‘škatlo’ ob glagolu *подарить* ‘podariti’ v (164).

(164) Дед Мороз **подарил** Владике **большую коробку**_{ACC}. ‘Dedek mraz je Vladiku podaril veliko škatlo_{ACC}.’

d) pri **povedkih vidne in slušne zaznave** tožilnik v obeh jezikih izraža vsebino oz. pobudnika zaznave (165). Primerjalno s slovenščino je posebnost ruščine, da je tožilniška vezava značilna tudi ob povedkovnikih *видно* (166) in *слышно* (167), ki izražata možnost zaznave.

V slovenskih ustreznicaх je možnost zaznave izražena s povratno zgradbo, pobudnik pa z imenovalnikom ali tožilnikom.

(165) Сегодня утром я **видел/слышал новое объявление**_{ACC}. ‘Danes zjutraj sem videl/slišal nov oglas_{ACC}.’

(166) **Видно школу**_{ACC}. ‘Vidi se šola/šolo.’

(167) **Слышно музыку**_{ACC}. ‘Sliši se glasba/glasbo.’

Ob glagolu usmerjene zaznave *смотреть* 'gledati, opazovati' se predmet izraža s predložnim tožilnikom v zvezi *смотреть на*:²⁷

(168) Аня чувствовала, что Андрей **смотрит на нее**_{ACC} сзади. 'Anja je čutila, da jo Andrej od zadaj opazuje.'

e) pri **povedkih čustvovanja** tožilnik v ruščini in slovenščini izraža vsebino oz. pobudnika čustvenega stanja, npr. *любить* 'imeti rad', *ненавидеть* 'sovražiti', *уважать* 'spoštovati'.

(169) Кто **не любит рыбу**_{ACC}, сможет заказать традиционные блюда русской кухни. 'Kdor nima rad rib, lahko naroči ruske tradicionalne jedi.'

Podobno kot pri povedkih zaznave, se ob povedkovnikih *жаль/жалко* 'biti žal'²⁸ in *больно* 'boleti' (pog.), lahko kot dopolnilo povedkov čustvovanja uporablja tožilnik, ki izraža pobudnika. Zgled (171) s povedkovnikom *жаль* razkriva, da je v ruščini možno neubesediti dajalniško izraženega doživljajca, ko ta sovпада z govorcem. Slovenski povedkovnik *žal* te možnosti ne predvideva (*Žal je rož (neustrezno)).

(170) Когда часто ешь мандарины_{ACC}, то уже **больно пальцы**_{ACC} от их чистки. 'Ko pogosto ješ mandarine, (te) že bolijo prsti od čiščenja.'

(171) **Жаль цветы**_{ACC}. 'Žal mi je rož_{GEN}.'

f) pri **povedkih govorjenja**, npr. *сказать* 'povedati', *сообщить* 'sporočiti', *обсудить* 'obravnavati', in **povedkih spoznavanja in mišljenjskih procesov**, npr. *знать* 'vedeti, znati', *вспомнить что* 'spomniti se česa', *учить что* 'učiti se česa',²⁹ *изучать что* 'preučevati kaj', ima tožilnik vlogo izražanja vsebine.

(172) Уже не первый раз депутаты активно **обсуждают вопросы**_{ACC}, связанные с имуществом. 'Ni prvič, da poslanci intenzivno obravnavajo vprašanja v zvezi z lastnino.'

27 Ruščina pri glagolu *смотреть* ločuje med predložno in nepredložno vezavo: če opazovalec usmerjeno opazuje predmet opazovanja (povzročitelj zaznave), se uporablja vezava s predložnim tožilnikom *смотреть на что* (prim. ang. *to look*), npr. *Вася смотрит на экран/ на Машу* 'Vasja gleda (v) ekran/ Mašo'. Če pa si opazovalec dalj časa ogleduje določeno vsebino, sestavljeno iz več delov, npr. видео 'posnetek', спектакль 'predstava' (prim. ang. *to watch*), se uporabi nepredložna vezava *смотреть что*, npr. *Вася смотрит сериал* 'Vasja gleda nadaljevanko'.

28 Pri povedkovnikih *жаль* in *жалко* izbira sklona pri označevanju pobudnika čustva vpliva tudi na pomen: tožilnik izraža sočustvovanje *Жаль бедняжку* 'Žal mi je reveža', roditelj pa obžalovanje *Жалко времени/денег* 'Škoda (je) časa/denarja'.

29 Pri glagolu *učiti se* je povratni morfem *se* izgubil status udeleženca in zato se poleg roditeljske vezave uporablja tudi tožilniška: *учити se francoščine* vs. *učiti se francoščino*.

Pri vezavi povedkov spoznavanja in mišljenjskih procesov prihaja do razlik med jezikoma v primerih, ko je v slovenščini pri povratnih glagolih tožilniško mesto formalno zasedeno s povratnim morfemom *se* in se posledično vsebina izraža z rodilnikom (173, 174):

(173) Старшее поколение **вспомнило свою молодость**_{ACC}. ‘Starejša generacija se je spomnila svoje mladosti_{GEN}.’

(174) Весь персонал отеля **учит английский**_{ACC} и **русский**_{ACC}. ‘Celotno hotelsko osebje se uči angleščine_{GEN} in ruščine_{GEN}.’

Vsebina govorenja in mišljenja se v ruščini izraža tudi s predložnim tožilnikom (*рассказывать про* + ACC ‘govoriti, povedati za’) in mestnikom s predlogom *o* (*рассказывать о* + LOC ‘govoriti, pripovedovati o’), pri čemer je raba mestnika bolj navadna in bolj razširjena, zato bo ta razlika podrobneje opisana v poglavju o mestniku.

g) pri **povedkih merjenja količine** je merilna enota izražena s tožilniškim predmetom (175).

(175) Банка пива **стоит одну чешскую крону**_{ACC} ‘Pločevinka piva stane eno češko krono’;

Tožilniški predmet, ki ima ob preprohrednih glagolih visokoreferenčno vlogo, se v ruščini lahko uporablja tudi pri zanikanju, npr. *Я не прочитал твое письмо* ‘Nisem prebral tvojega pisma’. Vprašanje rabe tožilnika ali rodilnika pri zanikanem predmetu je podrobneje predstavljeno v poglavju o rodilniku (gl. 4.2).

4.1.1 Tožilnik v vlogi smiselnega osebka

Poleg različnih pomenskih vlog, ki se povezujejo s predmetom, na katerega prehaja dejanje, se v ruščini in slovenščini tožilnik uporablja tudi za označevanje smiselnega osebka v vlogi doživljajca oz. nosilca telesnega in duševnega stanja.³⁰

Telesno in duševno stanje se v obeh jezikih izraža zlasti z glagolskimi oblikami v tretji osebi ednine: z brezosebniimi glagoli, npr. *зlobит кого* ‘Mrazi koga’, *тошнит кого* ‘Komu je slabo’, ali brezosebno rabljenimi glagoli, npr. *трясёт кого* ‘Trese koga’, *тянет кого* ‘Vleče koga’ (176, 177).

³⁰ Kot je predstavljeno v poglavju o dajalniku, je doživljajec oz. nosilec telesnega ali duševnega stanja še pogosteje izražen z dajalnikom (gl. 4.3).

(176) **Машу**_{ACC} **знобит и трясёт**. ‘Mašo mrazi in tresе.’

(177) Знаете, с возрастом **любого человека**_{ACC} **тянет** вернуться в детство. ‘Veste, z leti vsakega vleče, da bi se vrnil v otroštvo.’

V nasprotju z ruščino se v slovenščini lahko tožilniško izraženi nosilec stanja (doživljalec) uporablja tudi ob povedkovniško rabljenih besedah (178, 179).

(178) Strah **me**_{ACC} je. **Мне**_{DAT} страшно.

(179) Sram **me**_{ACC} je. **Мне**_{DAT} стыдно.

4.2 Rodilnik

Rodilnik vključuje pomen delnosti (delni/partitivni rodilnik), kar se v ruščini najbolj jasno izraža ravno pri premoprehodnih glagolih, v zgledu (180) je z rodilnikom izražen le del predmeta, v zgledu (181) pa s tožilnikom celoten predmet.

(180) Вася нарезал **колбасы**_{GEN}. ‘Vasja je narezal (del, malo) klobase_{GEN}.’

(181) Вася нарезал **колбасу**_{ACC}. ‘Vasja je narezal (celo) klobaso_{ACC}.’

Potrebno je opozoriti, da je pri zanikanju v ruščini manj pogosto uporabljan rodilnik kot v slovenščini; zanikani rodilnik v ruščini ima namreč drugačno sporočilno vlogo kot v slovenščini. Razlikovanje pri zanikanju med rodilniškim in tožilniškim predmetom praviloma izraža ločevanje med manj določenim oziroma nereferenčnim (менее определенный объект) in določenim oz. referenčnim predmetom (более определенный объект). V zgledih (182, 184) zanikani rodilnik izraža splošen in manj določen predmet, medtem ko zanikani tožilnik v (183, 185) omejuje predmetni pomen na konkreten referenčni predmet.³¹ V slovenščini tovrstnega pomenskega razločevanja med zanikanim rodilnikom in zanikanim tožilnikom ni.

(182) Маша не читает **газет**_{GEN}. ‘Maša ne bere (nobenih) časopisov_{GEN}.’

(183) Маша не читает **газету «Il Piccolo»**_{ACC}. ‘Maša ne bere časopisa_{GEN} Il Piccolo.’

(184) В июне Митя не сдавал **никаких экзаменов**_{GEN}. ‘Junija Mitja ni opravljal nobenih izpitov_{GEN}.’

(185) В июне Митя не сдал **экзамен**_{ACC} по итальянскому языку. ‘Junija Mitja ni naredil izpita_{GEN} iz italijanskega jezika.’

31 Konkurenčna raba rodilnika in tožilnika pri zanikanju premege predmeta je še podrobneje obravnavana v Timberlake (1975), Padučeva (2006), Partee, Borschev et al. (2011).

Vezava roditeljskega predmeta je v ruščini značilna za naslednje skupine povedkov:

- a) pri **povedkih s pomenom odsotnosti, odvzemanja, izgube in pogrešanja** se predmet lahko izraža pri katerih se predmet lahko izraža nepredložno, npr. *лишиться чего* 'ostati brez česa / izgubiti kaj', *избежать чего* 'izogibati se česa, čemu' (186), ali pa se izraža s predložno zvezo *от чего* npr. *избавиться от чего* 'znebiti se česa', *освободиться от чего* 'osvoboditi se od česa / znebiti se česa', *отказаться от чего* 'odpovedati se čemu / odreči se čemu' (187).

(186) Как **избежать серьезных ошибок**_{GEN} в воспитании своих детей?
'Kako se izogniti resnim napakam pri vzgoji svojih otrok?'

(187) Клуб почему-то **избавился** летом **от многих молодых талантливых игроков**_{GEN}. 'Klub se je iz nepojasnjenih razlogov poleti znebil številnih mladih nadarjenih igralcev.'

- b) pri **povedkih posedovanja zadostne količine**, kot sta brezosebno rabljena glagola *достать чего* 'zadostovati' in *хватать чего* 'zadostovati, imeti dovolj', brezpredložni roditeljski v obeh jezikih izraža predmet lastnine. Smiselni osebek v vlogi imetnika se v tovrstnih zgradbah v ruščini izraža z dajalnikom (188) ali z roditeljsko predložno zvezo *у кого* (189).

(188) Там народу много, но **места**_{GEN} всем **хватает**. 'Tam je veliko ljudi, ampak prostora je za vse dovolj.'

(189) В любой просьбе мы тебе не откажем, если у нас **достанет сил**_{GEN} ее выполнить. 'Ne bomo ti odrekli nobene prošnje, če le bomo imeli dovolj moči, da bi jo izpolnili.'

- c) pri **povedkih vzpostavljanja stika** se tako v ruščini kot slovenščini predmet izraža z roditeljskim, npr. *касаться/коснуться чего, дотрагиваться/дотронуться до чего* 'dotikati/dotakniti se česa', pri katerih roditeljski prvenstveno izraža prostorski cilj (190), posledično pa tudi ciljno vprašanje ali temo. V ruščini je v pri teh povedkih pogostejša raba ciljne predložne zveze *до чего*, ki ji v slovenščini ustreza nepredložni roditeljski, npr. *достать до чего* 'dotakniti se česa' (191).

(190) Маша слегка **коснулась клавиш**_{GEN} рояля. 'Maša se je rahlo dotaknila klavirskih tipk_{GEN}.'

(191) Митя осторожно **дотронулся до раны**_{GEN} под пластырем. 'Mitja se je previdno dotaknil rane_{GEN} pod obližem.'

- d) Pri **povedkih s pomenom ciljnosti** se v ruščini uporablja roditeljska vezava, npr. *достичь чего* 'doseči kaj v prostorskem in neprostorskem pomenu' *добиваться/добиться чего* 'doseči v neprostorskem'. Ciljni predmet se v slovenščini pri teh povedkih praviloma izraža tožilniško (192).

(192) Москва и Киев **достигли договорённости**_{GEN} о новой цене на газ.
'Moskva in Kijev sta dosegla dogovor_{ACC} glede nove cene plina.'

Pri povedkih drugotne ciljnosti, ki vključujejo pričakovanje ali iskanje, se pričakovani rezultat lahko izraža z roditeljsko (193) ali tožilniško vezavo (194), npr. *ждать чего/что* 'čakati kaj', *искать чего/что* 'iskati kaj'.

(193) Люди не знали, что делать, **ждали решения**_{GEN}. 'Ljudje niso vedeli, kaj narediti / kaj naj naredijo, čakali so (kakršno koli) rešitev_{ACC}.'

(194) Теперь уже больше трех недель **ждём деньги**_{ACC}. 'Zdaj že več kot tri tedne čakamo denar_{ACC}.'

V slovenščini se pri povedkih s pomensko sestavino ciljnosti dosledno uporablja tožilniška vezava, npr. *iskati kaj*, *čakati (na) kaj*, *zahtevati kaj*. V ruščini pa je pri nekaterih povedkih, ki izražajo ciljnost, sklonska izbira povezana z vrsto samostalniške zveze in stopnjo njene referenčnosti.

Če gre za predmet z abstraktnim oz. pojmovnim pomenom ali za predmet z nižjo stopnjo referenčnosti, je pogostejša raba roditeljske vezave (195). Kot je razvidno iz spodaj navedenih prevodov, je tudi pri pojmovnih samostalnikih v slovenščini značilna tožilniška vezava:

(195) *искать покоя*_{GEN}/*защиты*_{GEN}/*поддержки*_{GEN}/*помощи*_{GEN} 'iskati mir_{ACC}/zaščito_{ACC}/podporo_{ACC}/pomoč_{ACC}'

Pri samostalniških zvezah z visoko stopnjo konkretnosti in hkratne referenčnosti (pojavi, ki so enkratni in znani upovedovalcu) je tudi v ruščini v rabi tožilniška vezava (196):

(196) *искать ключи*_{ACC}/*тетрадь*_{ACC}/*пешеходный переход*_{ACC} 'iskati ključ_{ACC}, zvezek_{ACC}, prehod za pešce_{ACC}'

Najvišja stopnja referenčnosti je posameznost in ta je označena z lastnimi imeni, zato je tudi v primeru (197) prevladajoča tožilniška vezava:

(197) *искать Аню*_{ACC} 'iskati Anjo_{ACC}'

Izbira med tožilniškim in roditeljskim predmetom je tudi pri glagolu *ждать* povezana z referenčnostjo predmeta: konkretni predmet je izražen s tožilnikom

(198), pri manj določenem/splošnem predmetu je pogostejša roditeljska vezava (199).

(198) Митя ждёт автобус_{ACC} No.7. 'Mitja čaka (na) sedmico_{ACC}.'

(199) Митя долго стоял на улице и ждал автобуса_{GEN} 'Mitja je dolgo zunaj stal in čakal na (kateri koli) avtobus_{ACC}.'

Pri glagolu *ждать* je razlikovanje med bolj in manj referenčnim manj gramatikalizirano, kot pri glagolu *искать*. Sodobne korpusne raziskave (Воейкова 2011) ugotavljajo, da pri nekaterih ustaljenih zvezah kljub razlikovanju stopenj referenčnosti v ruščini prevladuje roditeljska vezava (200).

(200) Ждём Вашего ответа_{GEN}/ Ждём Вашего звонка_{GEN}. 'Čakamo na vaš odgovor_{ACC}/ na vaš klic_{ACC}.'

4.2.1 Rodilnik v vlogi smiselnega osebka

Brezpredložni roditeljski ima vlogo smiselnega osebka v brezosebni zgradbi, ki označuje veliko količino koga ali česa (201, 202) ali zanikanje (203). V obeh ruskih primerih je povedek v tretjeosebni glagolski obliki.

(201) Народу_{GEN} набежало! 'Veliko ljudi se je nabralo!'

(202) Снегу_{GEN} навалило! 'Veliko snega je napadalo!'

V zgledih (201, 202) je roditeljski obliki bolj zaznamovana kot imenovalniška – poudarja veliko količino osebka, ki jo neizraženi opazovalec ocenjuje. V tovrstnih zgradbah se roditeljski specializira za izražanje količine ob izbranih samostalnikih, kot sta *народ* 'ljudstvo' in *снег* 'sneg', ki označujeta raznorodne manj diferencirane pojavnosti: če bi v zgledu (201) v vlogi osebka uporabili bolj referenčno samostalniško zvezo *вся моя родня* 'vse sorodstvo', bi bila edino možna raba imenovalniške oblike, npr. *Вся моя родня набежала* 'Vsi moji sorodniki so se nabrali (skupaj)' vs. **Всей моей родни набежало*.

Tako v ruščini kot slovenščini roditeljski najpogosteje izraža zanikani osebki ob bivanjskih glagolih (203, 204), pri katerih je v trditeljskih različicah imenovalniški osebki (205, 206).³²

(203) Здесь никогда не бывает солнца_{GEN}. 'Tukaj ni nikoli sonca.'

(204) Антона_{GEN} здесь нет. 'Antona tukaj ni.' / Антона здесь не было. 'Antona tukaj ni bilo.'

32 Raba roditeljski ob zanikanih bivanjskih povedkih je podrobno opisana v Borschev, Partee (2002).

(205) Здесь всегда **бывает солнце**_{NOM}. 'Tukaj je vedno sonce.'

(206) **Антон**_{NOM} здесь. 'Anton je tukaj.' **Антон**_{NOM} здесь был. 'Anton je bil tukaj.'

Raba roditeljskega osebka pri zanikanju se je v ruščini razširila na omejeno število povedkov, npr. *возникнуть* 'pojaviti se, nastati', *начаться* 'začeti se', *произойти* 'zgoditi se', *прийти* 'priti' idr. V teh zgradbah so roditeljske brezosebne zgradbe konkurenčne z imenovalniškimi ujemalnimi, a se pomensko razlikujejo po stopnji referenčnosti glavnega udeleženca. Zanikani roditeljski osebki se v (207) nanaša na kateri koli odgovor, medtem ko je imenovalniški osebki v (208) zamejen na konkretni pričakovani odgovor.³³

(207) **(Никакого) Ответа**_{GEN} не пришло. 'Nobenega odgovora ni bilo/ Noben odgovor ni prišel.' (dobesedno *Odgovora ni prišlo)

(208) **Его ответ**_{NOM} не пришел. 'Njegov odgovor_{NOM} ni prišel.'

Na možnost rabe roditeljskega osebka z neujemalnim povedkom vpliva tudi nikalni samostalniški zaimek *никакой* 'noben', ki označuje nizko stopnjo referenčnosti predmeta.

V zgledu (209) je brez nikalnega zaimka bolj ustrezna imenovalniška oblika osebka. Kot je razvidno iz prevodov, slovenščina v tem primeru uporablja izključno ujemalne zgradbe z imenovalniškim osebkom.

(209) **Хвойные деревья**_{NOM} здесь не растут. 'Iglavci tukaj ne rastejo.' vs. ***Хвойных деревьев**_{GEN} здесь не растёт. (neustrezno)

(210) **Никаких хвойных деревьев**_{GEN} здесь не растёт. 'Nobeni iglavci tukaj ne rastejo.' (dobesedno *Nobelih iglavcev tukaj ne raste)

Pri zanikanju predmeta povedkov vidne zaznave *видно* 'se vidi' in *слышно* 'se sliši' je konkurenčnost med roditeljsko in tožilniško obliko odvisna od stališča opazovalca/upovedovalca oz. od njegove predpostavke (презумпция) o obstoju pobudnika zaznave. V zgledu (211) zanikani tožilnik izraža predpostavko, da zanikani predmet obstaja oz. je prisoten, čeprav ni zaznan.

(211) На фотографии **Машу**_{ACC} не видно (хотя я знаю, что она там есть). 'Na fotografiji se Maša ne vidi (čeprav vem, da je prisotna).'

Raba zanikanega roditeljskega osebka pa izraža absolutno zanikanje obstoja, kar pomeni, da ne vključuje nobenih dodatnih predpostavk o obstoju predmetne vsebine (212). V slovenščini se tovrstno pomensko razlikovanje ne izraža s sklonsko izbiro.

33 Bolj podroben opis rabe zanikanega roditeljskega osebka je pri E. V. Padučevi (Падучева 2005).

(212) На фотографии **Маши**_{GEN} **не видно**. 'Na fotografiji ni Maše.'

Poleg zanikanja je roditeljski osebek v ruščini značilen še za svojilne zgradbe. V ruščini se svojina prvenstveno izraža z *biti*-zgradbo, pri kateri je osebek imetnik izražen s predložno zvezo *у кого*, npr. *у Маши*. V slovenskih ustrezninah se svojilno razmerje izraža s prehodnim glagolom *imeti*, ob katerem je osebek-imetnik izražen z imenovalnikom. V zgledu (213) predložna roditeljska zveza izraža imetnika v prototipski svojilni zgradbi. Obstoj glagola *biti* v ruščini se z obliko razkrije šele v pretekliku in prihodnjiku (213).

(213) У Васи_{GEN} много машин. 'Vasja ima veliko avtov.'

У Васи_{GEN} было много машин. 'Vasja je imel veliko avtov.'

У Васи_{GEN} будет много машин. 'Vasja bo imel veliko avtov.'

Če v stavčni povedi z roditeljsko zvezo *у кого* nastopajo drugi glagoli, se lahko predložna zgradba nanaša na različne udeležence. Tako je zgled (214) možno razumeti na več načinov, interpretacija roditeljskega razmerja je odvisna od obsega delovanja predložne zveze *у меня*.

(214) У меня_{GEN} собака_{NOM} разбила чашку.

Zveza *у меня* lahko označuje prostorsko okoliščino (215), kjer se je dogajanje zgodilo in še ne vstopa v svojilna razmerja s kozarcem ali psom.

(215) У меня_{GEN} собака_{NOM} разбила чашку. 'Pri meni doma je pes razbil kozarec.'

Predložna zveza *у меня* se lahko v svojilnem razmerju povezuje tudi z obema udeležencema – označuje lastnika psa (216) ali kozarca (217).

(216) У меня_{GEN} собака разбила чашку! = Моя собака разбила чашку.
'Moj pes je razbil kozarec.'

(217) У меня_{GEN} собака разбила чашку. = Собака разбила мою чашку.
'Pes je razbil moj kozarec.'

Zgledi kažejo, da se je ruska predložna zveza *у кого*, ki je prvotno izražala prostorsko pripadnost, specializirala za izražanje svojine.³⁴

---

34 O povezanosti med prostorom, prostorsko pripadnostjo in svojino glej tudi A. Vidovič Muha in A. Derganc (2008).

4.3 Dajalnik

Dajalnik je stranski sklon, ki ima svojo značilno pomensko rabo. Pri vezljivih delovalnikih dajalnik izraža predmetnega udeleženca v vlogah prejemnika, naslovnika ali koristnika. V ruščini je še bolj kot v slovenščini dajalnik značilen za izražanje smiselnega osebkca v vlogi doživljajca oziroma nosilca oziroma nosilca telesnega in duševnega stanja.

Osredotočili se bomo predvsem na glagolsko vezljivost in primere s povedkovniškimi prislovi. Pri slednjih je v ruščini vezava še najbolj povezana z dajalnikom.

Vezavo dajalniškega predmeta zahtevajo določene skupine povedkov, ki v ruščini in slovenščini večinoma pomensko sovpadajo. Dajalnik je sklon, ki se v obeh jezikih uporablja ob naslednjih skupinah povedkov:

- a) pri **premoprehodnih povedkih dajanja** izraža dajalnik vlogo prejemnika (реципиент): *давать кому что* 'dajati komu kaj'; *дарить* 'podarjati komu kaj', *возвращать кому что* 'vračati komu kaj', *вручать кому что* 'vročati komu kaj'; *продавать кому что* 'prodajati komu kaj'.

(218) А теперь мы **дадим вам**_{DAT} несколько полезных советов. 'Zdaj pa vam_{DAT} bomo dali nekaj koristnih nasvetov.'

(219) **Всем участникам**_{DAT} **вручили** дипломы, а самым **активным**_{DAT} еще и грамоты. 'Vsem udeležencem_{DAT} so vročili diplome, najbolj aktivnim_{DAT} še listine.'

Pri teh povedkih dajalnik v obeh jezikih izraža izrazito usmerjenost dejanja k prejemniku.

- b) ob **povedkih posredovanja informacije** izraža dajalnik vlogo naslovnika (адресат): *сообщать кому что* 'sporočati komu kaj', *рассказывать кому что* 'pripovedovati komu kaj (220), razlagati komu kaj'; *врать кому* 'lagati komu', *советовать кому что* 'svetovati komu kaj'.

(220) Сейчас я **вам**_{DAT} **расскажу**, что это значит и как это работает. 'Zdaj vam_{DAT} bom povedal, kaj to pomeni in kako to dela.'

Odvisnost vezave od pomenske širine glagola se kaže v primeru rabe glagola (*но*) *звонить кому* 'telefonirati komu; (po)klicati': naslovnik na katerega je usmerjeno poročanje, je v ruščini dajalniško izražen; slovenska pogovorna ustreznica je (*po*) *klicati koga*, pri kateri je naslovnik izražen v tožilniku (221).

(221) Я **позвоню вам**_{DAT} завтра утром. 'Poklical vas_{ACC} bom jutri zjutraj.'

Slovenski glagol (*po*)*klicati koga* je širšepomenski kot ruski *звонить кому*: naša se lahko tudi na prosto nagovarjanje naslovnika, kar bi v ruščini izrazili z drugim glagolom (*по*)*звать кого* (222).

(222) Леонид часто громко **зовёт вас**_{ACC} через коридор. 'Leonid vas_{ACC} pogosto glasno kliče čez hodnik.'

Opozorili bi, da se ob glagolih, ki ne izražajo samo posredovanja informacije, naslovnik skladno z glagolskim pomenom lahko spremeni v nagovorjenega, ki ga dejanje prizadeva. To se najbolj jasno kaže pri glagolih oštevanja in zmerjanja, ki vlogo nagovorjenega naslovnika izražajo s tožilnikom, npr. *ругать кого за что* 'zmerjati koga zaradi česa, oštevati koga zaradi česa', *бранить кого за что* 'oštevati koga zaradi česa' (223).

(223) Моя мама **меня**_{ACC} постоянно **ругала** за то, что у меня бешеный график работы и я не уделяю внимания семье и себе. 'Мама me_{ACC} je pogosto oštevala, da imam nor urnik in ne namenjam pozornosti družini in sebi.'

Pomensko soroden glagol v ruščini *грубить кому* 'namenjati komu grobe besede' zaradi poudarka na usmerjenem prenašanju izrečenega ohranja naslovnika v dajalniku (224).

(224) Подросток **грубит своему отчиму**_{DAT} и не приходит домой вовремя. 'Najstnik grobo odgovarja očimu_{DAT} in ne prihaja domov pravočasno.'

c) pri **povedkih pomoči in podpore** ima dajalnik vlogo koristnika (бенефактив); ob **povedkih škodovanja** ima dajalnik vlogo oškodovanca (малефактив). Tipični predstavniki povedkov z dajalniškovezavno vezljivostjo v obeh jezikih so glagoli *помогать кому* 'pomagati komu' (225); *вредить кому* 'škodovati/škoditi komu', *мстить кому* 'maščevati se komu' (226).

(225) Сама кондуктор уже не могла подняться, **ей**_{DAT} **помогли** пассажиры. 'Sprevodnica se ni mogla sama pobrati, pomagali so ji_{DAT} potniki.'

(226) Вася **отомстил соседу**_{DAT} за поцарапанную машину. 'Vasja se je maščeval sosedu_{DAT} za opraskan avto / zaradi opraskanega avta.'

Pri glagolih, ki so zmožni širše pomenske rabe, se udeleženec koristnik izraža lahko s različnim izborom sklonov, npr. pri razmerju rušč. *содействовать кому*,

ohranja dajalniško izražanja koristnika v nasprotju s slovenskim *podpirati koga*, pri katerem je isti udeleženec tožilniško izražen.

(227) Бывшие коллеги **содействовали Мите**_{DAT} в осуществлении этой идеи. 'Bivši kolegi so **podprli Mitjo**_{ACC} pri uresničitvi te ideje.'

Razlika v vezavi med ruščino in slovenščino se kaže pri izražanju ovirane-ga udeleženca (oškodovanca). Pri glagolih preprečevanja in oviranja, npr. *препятствовать кому* 'ovirati koga', *мешать кому* 'motiti koga, ovirati koga', je ta udeleženec v ruščini izražen z dajalnikom, v slovenščini pa s tožilnikom.

(228) Каждый человек устанавливает себе ограничения, которые **мешают ему**_{DAT} развиваться. 'Vsak človek si postavi omejitve, ki **ga**_{ACC} pri razvoju **ovirajo**.'

č) pri **povedkih primernosti in ustrežanja** ima dajalnik v obeh jezikih vlogo nosilca primerjane lastnosti, ki lahko izraža razmerje ustrežnosti in neustrežnosti (объект соотношения, сравнения, соответствия/несоответствия), npr. *идти кому* 'pristajati komu kaj, pog. pasati komu kaj', *подходить кому что* 'ustrezati komu kaj'

V zgradbi izražanja primernosti in ustrežnosti se v ruščini pojavlja variantna možnost izražanja z dvema povedkoma *подходить кому* in *устраивать кого* 'ustrezati komu, biti komu pogodu' (229).

(229) Это **вам**_{DAT} **подходит**? Это **вас**_{ACC} **устраивает**? 'Ali **vam**_{DAT} to **ustreza**?'

Možnost izražanja ustrežnosti z dajalniškim udeležencem se kaže tudi pri ruskem povedku *удовлетворять*: če temu sledi dajalnik, ima glagol pomen 'zadostiti, ustrezati zahtevam' (230); če pa se isti glagol uporablja s tožilniškim udeležencem, ima skladenjski pomen 'zadovoljiti koga; ugoditi komu' (231).

(230) Диссертация **удовлетворяет требованиям**_{DAT}, предъявляемым комиссией 'Disertacija **ustreza zahtevam**_{DAT}, ki jih je določila komisija.'

(231) Мои ответы **его**_{ACC} не **удовлетворили**. 'Moji odgovori **ga**_{ACC} niso **zadovoljili**.'

4.3.1 Dajalnik v vlogi smiselnega osebk

Dajalnik v ruščini in slovenščini lahko izraža tudi neimenovalniški smiselni osebek, ki ob povedkih telesnega in duševnega stanja najpogosteje označuje nosilca oz. doživljalca (экспериментер). Dajalniški udeleženec je v obeh jezikih prizadet s situacijo ali to situacijo ocenjuje, kar mu niža stopnjo vršilskosti.

Dajalniški doživljalec je delovalnik pri naslednjih tipih povedkov:

a) pri **povedkih notranjega stanja** v brezosebni zgradbi s povratnimi glagoli v tretji osebi ednine, npr. *кому нездоровиться* 'ne biti dobro', *кому взгрустнуться* 'postati žalosten' (232, 233).

(232) **Дедушке**_{DAT} **нездоровится**, он спит, а остальные тихонько сидят, ждут. 'Dedku_{DAT} ni dobro, spi, vsi drugi pa sedijo in čakajo.'

(233) Сегодня **мне**_{DAT} **взгрустнулось**, я вспомнил детство. 'Danes sem postal žalosten, spomnil sem se otroštva.'

b) pri **povedkih vrednotenja zunanje situacije**, ob katerih je pobudnik oz. vrednotena vsebina imenovalniško izražena, npr. *кому что нравиться* 'biti komu všeč', *кому что казаться* 'zdeti se komu'.

(234) **Ему**_{DAT} **нравятся** итальянские фильмы. '**Všeč so mu**_{DAT} italijanski filmi'.

(235) **Ему**_{DAT} **кажется**, что он уже опаздывает. '**Zdi se mu**_{DAT}, da že zamuja.'

Do zamenjave sklonov pri izražanju pobudnika in doživljalca prihaja v ruski povedkovniški zgradbi *быть рад чему/кому* 'biti vesel česa/koga' in pri osebni glagolu *радоваться чему/кому* 'veseliti se česa/koga'. Kot je razvidno iz primerov (236) in (237), se v teh primerih z imenovalnikom označuje doživljalec, z dajalnikom pa pobudnik. V slovenskih ustreznih je pobudnik izražen z drugim stranskim sklonom – z rodilnikom.

(236) **Рад** вашему письму_{DAT}. '**Vesel sem vašega pisma**_{GEN}.'

(237) Я **радуюсь** вашему приезду_{DAT}. '**Veselim se vašega prihoda**_{GEN}.'

c) pri **povedkih z obveznostno naklonskostjo** v brezosebni zgradbi (s tretjeosebni povedki), npr. *кому следовать что сделать* 'kdo mora kaj narediti' (238).

(238) **Вам**_{DAT} **следует** немедленно обратиться к врачу. 'Morate se nemudoma obrniti na zdravnika.'

Poleg naštetih povedkov z glagolskimi oblikami se dajalnik v vlogi smiselne- ga osebka pogosteje kot v slovenščini uporablja v **naklonskih povedkovniških zgradbah**, ki so sestavljene iz nepregibnega povedkovnika, veznega glagola *быть*, in neobvezno izraženega dajalniškega udeleženca. Najpogostejša povedkovnika, ki v ruščini ob neobvezno izraženem dajalniškem udeležencu označujeta obveznostno naklonskost, sta *надо* in *нужно* 'biti treba/potrebno',³⁵ morati'.³⁶

Dajalniški smiselni osebek se ob povedkovnikih *надо* in *нужно* lahko opušča bodisi v neposredni komunikaciji, ko se nanaša na naslovnika in/ali samega govorca (239), bodisi v zgradbah z generičnim osebkom, ki izražajo splošnoveljavno pravilo (240). Nasprotno pa dajalniškega udeleženca, ki se nanaša na konkretnega tretjeosebnega udeleženca, ne opuščamo (241).

(239) Завтра (**нам**_{DAT}) **надо** сходить в магазин и купить масло. 'Jutri moramo iti v trgovino in kupiti olje.'

(240) **Надо/Нужно** быть добрее друг к другу. 'Treba je biti bolj prijazen drug do drugega.'

(241) **Всем детям**_{DAT} **нужно** учиться в школе. 'Vsi otroci morajo hoditi v šolo.'

V slovenskih ustreznih (239–241) je ob naklonskem glagolu *morati* udeleženec vedno izražen z glagolsko končnico, medtem ko je pri povedkovniku *treba je* izražanje dajalniškega udeleženca sobesedilno in kontekstualno omejeno na netrdilne in vprašalne stavke (243).

(242) **Treba je** vstati. / **Надо** вставать.

(243) **Ni** (**ми**_{DAT}) **treba** vstati./ **Мне** не нужно вставать. Kaj (**ти**_{DAT}) **je bilo treba** spraševati? Зачем (тебе) **надо** было спрашивать?

Povedkovnik *можно* 'biti mogoče, lahko, smeti' z neizraženim udeležencem izraža **splošnoveljavno možnost** (244),³⁷ s fakultativno izraženim dajalniškim udeležencem pa izraža **dovoljenje** (245). Kot je razvidno iz slovenskih ustreznih (244, 245), se v slovenščini tako možnost kot dovoljenje lahko izražata z zvezo

35 V slovenščini se povedkovniški zvezi *biti treba*, *biti potrebno* uporabljata samo v tretji osebi ednine srednjega spola.

36 Pri izražanju obveznostne naklonskosti sta povedkovnika *надо* in *нужно* praktično sopomenki. Bistvena razlika med njima je, da ima *нужно* svojo enakoizraznico še v pridevniški obliki za srednji spol ednine *нужно*. Raba kratke oblike pridevnika *нужен/нужна/нужно* izraža notranjo potrebo in ohranja ujemalnost s predmetom, ki ga določa. Koristnik, ki nekaj potrebuje, pa je izražen z dajalnikom, npr. *Мне нужен новый компьютер* 'Potrebujem nov računalnik.' *Нам нужна новая машина* 'Potrebujemo nov avto'.

37 Notranja konkretna zmožnost se v ruščini izraža z naklonskim glagolom *мочь* v *Ребёнок уже может читать* 'Otrok že (lahko) bere.' Tako se v ruščini tudi gramatikalizira pomenska med splošnoveljavno možnostjo, izraženo s povedkovnikom *можно*, in notranjo zmožnostjo oz. sposobnostjo, izraženo z naklonskim glagolom.

naklonskega prislova *lahko* in osebnega glagola. Glagol *smeti* pa je pomensko bolj specializiran za izražanje dovoljenja. V slovenščini je tisti, ki ima možnost oz. dovoljenje, izražen z imenovalnikom oz. glagolsko osebno končnico.

(244) Где **можно** купить словарь? 'Kje se lahko kupi slovar?'

(245) **Можно** (мне_{DAT}) в следующий раз привести моего брата? 'Ali lahko naslednjič pripeljem brata? / Ali smem naslednjič pripeljati brata?'

Dajalniški udeleženec se prav tako lahko uporablja ob zanikani različici povedkovnika *можно* tj. ob naklonskem povedkovniku *нельзя* 'ne biti mogoče, ne smeti se'. Povedkovnik *нельзя* ob dovršniku izraža odsotnost možnosti (246), ob nedovršniku pa prepoved (247) ali strogo opozorilo (248).

(246) **Нельзя** войти_{PF}, видимо, замок сломался. 'Ni možno vstopiti, očitno se je ključavnica pokvarila.'

(247) **Вам**_{DAT} **нельзя** входить_{IMPF} в эту комнату! 'Ne smete vstopiti v to sobo!'

(248) **Тебе**_{DAT} **нельзя** оставаться_{IMPF} в этой квартире, будет здесь охрана или нет! 'Ne smeš ostati v tem stanovanju, ne glede na to, ali bo tukaj varnostnik ali ne.'

Dajalniški smiselni osebek je ob povedkovniku *нельзя* najpogosteje opuščен pri odsotnosti možnosti, ki se povezuje s splošnoveljavno situacijo, npr. *По газону нельзя ходить!* 'Po travi se ne hodi!' Dajalniški smiselni osebek je neobvezen v povedih, ki izražajo prepoved in se s tem nanašajo na konkretnega naslovnika v konkretni situaciji, npr. *(Тебе) Туда нельзя!* 'Tja ne smeš/ne smete!' Pri opozorilih z *нельзя* je dajalniški udeleženec nujno izražen pri nagovoru opozorjenega naslovnika, npr. *Тебе нельзя тут оставаться!* 'Ne smeš tukaj ostati!' Nasprotno pa, če se opozorilo nanaša na upovedovalca, ki je hkrati naslovnik, ali na skupnost, ki vključuje upovedovalca, je dajalniški osebek izpustljiv, npr. *Нельзя тут оставаться!* 'Ne smem/smeva/smemo tukaj ostati!'

č) pri **povedkovniških zgradbah, ki označujejo notranje stanje**, ki se odvija v omejenem časovnem obdobju. V tovrstnih zgradbah v ruščini navadno izraženi dajalniški udeleženec označuje doživljajca ali nosilca duševnega ali telesnega stanja. Zgradbe z dajalniškim smiselnim osebkom, veznim glagolom *biti* in povedkovnikom so v rabi tako v ruščini kot v slovenščini (249), vendar so v ruščini produktivnejše in se kontinuirano dopolnjujejo.

(249) **Мне**_{DAT} **неловко/тяжело/скучно**. 'Nerodno/težko/dolgčas mi_{DAT} je.'

V slovenskih povedkovniških zgradbah (250), ki izražajo notranje stanje in so hkrati prevodne ustreznice ruskih zgradb, je doživljalec izražen s tožilnikom. Tožilniški doživljalec namesto dajalniškega se ob nekaterih brezosebno rabljenih glagolih v slovenščini ravno tako uporablja za izražanje tako telesnega (251) kot duševnega stanja (250).

(250) Мне_{DAT} **страшно/стыдно**. 'Strah/Sram me_{ACC} je.'

(251) Вам_{DAT} **не больно?** 'Ali vas_{ACC} ne boli?'; Мне_{DAT} **приятно**. 'Veseli me_{ACC}.'

Razširjenost povedkovniških zgradb z dajalniškim doživljalcem je v ruščini povezana tudi z možnostjo izražanja vidne in slušne zaznave, kar za slovenščino ni značilno (252).

(252) Вам_{DAT} **видно?** / Вам_{DAT} **слышно?** 'Ali se vidi? / Ali se sliši?'

d) pri nekaterih **povedkih pripadanja ali primanjkovalja** dajalniški udeleženec označuje imetnika ali nosilca lastnosti, npr. *кому принадлежат* 'pripadati komu', *кому чего (не) хватать* '(ne)imeti česa dovolj' (253, 254, 255).

(253) Дача **принадлежит нашим друзьям**_{DAT}. 'Počitniška hišica pripada našim prijateljem_{DAT}.'

(254) Нам_{DAT} **хватает сил** на политику и бизнес, на искусство и науку; но для игры мы слабы. 'Imamo zadosti moči za politiko in biznis, za umetnost in znanost, za igro pa smo prešibki.'

(255) Действительно, нам_{DAT} **не хватает** знаний. 'Resnično nam primanjkuje znanj.'

Izražanje imetnika z dajalnikom je značilno za **povedkovniške zgradbe s prislovi, ki izražajo mero in količino**, npr. *много* 'veliko', *мало* 'premalo', *достаточно* 'dovolj'. Tovrstne zgradbe se razlikujejo od konstrukcij, pri katerih je imetnik označen z rodilniško predložno zvezo *у меня много/мало/достаточно* (257, 259), ker ne izražajo svojilnosti, temveč tudi subjektivni odnos koristnika v vlogi stavčnega osebka do količine (256, 258).

Dajalniški udeleženec vpliva na pomen količinske besede: v zgradbah z rodilniško zvezo *у кого мало/много* količinski prislov označuje zgolj majhno ali veliko količino (257, 259), medtem ko v zgradbi z dajalniškim delovalnikom *мало* ali *много* pridobi pomen 'premajhne ali prevelike količine, ki bi bila uporabna za doseg cilja' (256, 258).

- (256) Мне дали кусок торта, большой. Этого **мне**_{DAT} **много**. 'Dali so mi velik košček torte. To je zame preveč.'
- (257) Прямо не знаю, что делать с журналами, книгами, альбомами ... Этого **у меня**_{GEN} **много**. 'Res ne vem, kaj naj naredim s časopisi, knjigami in albumi ... Teга imam veliko.'
- (258) Такова природа человека — что ни дай, **ему**_{DAT} всё **мало**. 'Takšna je človeška narava, kar koli mu daš, mu bo premalo.'
- (259) Аргументов **у него**_{GEN} **мало**. 'Ima malo argumentov.'

Dajalniški imetnik je v ruščini značilen tudi za povedkovniško zvezo, ki izraža starost *кому сколько лет* 'kdo je koliko star' (260). Tudi v slovenščini je kot starejša raba še vedno izkazana zgradba z dajalniškim imetnikom 'koliko je komu let'.

- (260) **Кате**_{DAT} было двадцать два года. 'Katja_{NOM} je bila stara dvaindvajset let. / Katji_{DAT} je bilo dvaindvajset let.'

V obravnavanih primerih (218–260) so izpostavljene zgradbe, pri katerih je izbira dajalniške oblike delovalnika pogojena z izbiro določenih skupin povedkov (glej zgoraj), ki predvidevajo dajalniško vezljivost. Sicer pa dajalniški delovalnik lahko predvidevajo tudi konkretne zgradbe in v teh primerih dajalniška oblika ni neposredno odvisna od vezljivosti vključenega povedka.

Najpogosteje rabljene zgradbe, ki zahtevajo dajalniški delovalnik, so povezane z naklonskimi pomeni.

- (1) **Dajalniško-nedoločniške zgradbe s t. i. neodvisnim nedoločnikom** (независимый инфинитив), ki ni povedkovo dopolnilo in je zato jedro predikacije, npr. *Мне завтра рано вставать* 'Jutri moram zgodaj vstati'.

Tovrstne nedoločniške zgradbe, ki niso značilne za sodobno slovenščino, izražajo različne tipe obveznostne/deontične (деонтическая модальность) ali verjetnostne/epistemične (эпистемическая модальность) naklonskosti:

- a) **obveznostno naklonskost**, ki izraža nujnost dajalniškega osebk, da opravi določeno dejavnost. Dajalniški osebek je v tem primeru praviloma izražen in označuje živega udeleženca; v povedku so uporabljeni nedoločniki nedovršnih glagolov ne glede na vrsto povedka. Tako je v (261) in (262) nedoločnik nedovršnika, kljub temu da gre za enkratno dejanje, ki predvideva rezultat. Če bi namesto dajalniške nedoločniške zgradbe obveznostno naklonskost izrazili s predikativnim pridevnikom *должен* 'moram', bi v primerih (261) in (262) uporabili nedoločnik dovršnika.

- (261) Сегодня твоя очередь, **тебе**_{DAT} **убирать**_{IPFV} квартиру. (= ты должен **убрать**_{PFV} квартиру) ‘Danes si ti na vrsti, moraš **pospraviti**_{PFV} stanovanje.’
- (262) Я не могу сегодня до полуночи сидеть. **Мне**_{DAT} завтра утром рано **вставать**_{IPFV}. (Я завтра утром должен рано **встать**_{PFV}) ‘Danes ne morem ostati do polnoči. Jutri moram zgodaj **vstati**_{PFV}.’
- b) **pobudo ali ukaz**, pri kateri je dajalniški osebek, ki se nanaša na konkretnega naslovnika, najpogosteje opuščen (263). Izraža se zlasti v primerih s celostnim ali nikalnim zaimkom (264, 265). Tudi slovenščina pozna ukazovalne stavke z nedoločnikom, vendar je pri njih dajalniški osebek vedno neizražen. Pri izražanju pobude ali ukaza se lahko uporabljata tako nedovršni (263, 265) kot dovršni vid (264).
- (263) **Молчать**_{IPFV}! ‘Tiho’ **Спать!** ‘Spati!’
- (264) **Всем**_{DAT} **встать**_{PFV}! ‘Vsi vstanite!’
- (265) **Никому**_{DAT} **не двигаться**_{IPFV}! ‘Nihče naj se ne premakne!’
- c) **neizogibnost situacije**, ki je povezana z visoko stopnjo verjetnostne naklonskosti (эпистемическая модальность). V tem pomenu je najpogosteje v rabi nedoločnik glagola *быть* ‘biti’, dajalniški osebek pa označuje neizbežno situacijo ali neživi pojav, predmet, s katerim se bo nekaj neizogibno zgodilo.
- (266) **Кризису**_{DAT} **быть**, мы все его ожидаем. ‘Križa bo prišla, vsi jo pričakujemo.’
- (267) **Урожаю**_{DAT} **быть!** ‘Letina bo!’
- d) **nemožnost uresničitve situacije**, pri kateri so v rabi zanikani nedoločniki dovršnikov. Dajalniški udeleženec je fakultativno izražen, ko se situacija nanaša na govorca, naslovnika ali na splošni osebek.
- (268) На этом автобусе (**нам**_{DAT}) **не доехать**_{PFV} до центра. ‘S tem avtobusom ne bomo prišli do centra.’
- (269) Как Аня изменилась! Её просто **не узнать**_{PFV}. ‘Kako se je Anja spremenila, sploh je ni mogoče prepoznati.’ (opuščeni dajalniški osebek se nanaša tako na govorca kot na vse druge, ki Anjo poznajo)
- (2) **Želene dajalniško-nedoločniške zgradbe s členkom *бы***, pri katerih prav tako kot pri (1) nedoločnik ni povedkovo dopolnilo in je jedro predikacije. Te zgradbe lahko izražajo trenutno željo (270) ali obžalovanje zaradi neuresničene želje

ali namere (271). V obeh primerih je dajalniški osebek lahko izpuščen, ko se nanaša na govorca.

(270) Мне_{ДАТ} бы уехать на пару дней на море. / Уехать бы на пару дней на море. 'Ko bi za par dni odšel na morje!'

(271) Мне_{ДАТ} бы промолчать и потерпеть, а я на него наорал. 'Moral bi biti tiho in počakati, jaz sem pa nanj kričal.'

(3) **Zgradbe s predikativno rabljenimi nikalnimi zaimki in nedoločnikom**, npr. *Детям нечего есть* 'Otroci nimajo kaj jesti', ki najpogosteje izražajo odsotnost možnosti. Zgradbe z vedno naglašenim zaimkom *не* vključujejo v sedanjiku neizraženi glagol *быть*, kar se tudi izrazno potrjuje, če poved *Детям нечего есть* ubesedimo v pretekliku (272) ali prihodnjiku (273). Obliko dopolnila usmerja vezljivost nedoločnika.

(272) Детям_{ДАТ} было нечего есть. 'Otroci niso imeli kaj jesti.'

(273) Детям_{ДАТ} будет нечего есть 'Otroci ne bodo imeli kaj jesti'.

Predikacijsko jedro tovrstnih zgradb je glagol *быть*, nedoločnik pa je v nasprotju z zgradbami (1) in (2) povedkovo dopolnilo.

Dajalniški osebek je najpogosteje opuščen, če je iz konteksta znan oz. če se nanaša na govorca oz. tvorca povedi, npr. *Нечего есть* 'Nimam/Nimava/Nimamo kaj jesti.'

Ob opuščnem dajalniškem osebkju dajalnik lahko označuje druge udeležence, npr. naslovnika v (274)

(274) (Мне_{ДАТ}) Жаловаться некому. 'Nimam/Nimava/Nimamo se komu pritožiti.'; (Мне_{ДАТ}) Звонить некому. 'Nimam/Nimava/Nimamo koga klicati.'

(4) **Naklonske zgradbe s povratnimi oblikami nepovratnih glagolov**, ki izražajo vrednotenje uspešnosti določenega dejanja, procesa ali stanja, npr. *Мне легко работается* 'Delo mi gre od rok.' Tovrstne zgradbe so pomensko vzporedne z zgradbami z osebnim naklonskim glagolom in imenovalniškim udeležencem (275), le da je pri teh zgradbah nižja stopnja vršilskosti.

(275) Все_{ДАТ} не спится. ← Все_{НОМ} не может спать. 'Vasja ne more spati.'

Ker je pomen zgradb povezan z ocenjevanjem uspešnosti, se v njih vrednotenjsko razmerje izkazuje z obvezno rabo bodisi načinovnega prislova, npr. *хорошо*

‘dobro’, *плохо* ‘slabo’, *тяжело* ‘težko’, *легко* ‘lahko’ (276) bodisi nikalnice *не* (277), kar pomeni, da je (278) v ruščini slovnično neustrezen.

(276) В библиотеке **мне**_{DAT} **хорошо** **работается**. ‘V knjižnici mi je lepo delati.’

(277) Сегодня **мне**_{DAT} **не** **работается**. ‘Danes mi delo ne gre od rok.’

(278) ???Сегодня **мне**_{DAT} **работается**. (manj pogosta raba)

Kot posebnost skladijske rabe dajalnika je treba izpostaviti še posebnost dajalniško izraženega smiselnega osebka v ruščini. Dajalnik v vlogi osebka ima v stavčnih povedih vlogo prednostnega udeleženca: določa sklon pridevniških zaimkov *сам* ‘brez pomoči drugih’ (279) in *один* ‘sam, brez drugih’ (280) v povedkovem prilastku oz. v drugotni predikaciji (вторичная предикация). V zgledih (279) in (280) je zato nujna dajalniška oblika pridevniških zaimkov v povedkovem prilastku.

(279) **Ему**_{DAT} всё надо было сделать **самому**_{DAT}. ‘Vse je moral (narediti) sam.’

(280) **Ему**_{DAT} пришлось ехать в командировку **одному**_{DAT}. ‘Na službeno pot je moral (iti) sam.’

4.4 Orodnik

V nasprotju s slovenščino, kjer je orodnik samopredložni sklon, ruščina pozna tako predložno kot nepredložno rabo orodnika. Pri orodniku v ruščini je razlikovanje med predložno in nepredložno rabo pomensko pogojevano.

Orodnik, ki izraža spremstvo oz. t. i. družilnik (комитатив), vedno zahteva predložno obliko (281):

(281) Мы с **Митей**_{INS} ждали поезд. ‘(Midva) Z Mitjo sva čakala (na) vlak.’

Družilnik praviloma ni del povedkove vezljivosti,³⁸ zato ne bo podrobneje obravnavan.

Orodnik v vlogi orodja (282) ali sredstva (282) se v ruščini praviloma izraža brezpredložno (o izjemah glej naprej). V nadaljevanju bo opozorjeno na še druge vloge brezpredložnega orodnika.

(282) Рубашку следует шить **иглой**_{INS} соответствующего диаметра. ‘Srajco je treba šivati z iglo ustrezne velikosti.’

38 Izjema, ko je družilnik del glagolske vezljivosti, so povedki vzajemnega delovanja, npr. *разговаривать* ‘pogovarjati se’ v *Мы долго с Митей разговаривали*. ‘Dolgo sva se z Mitjo pogovarjala.’

- (283) Как правильно и быстро шить **ниткой-резинкой**_{INS}? ‘Kako pravilno in hitro šivati z elastično nitjo?’.

4.4.1 Orodnik orodja ali sredstva

Raba brezpredložnega orodnika je torej v ruščini povezana predvsem z vlogo pomagala (инструментальная роль), ki združuje vlogi orodja in sredstva, npr. *рубить топором* ‘sekati s sekiro’, pomensko se lahko približa tudi izražanju načina opravljanja dejavnosti *ехать поездом* ‘potovati z vlakom’.

Brezpredložni orodnik izhodiščno označuje predmet oz. pomagalo, ki ga vršilec pri usmerjenem fizičnem delovanju uporablja. Nekateri ruski jezikoslovci ločujejo orodje (орудие), ki pri delovanju ostaja nespremenjeno (284), od sredstva (средство), ki pa se pri delovanju spreminja, obrablja oz. zmanjšuje (285) (Апресян 1995, Кустова 2020).

- (284) ударить лопатой_{INS} ‘udariti z lopato’, рубить топором_{INS} ‘sekati s sekiro’, шить тонкой иглой_{INS} ‘šivati s tenko iglo’
(285) рисовать красками_{INS} ‘risati z barvami’, шить ниткой_{INS} ‘šivati z nitjo’

Razlika med orodjem in sredstvom v ruščini ni slovnično izražena. V isti stavčni povedi se ne moreta uporabljati dva brezpredložna orodnika, ki bi označevala sredstvo in orodje (286). Sredstvo in orodje lahko sobivata v isti stavčni povedi zgolj v primeru (287), če orodje združuje instrumentalni in prostorski pomen in je zaradi tega lahko izraženo z drugim sklonom, npr. v (287) z mestniško predložno zvezo.

- (286) *Он рисует **кистью**_{INS} **красками**_{INS}. ‘*Riše s čopičem z vodenimi barvicami.’ (neustrezno)
(287) Надо **прострочить** этот шов **на швейной машинке**_{LOC} **ниткой**_{INS} того же цвета. ‘Ta šiv je treba prešiti na šivalnem stroju z nitko iste barve.’

V obeh jezikih je orodnik pogosto **skladenjsko fakultativno vezljiv** (синтаксическая факультативность) oz. pomensko impliciran in izrazno neobvezen pri trovezljivih glagolih, ki vključujejo zavestno usmerjeno dejanje. Pri glagolih opravi tipa *рисовать* ‘risati’, *колоть* ‘sekati’, *шить* ‘šivati’ je orodniško orodje (288) ali sredstvo (289) pomensko že vključeno v leksikalni pomen glagola in zato ni vedno izraženo.

(288) Мартин рисует портрет (кистью_{INS}). 'Martin riše portret (s čopičem).'

(289) Руки тоже желательно мыть (водой_{INS}) почаще. 'Zaželeno je, da se tudi roke pogosteje umivajo.'

Če pa orodnik izraža orodje ali sredstvo, ki je pomensko fakultativno vezljivo (семантическая факультативность) oz. ni vključeno v leksikalni pomen povedka, je v ruščini izražen predložno. Predložni orodnik v zgledih (290–292) označuje neobvezno sredstvo ali orodje (Муравенко 1998).

(290) Перед работой и во время работы руки моют с **мылом**_{INS}. 'Pred in med delom se roke umiva z milom.'

(291) Преподаватель покажет, как посчитать проценты от суммы с **калькулятором**_{INS}. 'Predavatelj bo pokazal, kako se izračunajo odstotki od vsote z računalom.'

(292) На фотографии девушка поет с **микрофоном**_{INS}. 'Na fotografiji deklica poje z mikrofonom.'

4.4.2 Orodnik v vlogi predmeta, prizadetega z dejanjem

Če je orodnik, ki izraža orodje, skladijsko fakultativno vezljiv oz. na izrazni ravni neobvezen (288, 289), je pa predmetni orodnik, ki vsebinsko dopolnjuje glagolsko dejanje, obvezno dopolnilo (293).

(293) *Мартин пользуется. (neustrezno) → Мартин пользуется пером_{INS}. 'Martin uporablja pero_{ACC}.'

Kot kaže primer (293), orodniški predmet kot obveznovezavno dopolnilo v ruščini praviloma združuje prizadeto z dejanjem in orodje oz. sredstvo dejanja.

Primerjalno s slovenščino je v ruščini več povedkov, ki zahtevajo obveznovezljiv orodniški predmet in njihove slovenske ustreznice so, kot bo v nadaljevanju predstavljeno, pogosto preprohedni glagoli.

Orodniški predmet v ruščini uvajajo naslednje pomenske skupine povedkov:

- a) **povedki posedovanja** oziroma različnih načinov posedovanja, npr. *владеть чем* 'imeti v lasti/oblasti kaj, lastiti si kaj, vladati komu', *обладать чем* 'posedovati kaj, imeti v lasti kaj', *располагать чем* 'razpolagati s čim, imeti na voljo kaj'. Iz prevodov naštetih povedkov je razvidno, da ruščina v nasprotju s slovenščino ne uporablja predikativnega izražanja svojine s prehodnim glagolom *imeti*.

- (294) Кто **владеет информацией**_{INS}, тот **владеет миром**_{INS}. ‘Kdor si la-
sti **informacije**_{ACC}, (ta) vlada **svetu**_{DAT}.’
- (295) Автоцентр **располагает большой и удобной парковкой**_{INS}.
‘Avtocenter ima na voljo **veliko in udobno parkirišče**_{ACC}.’

Posedovanje je lahko izraženo tudi s povedkovniško zvezo s pridevnikom *быть богат чем* ‘biti bogat s čim’ (296).

- (296) Арктика чрезвычайно **богата** практически **всеми видами**_{INS}
природных ресурсов. ‘Arktika je nadvse bogata praktično z vsemi vr-
stami naravnih virov.’

b) **povedki upravljanja**, pri katerih orodnik označuje prizadeto, npr. *управлять чем/кем* ‘upravlјati s čim/kom, voditi kaj/koga’; *руководить чем/кем* ‘voditi kaj/koga’; *заведовать чем* ‘voditi kaj’; *править чем* ‘vladati kje’; *командовать кем/чем* ‘poveljevati komu, voditi kaj/koga; ukazovati komu’.

- (297) Ситуация **управляет людьми**_{INS}, а не люди **ситуацией**_{INS}.
‘Situacija upravlja z ljudmi_{INS}, in ne ljudje s situacijo.’

- (298) Президент лично **руководит работой**_{INS} правительства страны.
‘Predsednik sam vodi delo_{ACC} vlade.’

Slovenske ustreznice so glagoli, ki združujejo upravljanje z usmerjanjem, zato se vežejo bodisi s tožilnikom, npr. *voditi/usmerjati koga*, bodisi z dajalnikom, npr. *vladati komu, poveljevati komu*.

Posebnost ruskih glagolov upravljanja je, da kljub orodniškemu predmetu omogočajo pretvorbo v trpnik; ta pretvorba je sicer značilna za tožilniškovezavne glagole. V zgledu (299) je iz neprehodnega glagola *руководить* ‘voditi’ tvorjen sedanji trpni deležnik.

- (299) Страна_{NOM}, **руководимая** Хрущёвым_{INS}, покорила космос. (tr-
pnik) ‘Država, ki jo vodi Hruščov, je osvojila vesolje.’

c) pri **povedkih vrednotenja**, pri katerih je orodnik pobudnik čustvenega stanja. V to skupino uvrščamo povedke, ki izražajo pozitiven odnos do vsebine: *гордиться чем* ‘biti ponosen na kaj’, *хвалиться чем* ‘hvaliti se s čim, bahati se s čim’, *хвастаться чем* ‘bahati se s čim, postavljati se s čim’.

- (300) Отец **гордился достижениями**_{INS} дочери и был чрезвычайно рад.
‘Oče je bil ponosen na hčerkinе dosežke_{ACC} in bil nadvse vesel.’

S kontrastivnega stališča je zanimiva mreža udeleženskih razmerij (модель управления) glagola *дорожить чем* 'kdo biti komu pomemben', pri katerem je pobudnik izražen z orodnikom, vrednotenski doživljalec pa z imenovalnikom; medtem ko je pri slovenskem ustrezniku 'biti komu pomembno' pobudnik izražen z imenovalnikom, tisti, ki vrednoti pa z dajalnikom (301).

- (301) Я никогда не опаздываю на работу, потому что я **ей**_{INS} **дорожу**.
'Nikoli ne zamujam v službo, ker mi (služba)_{NOM} veliko pomeni.'

V to skupino se uvrščajo tudi povedki, pri katerih orodniško dopolnilo izraža pobudnika negativnega odnosa, npr. *(no)брезговать чем* 'čutiti odpor do nečesa' (302), imeti pomisleke/zadržke do nečesa' (303), *пренебрегать чем* 'zanemarjati kaj, omalovaževati kaj' (304).

- (302) Я **брезгую чужой расчёской**_{INS}. 'Čutim odpor do uporabe_{GEN} tujih glavnikov.'
(303) Власть **ничем**_{INS} **не брезгует** в борьбе с оппозицией. 'Oblast nima nobenih zadržkov v boju z opozicijo.'
(304) Каждый, кто **пренебрегает правилами**_{INS} пожарной безопасности, должен понимать, к чему это может привести. 'Vsak, ki omalovažuje pravila_{ACC} požarne varnosti, mora razumeti, do česa to lahko pripelje.'

Kot je razvidno iz zgledov (302–304), je pobudnik negativnega odnosa v slovenščini izražen s predložnim rodilnikom, npr. *имети odpor do + GEN*.

Pri glagolu *гнушаться* 'imeti odpor do česa' je pobudnik lahko izražen z orodniško (305) ali rodilniško (306) vezavo.

- (305) Я **гнушаюсь общением**_{INS} с этим негодяем. 'Imam odpor do pogovora_{GEN} s tem podležem.'
(306) Но главная причина не в том, что кто-то **гнушается тяжелой работы**_{GEN}. 'Glavni razlog ni to, da bi kdo imel odpor do težkega dela.'

č) pri **povedkih oddajanja vonja**, npr. *пахнуть чем* 'dišati po', *вонять чем* 'smrdeti po čem', *нести чем* 'zaudarjati po čem', ki se od povedkov vrednotenja razlikujejo po udeleženski mreži. Nosilec lastnosti je izražen bodisi z imenovalnikom, npr. *ее комната* v (307), bodisi s predložno zvezo, npr. *от него* v (308), ali pa je izpuščen, ko je znan iz konteksta (309). Orodniški pobudnik v teh zgradbah določa lastnost nosilca, npr. *розами* 'po vrtnicah' v (307), ki sproža zaznavo.

- (307) Его комната **воняет грязными носками**_{INS}. 'Njegova soba smrdi po umazanih nogavicah_{DAT}.'
- (308) От Васи **несёт водкой**_{INS}. 'Od njega zaudarja po vodki_{DAT} / On zaudarja po vodki_{DAT}.'
- (309) Сладко **пахнет клубникой**_{INS}. 'Diši sladko po jagodah_{DAT}.'

Slovenska ustreznica ruskega brezpredložnega orodnika pri povedkih oddajanja vonja je predložna zveza z mestnikom »по + DAT«.

- d) pri **povedkih povročanja lastništva ali dodeljevanja** orodniški predmet označuje dodeljeno vsebino: *наделить кого чем* 'podeliti komu kaj', *одарить кого чем* 'obdariti koga s čim', *наградить кого чем* 'nagraditi/odlikovati koga s čim', *снабдить кого чем* 'oskrbeti koga s čim'.

(310) Почетных граждан власти **наделили льготой**_{INS}. 'Častnim državljanom so oblasti dodelile privilegije.'

(311) Президент **наградил** победителей и призеров Олимпийских игр **орденами**_{INS}, **медалями**_{INS} и **благодарностями**_{INS}. 'Predsednik je nagradil zmagovalce in prejemnike medalj z odlikovanji, kolajnami in priznanji.'

Nekateri izmed povedkov dodeljevanja v svojem leksikalnem pomenu že vključujejo pomen predmetnega dopolnila, ki je zato lahko pogosto izpuščeno, npr. *наградить* 'odlikovati, nagraditi' v (312).

(312) Генеральный директор **наградил** лучших сотрудников. 'Generalni direktor je nagradil/odlikoval najboljše sodelavce'.

- e) Povedkom dodeljevanja so pomensko podobni nekateri **povedki pridobivanja**, pri katerih se pridobljeni predmet izraža prav tako z orodnikom, npr. *разжиться/разжиться* чем 'pridobi(va)ti kaj, oskrbeti se s čim', *обзаводиться/обзавестись* чем/кем 'priskrbovati/priskrbeti si kaj, pridobivati/pridobiti kaj; dobiti koga'. Pri povedkih pridobivanja se predmet izraža z orodnikom pri povratnih glagolih (313, 314), ki imajo blokirano tožilniško vezavo.

(313) Надо сходить в магазин и **разжиться спичками**_{INS}! 'Trebja je v trgovino in se oskrbeti z vžigalicami!'

(314) Вася до сих пор не **обзавелся собственным домом**_{INS}. 'Vasja si do zdaj ni priskrbel lastnega doma.'

Tožilniška vezava v ruščini ni blokirana, če je ob povedku pridobivanja uporabljen dajalniški povratnosvojilni zaimек себе (315). Isto velja za slovensko ustreznico priskrbeti si, ki zaradi naslonskega dajalniškega si dovoljuje glagolsko prehodno rabo.

(315) Звери **добывают себе пищу**_{ACC} охотой. 'Živali si z lovom priskrbujejo hrano.'

Skladenjsko ukinjanje tožilniškega predmeta je v ruščini značilno tudi za vzajemne povratne glagole, ki z orodnikom izražajo izmenjavo predmetov, npr. *поменяться/обменяться чем* 'izmenjati si kaj'.

(316) Мы с ним **поменялись местами**_{INS}. 'Zamenjala sva si mesti_{ACC}.'

(317) Давайте **обменяемся адресами**_{INS}. 'Dajva si izmenjati naslova_{ACC}.'

V slovenskih ustreznicaх (316, 317) je pri teh glagolih tožilniški predmet, ker vzajemno razmerje ni izraženo s prostim morfemom se. Vzajemnost je v slovenskih primerih ubesedena s posebnim komitativnim udeležencem, npr. deliti z nekom (316), ali pa z dajalniškim si v (317).

f) pri **povedkih uporabe**, ko predmet vključuje sestavino pomagala/orodja, se v ruščini lahko uporabljata orodnik in tožilnik. Osnovni glagol uporabe *пользоваться/воспользоваться чем* v nasprotju s slovensko ustreznico *uporabljati/uporabiti kaj* ima orodniško vezavo (318):

(318) Каким **словарём**_{INS} вы обычно **пользуетесь**? 'Kateri **словар**_{ACC} navadno **uporabljate**?'

Orodniška vezava je v ruščini značilna tudi za *злоупотреблять/злоупотребить чем*, pri katerem je slovenska ustreznica tožilniško prehodni glagol *zlorabljati/zlorabiti kaj* (319).

(319) Политики часто **злоупотребляют доверием**_{INS} своих избирателей. 'Politiki pogosto **zlorabljajo zaupanje**_{ACC} svojih volilcev.'

Nekateri povedki uporabe so tudi v ruščini lahko preproprehodni in pogosto stilno-zvrstno zaznamovani ter vezani predvsem za zapisani jezik. Premoprehodni glagol *применять/применить что* 'uporabljati/uporabiti kaj' se omejeno uporablja zgolj z dopolnili, ki označujejo vsebine z abstraktnim pomenom, npr. (320).

(320) На своих сеансах молодые психологи **применяют метод**_{ACC} игровой психологии. 'V svojih terapijah mladi psihologi uporabljajo metodo_{ACC} psiholoških iger.'

Še bolj ožjepomensko rabo ima glagol *употреблять/употребить что* 'uporabljati/uporabiti kaj', ki svoje tožilniško dopolnilo navezuje izključno na jezikovna sredstva (321) ali prehrano (322).

(321) Он **это слово**_{ACC} в разговоре никогда **не употребляет**. 'Te besede v govoru nikoli ne uporablja.'

(322) **Эти грибы**_{ACC} можно **употреблять** в пищу. 'Te gobe se lahko uporabi v prehrani.'

g) orodniški predmet se v ruščini uporablja tudi pri nekaterih **povedkih premikanja**. V vlogi predmeta, ki ga vršilec premika, je lahko del telesa. Če je premikani predmet oz. del telesa orodniško izražen, se njegova predmetnost jasno potrjuje v stavčnih povedih brez dodanega tožilniškega predmeta (323). Slovenščina, ki ne razpolaga z brezpredložnim orodnikom, tovrstne možnosti orodniške rabe pri glagolih premikanja brez tožilniškega predmeta ne pozna (**Vasja je premaknil z nogo*).

(323) Вася **пошевелил ногой**_{INS}. 'Vasja je premaknil nogo_{ACC}.'

V zgledu (324) je orodniško izražen del telesa orodje, dejanje pa prehaja na drugi predmet, ki je izražen s tožilnikom.

(324) Вася **подвинул стул ногой**_{INS}. 'Vasja je z nogo premaknil stol.'

Pri povedkih specifičnega premikanja predmetov oz. **povedkih metanja**, npr. *бросать* 'metati', *кидать* 'metati, vreči', *швырять* 'metati, vreči', je izbira sklonске oblike predmeta odvisna od sporočajske perspektive.

V zgledih (325, 326) sta pri glagolu metanja konkurenčni tožilniška in orodniška vezava:

(325) Вася бросил **камень**_{ACC} в окно. 'Vasja je v okno vrgel kamen.'

(326) Вася бросил **каменем**_{INS} в окно. 'Vasja je kamen vrgel v okno.'

Tožilniška vezava v (325) izraža središčni predmet (prizadeto), medtem ko predmet pri orodniški vezavi v (326) postane orodje, da bi dosegli drug cilj (razbili okno ali dali komu znamenje).

Pri povedkih premikanja predmeta se orodniška vezava lahko uporablja tudi pri povratnih glagolskih oblikah. Te lahko ubesedujejo aktualno situacijo (327), vendar pri povedkih premikanja predmetov pogosteje izražajo neaktualno ustaljeno lastnost vršilca (327, 328).

V obeh primerih je tožilniška vezava izključena.

- (327) Дети кидаются **едой**_{INS}. *Дети кидаются еду_{ACC}. (neustrezno)
 ‘Otroci se obmetavajo s hrano_{INS}.’/ ‘Otroci se radi obmetavajo s hrano.’
- (328) Митя бросается камнями_{INS}. *Митя бросается камни_{ACC}. ‘Mitja se
 (rad) obmetava s kamenjem.’

4.4.3 Razmerje med orodnikom in tožilnikom pri diatezi

Nekateri preprohedni povedki pomensko omogočajo, da si vključena udeleženca, med katerimi eden izraža prizadeto, drugi sredstvo ali prostor, hierarhično zamenjata vlogi znotraj udeleženske mreže. Tovrstno zamenjavo oz. diatezo ponazarjata zgleda (329) in (330).

- (329) Вася **загружает** машину_{ACC} **вещами**_{INS}. ‘Vasja natovarja avto s stvarmi.’
- (330) Вася **загружает** в машину_{LOC} **вещи**_{ACC}. ‘Vasja natovarja v avto stvari.’

Tako v zgledu (329) kot v (330) ima tožilniški udeleženec (*машину, вещи*) vlogo prizadetega, ki je hierarhično višje od sredstva, izraženeega z orodnikom, in od prostora, izraženeega s predložnim mestnikom. Položajska sprememba enega udeleženca *вещами* (sredstvo) → *вещи* (prizadeto) povzroči spremembo udeleženske hierarhične postavitve.

4.4.4 Konstrukcijsko pogojena raba orodnika: trpne in brezosebne zgradbe

Poseben primer rabe orodnika, ki v ruščini ni pogojen s skladiškim pomenom posameznega leksema, se nanaša na dve zgradbi: trpno in brezosebno zgradbo z orodnikom.

- a) nepredložni orodnik izraža (neobvezno izraženeega) vršilca ali povzročitelja dejanja v trpnih stavkih;

V trpnih zgradbah se sprememba sporočanjejske perspektive odraža v načinu izražanja udeleženecv: v (331) ima osrednjo vlogo prizadeto, ki je izraženo z imenovalniškim osebkom, medtem ko je vršilec umaknjen v spremstveno orodniško vlogo in zato je na izrazni ravni fakultativen. Zgled (331) je mogoče obravnavati tudi kot diatezo osnovnega tvornega stavka (332), v katerem je vršilec izražen z imenovalnikom, prizadeto pa s tožilnikom.

- (331) В данный момент ваш **проект**_{NOM} рассматривается (комиссией_{INS}).
 ‘Trenutno vaš projekt obravnavajo/ obravnava komisija.’

(332) В данный момент комиссия_{NOM} рассматривает ваш **проект**_{ACC}.
'Trenutno komisija obravnava vaš projekt.'

b) nepredložni orodnik izraža navadno naravnega povzročitelja v brezosebnih zgradbah.

Posebnost ruščine in drugih vzhodnoslovanskih jezikov je t. i. zgradba nenadzorovanih naravnih delovanj (стихийная конструкция), ki v slovenščini nimajo ustreznih. Ruščina poleg tvorne (333) in trpne zgradbe (334) pozna še posebne zgradbe z orodniško izraženim povzročiteljem in neujemalnim tretjeosebним povedkom v srednjem spolu (335).

(333) Дожди размывили почву_{ACC}, оголили провод. 'Deževja so izprala zemljo in poškodovala napeljavo.' (tvorna zgradba)

(334) Главное, чтобы почва не была размывта (**дождём**_{INS}). 'Najpomembneje je, da zemlja ne bi bila izprana od dežja' (trpna zgradba)

(335) Землю размывло **дождём**_{INS}, и такси провалилось в яму. 'Zemljo je izpralo deževje, zato se je taksi zvrnil v jarek.' (zgradba nenadzorovanega naravnega delovanja)

Tvorna zgradba (333) izpostavlja delovanje v imenovalniku izražene povzročitelja – povzročitelj je komunikacijsko pomembnejši kot prizadeto. Trpna (334) in brezosebna zgradba (335) poudarita rezultat delovanja in stanje prizadetega. Brezosebna zgradba upoveduje stihijski dogodek, ki je manj statičen kot trpno izražena situacija (335).

Primerjalno z ruščino je raba trpniških zgradb v slovenščini redkejša, posebej z izraženim povzročiteljem. Tudi rusko brezosebno zgradbo z orodniško izraženim povzročiteljem je težko prevesti v slovenščino tako, da bi ohranili vse pomenske in pragmatične značilnosti ruske zgradbe, in jih navadno prevajamo s tvornimi slovenskimi zgradbami.

Bistvena značilnost ruskih brezosebnih zgradb z orodnikom namreč je, da združujejo nekatere prvine trpniških (osredotočajo se na prizadeto) in tvornih zgradb (prizadeto izražajo s tožilnikom). V zgledih (336, 337) orodnik izraža povzročitelja, ki pomensko združuje izvor dejanja in sredstvo. Povzročitelj je najpogosteje naravna sila, npr. *ветер* 'veter', *молния* 'strela', *гроза* 'nevihta, neurje', *ток* 'električni tok', lahko izjemoma izraža rezultat človeške dejavnosti, npr. *пуля* 'naboj', *осколок гранаты* 'šrapnel'. Prizadeto, ki lahko označuje tako človeške udeležence kot nežive predmete ali pojave, je izraženo s tožilnikom.

- (336) Позвоните 112! Там человека_{ACC} ударило **током**_{INS}! ‘Pokličite 112! Там je električnik_{NOM} stresla človeka!’
- (337) По словам поисковиков, [...] нашего земляка ранило **пулей**_{INS} или **осколком**_{INS} гранаты и накрыло **землёй**_{INS}. ‘Po besedah preiskovalcev [...] je našega rojaka ranila krogla_{NOM} ali šrapnel_{NOM} in zasula zemlja_{NOM}.’

V nasprotju s trpnimi zgradbami (338) v brezosebni stihijski konstrukciji orodniški povzročitelj ne označuje človeškega udeleženca.

- (338) Вася был ранен противником_{INS}. (trpna zgradba) vs. *Васю ранило противником. (neustrezno)

Raziskovalci ruske brezosebne zgradbe z orodnikom opozarjajo na še eno komunikacijsko pragmatično razliko v primerjavi s trpnimi zgradbami (Мустайоки 2020). Brezosebna zgradba, ki označuje nenadzorovano delovanje (339), vključuje tudi subjektivni odnos upovedovalca, ki je najpogosteje opazovalec delovanja (339), medtem ko je pri trpni zgradbi upovedovalec lahko distanciran do opisane dogodka (340).

- (339) Молодую девушку_{ACC} убило молнией_{INS}. (brezosebna zgradba) ‘Dekle je ubila strela.’
- (340) Молодая девушка_{NOM} была убита молнией_{INS}. (trpna zgradba) ‘Dekle je ubila strela.’

4.4.5 Orodnik v povedkovem določilu

Povedkovo določilo ob glagolu *быть* pripisuje lastnost osebkju in zato ne uvaja posebnega udeleženca situacije (341).

- (341) Николай Александрович был **известным общественным деятелем**_{INS}. ‘Nikolaj Aleksandrovič je bil **znana javna osebnost**_{NOM}.’

V ruščini so v povedkovem določilu samostalniške in pridevniške zveze najpogosteje v orodniku in imenovalniku.

4.4.5.1 Orodnik ob veznem glagolu *быть* ‘biti’

V pripisovalnih zgradbah je v sedanjiku vezni glagol *быть* v ruščini praviloma neizražen.

V sedanjiku se v povedkovem določilo praviloma uporablja imenovalniška oblika samostalniške ali pridevniške zveze (342):³⁹

(342) Муж *Настя* – **известный актер**_{NOM}. ‘Nastjin mož je znan igralec_{NOM}.’

V pretekliku ali prihodnjiku, kjer je vezni glagol *быть* tudi izražen, je samostalniška zveza lahko izražena v orodniški (pogosteje) ali imenovalniški (redkeje) obliki.

Izbira sklonske oblike je v tem primeru povezana s pomensko razliko: orodniška oblika praviloma izraža netrajno in časovno aktualizirano lastnost. Zato je orodniška oblika posebej v rabi, kadar je ob povedkovem določilo izraženo prislovno določilo, ki trajanje lastnosti časovno omeji (343, 344).

(343) До выхода на пенсию в 1984 Иван Васильевич **был заместителем**_{INS} директора по общим вопросам. ‘Pred upokojitvijo leta 1984 je bil Ivan Vasiljevič namestnik_{NOM} direktorja za splošne zadeve.’

(344) Антон Петрович сначала **был военным**_{INS}, а потом стал актером. ‘Anton Petrovič je bil najprej vojak_{NOM}, potem pa je postal igralec.’

V primerjavi z orodnikom je raba imenovalniške oblike v povedkovem določilo v pretekliku in prihodnjiku redkejša. Imenovalniška oblika povedkovega določila je ob omenjenih časih rabljena zgolj za upovedovanje trajne lastnosti. Tudi v tem primeru je lahko konkurenčna z orodniško obliko (345), kar kaže na to, da pomensko razlikovanje med imenovalnikom (trajna lastnost) in orodnikom (aktualizirana lastnost) postopoma izginja in v pretekliku in prihodnjiku začenja prevladovati orodniška raba.

(345) Антон Петрович всю жизнь **был врач**_{NOM} / **был врачом**_{INS}. ‘Anton Petrovič je bil vse življenje zdravnik_{NOM}.’

4.4.5.2 Orodnik ob nepolnopomenski rabi glagolov

Raba orodnika v povedkovodoločilni vlogi je značilna za tri nepolnopomenske skupine povedkov, ki orodniški samostalniški ali pridevniški zvezi omogočajo, da pripisuje lastnost osebkju. Sem sodijo povedki dozdevanja, povedki postajanja in povedki sprememb ali pretvarjanja.

39 V govornem jeziku se pripisovalna lastnost izjemoma izraža z orodniško obliko ob neizraženem povedku le, ko je tega mogoče razumeti kot neizraženi glagol *работать* ‘delati, delovati’, npr. *Сын у нее в городе банщиком*_{INS}. (Primer iz Воейкова 2011) ← *Сын у нее в городе работает банщиком*. ‘Njen sin v mestu dela kot lastnik savne.’

Raba orodniškega določila pri **povedkih dozdevanja** omogoča izražanje subjektivne ocene upovedovalca. Med povedke dozdevanja v ruščini sodijo npr. *казаться/показаться* 'zdeti se/ zazdeti se' (346), *оказываться/оказаться* 'izkazati se za' (347), *выглядеть* 'izgledati (kot), je videti (kot)' (348). V slovenskih ustreznihah se z imenovalniškimi določili v povedku potrjuje vezna vloga naštetih povedkov.

- (346) Вася мне всегда **казался предателем**_{INS}. 'Vasja se mi je vedno dozdeval izdajalec.'
- (347) Все думали, что он студент, а он **оказался преподавателем**_{INS}. 'Vsi so mislili, da je študent, pa se je izkazalo, da je predavatelj.'
- (348) Я перед коллегами не хочу **выглядеть идиотом**_{INS}. 'Pred kolegi počem, da bi bil videti idiot.'

Ob **povedkih postajanja**, npr. *становиться/стать* 'postajati/postati' (349); *делаться* 'nastajati, postajati' (350), je raba orodnika povezana z novo pridobljeno in netrajno aktualizirano lastnostjo.

- (349) Выставка **станет значимым событием**_{INS} культурной жизни области. 'Razstava bo postala pomemben dogodek_{NOM} za kulturno življenje okraja.'
- (350) Почему Россия всё менее **делается интересной**_{INS} для самой себя? 'Zakaj Rusija sama sebi postaja vse manj zanimiva?'

Z izražanjem netrajne lastnosti je povezana raba orodniškega določila tudi ob **povedkih sprememb ali pretvarjanja**, npr. *обернуться кем* 'spremeniti se v' (353), *притворяться/притвориться кем/каким* 'pretvarjati se / narediti se' (351), *прикидываться/прикинуться кем/каким* 'delati se/narediti se' (352).

- (351) Может ли плохой человек **притворяться хорошим**_{INS}? 'Ali se lahko slab človek pretvarja, da je dober?'
- (352) Перестань **прикидываться дураком**_{INS}. 'Nehaj se delati neumnega_{ACC}.'
- (353) Колдунья **обернулась черной кошкой**_{INS}. 'Čarovnica se je spremenila v črno mačko_{ACC}.'

4.4.5.2.1

V povedkovodoločilni vlogi je raba orodnika značilna tudi za trovezljive prehodne **povedke poimenovanja in povedke pripisovanja lastnosti**. Pri teh skupinah

orodniška samostalniška ali pridevniška zveza pripisuje lastnost prememu predmetu, in ne osebk.

Najpogostejši povedki poimenovanja so *звать кого кем* 'biti ime komu, imenovati koga kako', *называть/назвать кого кем* 'imenovati, dati ime komu', *именовать кого кем* 'imenovati, dati ime komu'. Pri teh povedkih se v ruščini pripisovalno ime izraža z orodnikom ali imenovalnikom, s tem da je v starejših besedilih prevladovala orodniška raba (Мразек 1964: 221).

Glagol *звать* ima v vlogi poimenovanja dva pomena in pri obeh pomenih sta konkurenčni rabi poimenovanja z orodnikom in imenovalnikom:

a)'biti komu ime', ko se oblika povedka uporablja izključno v 3. os. množine (354):

(354) Отца Пушкина **звали Иван Петрович**_{NOM}/ **Иваном Петровичем**_{INS}.
'Očetu Puškina je bilo ime Ivan Petrovič.'

b)'klicati koga po imenu', kjer se povedek uporablja v vseh oblikah in je pripisovalno ime tudi vzdevek (355)

(355) Моя сестра его **зовёт Максим**_{INS}/**Макс**_{NOM}, хотя по паспорту он Михаил. 'Moja sestra ga kliče Maks, čeprav je v uradnih dokumentih Mihail.'

Enaka variantnost med orodniško (356) in imenovalniško rabo (357) je v ruščini tudi pri glagolu *называть/назвать* 'poimenovati, dati ime'.

(356) Соседи сына **назвали Александром**_{INS}, а дочку **Наташей**_{INS}.
'Sosedje so sinu dali ime Andrej, hčerki pa Nataša.'

(357) Соседи сына **назвали Александр**_{NOM}, а дочку **Наташа**_{NOM}.
'Sosedje so sinu dali ime Andrej, hčerki pa Nataša.'

Glagol *крестить* v pomenu 'dati komu ime pri obredu' se uporablja z orodniško vezavo (358), v slovenščini pa se pripisovalno ime v tem primeru izraža s predložnim tožilnikom »krstiti (koga) + za + ACC«.

(358) Альберт рассказывал, что его в этой часовне **крестили Александром**_{INS}, потому что имени Альберт у православных святых нет. 'Albert je pripovedoval, da so ga v tej kapeli krstili za Aleksandra_{ACC}, ker med pravoslavniimi svetniki ni imena Albert.'

Pri dveh premorehodnih povedkih mišljenja – *считать кого/что кем/каким* 'imeti koga/kaj za' in *находить кого/что каким* 'imeti koga/kaj za' orodniško

določilo označuje lastnost, ki se v teh primerih pripisuje prememu predmetu. Prav nanašalnica na predmet je pri teh povedkih (359, 361) odločilna razločevalna lastnost v primerjavi s tipičnimi povedki dozdevanja, npr. *казаться* 'zdeti se, dozdevati se' pri katerih se orodniško določilo nanaša na osebek (360, 362).

- (359) **Моего соседа**_{ACC} многие **считают странным**_{INS}. 'Mojega soseda imajo mnogi za čudnega/čudaka.'
- (360) **Мой сосед**_{NOM} многим **кажется странным**_{INS}. 'Moj сосед se mnogim zdi čuden.'
- (361) Я **нахожу** ваши **доводы**_{ACC} **убедительными**_{INS}. 'Vaši dokazi se mi zdijo prepričljivi.'
- (362) Мне ваши **доводы**_{NOM} **кажутся убедительными**_{INS}. 'Vaši dokazi se mi zdijo prepričljivi.'

Podobno kot pri glagolu *казаться* je zgoraj opisana raba *считать* in *находить* povezana s povedkovodoločilno vlogo orodnika. Slednji prispeva k nepolnopomenski rabi vključenih povedkov.

4.4.5.3 Orodnik v vzporedni predikaciji ob polnopomenskih povedkih mišljenja

Orodnik lahko izraža lastnost predmetnega dopolnila tudi pri polnopomenskih povedkih mišljenja, kot sta *помнить* 'spomniti se' in *знать* 'poznati' (363, 364).

- (363) Я **помню** Васю_{ACC} **мальчиком**_{INS}. 'Spomnim se Vasje kot fantka.'
- (364) Я **знал** Васю_{ACC} **весёлым мальчиком**_{INS}, а теперь он скучный старик. 'Poznal sem Vasjo kot veselega fantka, zdaj pa je dolgočasen starec.'

Orodniška raba v primerih (363) in (364) ni del povedkovega določila, temveč kot povedkov prilastek izraža vzporedno drugotno predikacijo (копредикатив, вторичный именной предикат), kar pomeni, da je matičnemu sporočilu z orodnikom dodano še eno sporočilo, npr. *Я помню Васю мальчиком*. 'Spomnim se Vasje kot fantka' → *Я помню Васю + когда он был мальчиком*. 'Spomnim se Vasje, ko je bil fantek.'

4.5 Mestnik

Mestnik ima v ruščini poseben status kot edini samopredložni sklon, ker se nikoli ne uporablja brez predloga.⁴⁰ Pomensko se povezuje predvsem z okoliščinskimi pomeni (prvotno prostorsko umestitvijo), v vlogi delovalnika pa je značilen tako v ruščini kot slovenščini za povedke rekanja in mišljenja, ob katerih označuje zlasti določeno vsebino (glej spodaj).

Pri izražanju prostorske umestitve je samostalniška zveza v mestniku lahko del obvezne glagolske vezave pri povedkih nahajanja (глаголы местонахождения) (365):

- (365) **лежать на диване**_{LOC}, **стоять в коридоре**_{LOC}, **жить в городе**_{LOC},
отдыхать на курорте_{LOC} 'ležati na kavču, stati na hodniku, živeti v mestu, počitnikovati v letovišču/zdravilišču'

Pri drugih povedkih, ki ne vključujejo pomenske sestavine nahajanja (366), je mestnik del družljivosti (свободный распространитель):

- (366) **мечтать на диване**_{LOC}, **разговаривать в коридоре**_{LOC}, **лечиться на курорте**_{LOC} 'sanjati na kavču; pogovarjati se na hodniku, zdraviti se v toplicah'

V nadaljevanju se osredotočamo na priglagolesko vezavo mestnika, tj. na primere, ko mestnik označuje delovalnike.

Izražanje delovalnikov v mestniku je značilno za določene pomenske skupine povedkov.

a) Tako v ruščini kot slovenščini predložni mestnik z *o* izraža vezavno vsebino ob **povedkih govorjenja**: *говорить о* 'govoriti o', *поговорить о* 'pogovoriti se o' (367), *рассказывать о* 'pripovedovati o, dolgo in podrobno govoriti o' (368).

- (367) Сегодня мы **поговорим о современных тенденциях в российской экономике**. 'Danes se **bomo pogovorili o** sodobnih težnjah v ruski ekonomiji.'

- (368) Теперь самое время **рассказать о самом главном**_{LOC}. 'Zdaj je pravi čas, da **povemo o** najpomembnejšem.'

a₁ Pri nekaterih povedkih govorjenja, kjer vsebina prehaja v ozir, med jezikoma prihaja do razhajanj: v ruščini se uporablja mestniška predložna zveza z *o*, v slovenščini pa poleg *o* tudi predložne zveze z drugimi predlogi: *просить о чём* 'prosit

⁴⁰ V slovenščini sta samopredložna tako mestnik kot orodnik.

za kaj' (369), *советоваться о чём* 'posvetovati se glede česa' (370), *спорить о чём* 'izmenjavati si mnenja glede/zaradi česa', *узнавать о чём* 'poizvedovati o/ po čem'.

(369) Люди из окон соседних квартир **просили о помощи**_{LOC}. 'Ljudje na oknih sosednjih stanovanj so prosili za pomoč_{ACC}.'

(370) Полгода назад мы с тобой уже **советовались о покупке**_{LOC}. 'Pred pol leta sva se že posvetovala glede nakupa_{GEN}.'

b) Mestniška predložna zveza *z o* je prav tako značilna za priglagoško vezavo ob **povedkih mišljenja** *думать о чём* 'razmišljati/premišljovati o čem; misliti na kaj' (371), *мечтать о чём* 'sanjati o čem' (372), *знать о* 'vedeti o čem/za kaj'.

(371) Лучше **думать о работе**_{LOC} и ни **о чём**_{LOC} **другом**. 'Boljše je misliti na delo_{ACC}, in ne še na kaj drugega.'

(372) Каждый **мечтает о своем небольшом или большом доме**_{LOC} за городом. 'Vsak sanja o svojem manjši ali večji hiši_{LOC} v okolici mesta.'

b₁ Pomensko bolj specializirani povedki mišljenja, ki izražajo pomnjenje in slutnjo, lahko povzročajo vezavna razhajanja med ruščino in slovenščino: *вспоминать/вспомнить о чём* 'spominjati se/spomniti se česa' (373); *забывать/забыть о чём* 'pozabljati/pozabiti na kaj' (374); *напоминать/напомнить кого о чём* 'opominjati/opomniti koga na kaj'; *догадываться/догадаться о чём* 'slutiti/zaslutiti kaj'.

(373) Скоро приедет семья, надо подумать о деньгах, **вспомнить**_{LOC} **о друзьях**_{LOC}, **реальной жизни**_{LOC}.
'Kmalu bo prišla družina, treba je pomisliti na denar, **spomniti se prijateljev**_{GEN}, resničnega življenja_{GEN}.'

(374) Нина совсем **забыла обо мне**_{LOC}? 'Nina je povsem **pozabila name**_{ACC}.'

Pri izražanju vsebine se v ruščini ob glagolih govorjenja in mišljenja poleg mestniških predložnih zvezah *z o* lahko pojavljajo tudi tožilniške predložne zveze s predlogom *про*, npr. (375).

(375) Хочу немного **рассказать о нашей дороге**_{LOC}. = Хочу немного **рассказать про нашу дорогу**_{ACC}. 'Rad bi nekaj povedal o našem potovanju_{LOC}.'

Razlika med mestniškimi in tožilniškimi predložnimi zvezami je v zgornjem primeru predvsem stilska: raba *про* s tožilnikom je bolj značilna za govorjeni jezik,

predložne zveze z *o* so pa stilsko-zvrstno nezaznamovane in zato uporabljane v knjižnem standardu.

Do pomenskega razlikovanja v rabi omenjenih predložnih zvez pa prihaja v primerih, ko mestniška zveza z *o* označuje vsebino (376), tožilniška zveza s *pro* pa implicira konkretno neizraženo situacijo oz. neizražen dogodek, ki je iz konteksta znan (377).

(376) Я знаю всё о Ване_{LOC}, когда родился, где жил, на ком женился и где умер. 'Vse vem o Vanji_{LOC}, kdaj se je rodil, kje je živel, s kom je bil poročen in kdaj je umrl.'

(377) Ты знаешь про Ваню_{ACC}? – Да, он улетает в Америку. 'Ali veš za Vanjo_{ACC}? – Ja, odhaja v Ameriko.'

c) Še pogostejša vezavna razhajanja med jezikoma povzročijo **povedki čustvenih stanj**, ki vsebino združujejo z vzrokom (pobudnikom stanja).

c₁) mestniška zveza s predlogom *o* je v ruščini značilna tudi za **povedke vznemirjenja in skrbi** *волноваться о чём* 'vznemirjati se zaradi česa' (378) in *беспокоиться о чём* 'skrbeti zaradi česa' (379). Pri glagolu *волноваться* je izražanje vzroka stanja vznemirjenosti s predlogom *o* pomensko širše kot predložna tožilniška zveza s predlogom *za*, ki je vezana zlasti na živ delovalnik, npr. *волноваться за ребёнка* 'skrbeti zaradi otroka'.

(378) Ксения перестала **волноваться о своей безопасности**_{LOC}. 'Ksenija je prenehala skrbeti za lastno varnost_{ACC}.'

(379) У Ксении роды первые, поэтому она **волнуется за малыша**_{ACC} и **себя**_{ACC}. 'Ksenija je imela prvi porod, zato jo skrbi za otroka_{ACC} in zase_{ACC}.'

c₂) Podobna razhajanja med jezikoma zasledimo pri **povedkih obžalovanja**, npr. *жалеть о чём* 'obžalovati kaj'. Ruščina pri tem povedku izraža vzrok z mestniško predložno zvezo z *o*, slovenščina pa z rodilniško zvezo *zaradi* ali pri glagolu *обжаловати* s premim predmetom (381, 382):

(380) Я **жалею о покупке**_{LOC} этого чайника, он быстро сломался. 'Obžalujem nakup_{ACC} čajnika, hitro se je pokvaril.'

(381) Ничего не скрываю, поскольку ничуть не **жалею о прошлом**_{LOC}. 'Nič ne skrivam, saj niti malo ne obžalujem preteklosti_{GEN}.'

c₃) Mestniška predložna zveza z *o* je v ruščini značilna tudi za **povedke z usmerjeno skrbjo**, npr. *заботиться о родителях* 'skrbeti za starše' in *хлопотать*

о международной поддержке ‘prizadevati si za mednarodno podporo’, беспокоиться о своем здоровье ‘skrbeti za svoje zdravje’. V slovenskih ustreznicah je predmet ciljne skrbi izražen s tožilniško zvezo z za:

- (382) Каждый старается **заботиться о своей квартире**_{LOC} как можно лучше. ‘Vsak poskuša skrbeti za svoje stanovanje_{ACC}, kar se da najbolje.’
- (383) Правительство должно **заботиться о защите**_{LOC} прав журналистов. ‘Vlada mora skrbeti za zaščito_{ACC} pravic novinarjev.’
- (384) **Беспокойтесь** лучше **о своём здоровье**_{LOC}. ‘Poskrbite raje za svoje zdravje_{ACC}.’

Po zgornjih zgledih lahko sklepamo, da je raba mestniške predložne zveze z o pri povedkih, ki se pomensko oddaljujejo od izražanja vsebine ob povedkih mišljenja in govorjenja, precej bolj razširjena v ruščini.

č) Raba mestniških zvez z в ali на je v ruščini še posebej opazna pri nekaterih **povedkih soudeležbe**, pri katerih mestnik označuje zunanjo situacijo, ki vključuje udeležence, npr. *участвовать в чём* ‘udeležiti se česa’ (385), *принимать/принять участие в чём* ‘udeleževati/udeležiti se česa’, *состязаться в чём* ‘tekmovati v čem’ (386).

- (385) Сотрудники кафедры активно **участвуют в спортивной жизни**_{LOC} академии. ‘Sodelavci oddelka se aktivno udeležujejo športnega življenja na akademiji.’
- (386) Сначала участники **состязались в теории**_{LOC}: отвечали на вопросы тестов. ‘Na začetku so udeleženci tekmovali v teoriji: odgovarjali so na testna vprašanja.’

d) Mestniške predložne zveze z в so v ruščini pogoste tudi pri **povedkih visoke stopnje razumevanja, znanja ali spoznavanja**, npr. *разобраться в чём* ‘spoznati se na kaj’ (387), *знать толк в чём* ‘spoznati se na kaj’ (388). Predmet spoznanja je vseh teh primerih v slovenščini tožilniško izražen.

- (387) Надо вместе с тренером **разобраться в причинах**_{LOC} неудачи. ‘Skupaj s trenerjem morate razumeti vzroke_{ACC} neuspeha.’
- (388) Без сомнения, компания Apple **знает толк в дизайне**_{LOC}. ‘Ni dvoma, da se družba Apple spozna na dizajn_{ACC}.’

e) Pri **povedkih vztrajanja** so v ruščini v rabi zveze s predlogoma на in в, npr. *настаивать на чём* ‘vztrajati pri čem’ (389), *упорствовать в чём* ‘vztrajati pri

čem' (390), za slovenske ustreznice pa je značilna vezava z mestniškimi predložnimi zvezami *s pri*:

- (389) Ребенок просто **настаивает на своём**_{LOC} и не хочет ничего слушать. 'Otrok enostavno vztraja pri svojem_{LOC} in noče nič slišati.'
- (390) Что же делать, если жители **упорствуют в своём молчании**_{LOC}? 'Kaj naj naredimo, če prebivalci vztrajajo pri molku_{LOC} (vztrajno molčijo)?'

Za konec omenimo še nekaj izjem mestniške rabe, ki niso vezane na pomenske skupine povedkov ali značilne pomenske vloge udeležencev, ki jih mestnik označuje. Pri glagolu *жениться на ком* 'poročiti se s kom' mestniška predložna zveza uvaja dopolnilnega spremstvenega udeleženca, ta je v slovenščini sistemsko izražen s predložnim orodnikom.

- (391) После окончания третьего курса Виталий **женился на любимой девушке**_{LOC}. 'Po koncu tretjega letnika se je Vitalij poročil z ljubljеним dekletom.'

Raba mestniške predložne zveze *z na* sicer ni značilna za izražanje sredstva in vzroka, vendar ju lahko izjemoma upoveduje pri povedku *наживаться на чём* 'bogateti s čim'.

- (392) Директор школы **наживался на продаже**_{LOC} учебников и тетрадей. 'Ravnatelj šole je obogatel s prodajo_{INS} učbenikov in zvezkov.'

Glede na to, da je mestnik izrazito okoliščinski sklon, zanj tako v ruščini kot v slovenščini nimamo še posebnih zgradb, v katerih bi opravljal vlogo delovalnika, neodvisno od vključenega povedka.

4.6 Sklepi

Prvo poglavje obravnava osnovna podredna pomensko-skladenjska razmerja. Ujemanje je predstavljeno znotraj besednih zvez, enostavne povedi in na ravni besedilne skladnje, medtem ko sta vezava in primik obravnavana v okvirih stavčne povedi. Znotraj osnovnih razmerij so na osnovi prevzetih tipologij predstavljene glavne razlike med ruščino in slovenščino. Tu s kontrastivnega rusko-slovenskega vidika povzemamo zgolj glavne ugotovitve, povezane z razlikami pri ujemanju in vezavi.

Pri ujemanju znotraj besedne zveze se posebej kažejo razlike pri priredno vezani samostalniški zvezi z istim jedrom in dvema pridevnikoma in pri podrednih

zvezah z glavnimi števnik 2, 3 in 4. Pri slednjih v ruščini, v nasprotju s slovenščino, ni kanoničnega ujemanja med imenovalniško obliko števnik in samostalnikom, in ga ni tudi v primerih, ko se med samostalnik in števnik vrinejo pridevniške besede.

Pri ujemanju znotraj stavčne povedi je poudarjeno obravnavan odnos med osebkom in povedkom. Pri tem tipu se razlike med jezikoma kažejo v možnostih izražanja spola in števila pri povedkih z zloženimi glagolskimi oblikami: v ruščini obstaja samo ena oblika za množino, medtem ko slovenščina s končnico povedka razločevalno izraža vse tri spole in razlikuje dvojino od množine. Ko osebkova vloga vključuje števnik 2, 3 in 4, se v ruščini pojavljata dve možnosti ujemanja: povedek je lahko izražen z množinsko ali tretjeosebno edninsko obliko.

Na ravni nadstavčnega ujemanja je kontrastivno pomembna zgradba s povedkovim prilastkom: ta je v slovenščini vedno ujemalen z enim izmed udeležencev matične povedi, medtem ko se v ruščini povedkov prilastek, ki se nanaša na osebek ali premi predmet, lahko izraža tudi z neujemalnim orodnikom.

Sistemske razlike med jezikoma se kažejo tudi pri oziralnih odvisnikih: ruščina v nasprotju s slovenščino ne pozna dvodelnih oziralnih zaimkov (besednovrstno vezniško-zaimkovnih zvez). Ruščina pri oziralnih pozna ujemanje glede na živost, ki se uporablja pri predložnem ali nepredložnem tožilniškem zaimku. Pri oziralnih zaimkih se razlikovanje med živim in neživim v ruščini omejuje na primere z odnosnicami v moškem spolu ednine ali z odnosnicami vseh spolov v množini.

Pri vezavi je obravnavana raba stranskih sklonov, ki v ruščini in slovenščini izražajo različne udeleženske vloge. Opisane so pomenske skupine povedkov, ki uvajajo posamezna sklonska dopolnila v tožilniku, rodilniku, dajalniku, mestniku in orodniku.

Primerjava kaže, da je v slovenščini več premoprehodnih povedkov. Osnovni označevalnik premoprehodnosti v obeh jezikih je brezpredložni tožilnik, ki najpogosteje izraža vlogo prizadetega ali vsebine, pri povedkih zaznave pa tudi pobudnika. V ruščini je tožilnik lahko tudi obvezno dopolnilo nekaterih povedkovnikov, npr. *видно* 'vidi se', *слышно* 'sliši se', *жалко* 'biti žal za'.

Pri nekaterih skupinah povedkov, kot so povedki s pomenom ciljnosti, se uporabljata tako tožilnik kot rodilnik, razlika med njima pa je povezana s stopnjo referenčnosti predmeta.

V ruščini se pri zanikanju premega predmeta roditelj uporablja redkeje kot v slovenščini; če se zanikani premi predmet nanaša na konkreten in točno določen predmet, je praviloma izražen s tožilnikom.

Pri zanikanju se v ruščini pogosteje kot v slovenščini uporablja roditeljski osebek, ta se ne uporablja samo pri zanikanju bivanjskih glagolov, ampak tudi pri nekaterih glagolih tipa npr. *возникнуть* 'pojaviti se, nastati', *начаться* 'začeti se', *произойти* 'zgoditi se'.

Roditeljsko izražen osebek je v ruščini značilen tudi za svojilne *biti*-zgradbe, pri katerih je osebek imetnik izražen s predložno zvezo *y kogo*. V slovenskih ustreznih teh zgradb je imetnik izražen z imenovalnikom.

Dajalniški predmet v obeh jezikih izraža predvsem vloge prejemnika, naslovnika ali koristnika. Raba smiselnega osebkja je v obeh jezikih povezana z nižjo stopnjo vršilskosti povedkov in zato izraža doživljajca notranjega stanja ali udeleženca, ki vrednoti zunanjo situacijo. Ruščina ima občutno več naklonskih povedkovniških zgradb, v katerih je smiselni osebek izražen z dajalnikom. Z vidika konstrukcijske rabe dajalnika, ki ni vezljivostno pogojevana, je za ruščino značilna raba dajalniškega osebkja v dajalniško-nedoločniških zgradbah, ki izražajo predvsem obveznostno naklonskost in neizogibnost v različnih situacijah. Dajalniški osebek se v ruščini uporablja tudi v zgradbah s predikativno uporabljenimi nikalnimi zaimki in nedoločnikom.

Glede predložne rabe sklonov velja poudariti, da ruščina pozna tako predložno kot nepredložno rabo orodnika. V slovenščini je možna samo predložna raba orodnika, v ruščini pa je raba brezpredložnega orodnika tipična za izražanje pomagala oz. orodja/sredstva. Razen orodja in sredstva je brezpredložni orodnik v ruščini tudi v vlogi predmetnega dopolnila, ki je v slovenskih ustreznih pogosto izraženo s premim predmetom, npr. pri povedkih posedovanja povedkih upravljanja in povedkih uporabe. S kontrastivnega stališča je pomembna raba brezpredložnega orodnika, ki izraža pobudnik ob povedkih vrednotenja. Konstrukcijska raba orodnika je v ruščini povezana z izražanjem vršilca v trpnih zgradbah ali naravnega povzročitelja v brezosebni zgradbah.

V ruščini lahko brezpredložni orodnik ob veznem glagolu *быть* izraža pripisovalno lastnost zlasti v pretekliku in prihodnjiku. Z rabo orodnika ob veznih glagolih je povezan tudi povedkovodoločilni orodnik.

Med skloni je v ruščini samo mestnik samopredložni sklon, v slovenščini pa sta samopredložna tako mestnik kot orodnik. Mestnik je primarno v rabi za

označevanje prostorske okoliščine, v obeh jezikih se ob povedkih mišljenja uporablja tudi kot sklon vsebine. Navedene so tudi skupine povedkov, pri katerih se v ruščini obvezna dopolnila izražajo z mestnikom, v slovenščini pa z drugimi skloni.

II

**Povratnost v ruščini in
slovenščini**

5 Uvod v povratnost

Drugo poglavje obravnava rabo povratnih oblik v ruščini in slovenščini in raznovrstnost njihove rabe. Povratnost je opredeljena kot leksikalni in slovnični oz. skladenjski pojav. Predstavljena je tipologija povratnih glagolov, ki temelji na delitvi glagolov na povratne z izhodiščem v osebkju in na povratne glagole z navezavo na predmet. Glagoli z osebkovim izhodiščem se povezujejo s pomensko povratnostjo, tj. enoreferenčnostjo vršilca in prizadetega, medtem ko se pri glagolih z navezavo na predmet povratnost gramatikalizira. Od povratnih glagolov postopoma prehajamo na rabo različnih povratnih zgradb. Sklepní del poglavja opozarja na produktivnost in pogostost povratnih glagolov in zgradb v ruščini in slovenščini.

5.1 Opredelitev povratnosti

V sodobnih tipoloških raziskavah se povratnost opredeljuje kot ubeseditev tipa enoreferenčnosti, za katerega je značilno polno ali delno sovpadanje predmeta, kot prizadetega z dejanjem in osebkja kot vršilca oz. izvor dejanja (Генюшене, Недялков 1991: 247).

Pri povratnosti je ruski tipolog Ju. P. Knjazev (2006) opozoril, da je potrebno poudariti dvojje:

Prvič, enoreferenčnost vršilca in prizadetega se lahko izraža stopnjevalno (gl. slovenske primere *Janez se umiva* → *Janez si umiva lase* → *Janez umiva otroke*). Drugič, pokazatelji enoreferenčnosti v razvoju jezikov lahko izgubljajo svoj izhodiščni pomen (vršilec v osebkju = prizadeto v predmetu) in s tem pridobivajo nove pomene (*Veselil se je* ≠ *Veselil je sebe; *Hiša se gradi* ≠ *Hiša gradi sebe; *Kozarec se je razbil* ≠ **Kozarec je razbil sebe*).

Namen poglavja je predstaviti ubesedovalne zmožnosti pokazateljev povratnosti v ruščini in slovenščini. Osnovna pokazatelja enoreferenčnosti sta v ruščini in slovenščini naslednja:

- a) V obeh jezikih obstajata naglašena povratnoosebna zaimka slvn. *sebe*, rus. *себя*, ki označujeta udeleženca, ki obvezno sovpada z vršilcem dejanja.
- b) Jezika se na izrazni ravni razlikujeta pri drugem pokazatelju enoreferenčnosti: v slovenščini sta to prostomorfemska naslonska zaimka *se* in *si*, ki sta prvotno kratki obliki povratnosobnih zaimkov, tožilniškega *sebe* in dajalniškega *sebi*. Ruski

povratni glagoli pa vključujejo postfiks *-ся* oz. njegov alomorf *-сь*⁴¹ (Летучий 2014). Tovrstni glagolski morfemi kot glagolske sestavine sledijo glagolski končnici in zato jih imenujemo postfiksi oz. popone.

Slovenska prosta morfema *se* in *si* sta lahko neposredno ali ločeno pred ali za glagolom v povedku in se položajno prilagajata razvrstitvi naslonskega niza, medtem ko je ruski postfiks vedno sestavni del glagola. Skupno za slovenski prostomorfemski naslonki (*se*, *si*) in ruski postfiks *-ся* je, da zaradi lastne gramatikalizacije (oddaljevanja od izhodiščne enoreferenčnosti in pomenskega praznjenja) lahko izražajo veliko različnih pomenov.

Različne ubesedovalne zmožnosti omogočajo razlikovanje med leksikalno pravo povratnostjo (povratnimi glagoli) in slovnično rabo povratnih glagolskih oblik oz. slovnično povratnostjo. Pri **leksikalni povratnosti** povratni glagol v primerjavi z izhodiščnim nepovratnim glagolom, iz katerega je tvorjen, spreminja število udeležencev:

- (1) Вася моет машину (vršilec ≠ prizadeto) 'Vasja pere avto'. → Вася моется (vršilec = prizadeto) 'Vasja se umiva.'

O **slovnični povratnosti** govorimo v primerih, ko z dodajanjem povratnega postfiksa *-ся* ne spremenimo leksikalnega pomena nepovratnega glagola, temveč govorimo o spremembi glagolske kategorije načina. Pri spremembi glagolskega načina gre navadno za gramatikalizacijo povratnih oblik. Pri ruskih trpniških zgradbah se v nasprotju s slovenskim trpnikom lahko ohranja isto število udeležencev – le da je njihova hierarhična komunikacijska povezanost izražena na skladenjski ravni (vršilec, ki je v tvornem stavku imenovalniško izražen, je ubeseden v orodniku):

- (2) Комплекс_{NOM} **строится** компанией_{INS} в соответствии с областной программой. (**trpna zgradba**) 'Kompleks se gradi s strani družbe skladno s krajevnim načrtovanjem/ 'Družba gradi kompleks skladno s krajevnim načrtovanjem'
- ← Компания_{NOM} **строит** комплекс_{ACC} в соответствии с областной программой. (**tvorna zgradba**) 'Družba gradi kompleks skladno s krajevnim načrtovanjem'.

41 Postfiks ali popona *-ся* se dodaja vsem oblikam ruskih glagolov, ki se končujejo na soglasnik (*умывает-ся*) in vsem deležnikom, ne glede na to, ali se končujejo na soglasnik ali samoglasnik (*смеющийся-ся*, *смеющаяся-ся*). Če pa se oblika ruskega glagola končuje na samoglasnik, se z izjemo deležnikov uporablja popona ali postfiks *-сь* (*брали-сь*).

5.2 Tipologija povratnih glagolov

V sodobni slovenistični literaturi je aktualna delitev A. Žele (2013: 119–120) povratnih glagolov na osnovi leksikalnega pomena povratnih glagolov. Po tej klasifikaciji se povratni glagoli delijo glede na stopnjo izpraznjenosti prostomorfemskega *se* na naslednje skupine: glagole samopremikanja (*premikati se, utopiti se*), glagole samodelovanja (*razdajati se, najesti se*), glagole stanja ali počutja (*bati se, veseliti se*), glagole pojavnosti (med katere uvrščamo tako brezagentne *daniti se, svetiti se*, kot deagentne *komu se kolcati, komu se zehati*) in povratne oblike nepovratnih glagolov v zgradbah splošnovršilske navajenosti ali navadnosti (*Veliko se govori, Tod se hodi na Triglav*).

V sodobnem ruskem jezikoslovju je najbolj sistemska delitev povratnih glagolov tista, ki izhaja iz razmerja med izpeljavnim povratnim glagolom, npr. *причёсываться* 'česati se', in izhodiščnim nepovratnim glagolom, npr. *причёсывать* 'česati', pri čemer sta tako povratni kot nepovratni glagol obravnavana z upoštevanjem udeležencev znotraj skladenjskih konstrukcij. Takšna delitev naj bi predstavila, kako pokazatelji povratnosti vplivajo na pomen izhodišnega nepovratnega glagola. Med izhodiščnim nepovratnim glagolom in povratnim glagolom, derivacijsko/izpeljavno povezanim z izhodiščnim glagolom, se vzpostavlja vzajemno razmerje, če povratni glagol izpolnjuje štiri osnovne pogoje (Genušienė 1987: 145):

1. oblikovna povezanost: povratni glagol ima ustrezni izhodiščni glagol brez refleksivnega kazalca;
2. skladenjska povezanost: skladenjske značilnosti povratnih glagolov se spreminjajo po nekem ustaljenem vzorcu;
3. leksikalna povezanost: PG se lahko uporabljajo z istimi delovalniki kot nepovratni izhodiščni glagoli;
4. pomenska povezanost: sprememba enega skladenjskega pomena se ravna po ustaljenem vzorcu.

Tipologija, ki deli povratne glagole samo na podlagi izpeljavnih razmerij, ne vključuje samopovratnih glagolov (необратимые рефлексивные глаголы), tipa *бояться* 'bati se', *улыбаться* 'smehljati se', *проснуться* 'zbuditi se', *нравиться* 'biti komu všeč'. Prav tako ta delitev povratnih glagolov izključuje glagole, pri katerih je prišlo do zaznavnega pomenskega odmika glede na izhodiščni pomen nepovratnega glagola, npr. *пытаться* 'poskušati, prizadevati si' v razmerju z nepovratnim *пытать* 'mučiti, trpinčiti' ali *жаловаться* 'pritoževati se' v razmerju z

nepovratnim glagolom *жаловать* 'nagrajevati' (Гото, Сай 2009: 187). Tipologija, ki temelji na izpeljavnem načelu, tudi ne izpostavlja problema povratnih glagolov, pri katerih na poseben tip povratnosti hkratno vplivata istočasno predponsko obrazilo in povratni postfiks oz. popona, npr. *начитаться* 'prebrati veliko' (v razmerju z izhodiščnim *читать*).

Po ruski delitvi, ki bo v nadaljnjem izhodišče primerjave med ruščino in slovenščino, se ruski povratni glagoli delijo na dve skupini:

a) **povratne glagole z izhodiščem v osebku oz. vršilcu dejanja (субъектные возвратные глаголы)**, pri katerih je osebek dejanja povratnega glagola enak osebku dejanja izhodiščnega nepovratnega glagola, npr. *Вася причёсывается* 'Vasja se češe' ← *Вася причёсывает волосы* 'Vasja si češe lase', *Вася и Петя обнимаются* 'Vasja in Petja se objemata' ← *Вася обнимает Петю* 'Vasja objema Petja', *Собака кусается* 'Hud pes; dobesedno: *Pes se grize' ← *Собака кусает гостей* 'Pes grize goste'. Za te glagole je značilna višja stopnja vršilskosti.

b) **povratne glagole z navezavo na predmet, ki je prizadeto z dejanjem (объектные возвратные глаголы)**, ko je imenovalniški osebek povratnega glagola enak predmetu izhodiščnega prehodnega glagola *В этой посудомойке посуда хорошо моется* 'V tem pomivalnem stroju se posoda dobro pomije' ← *Вася моет посуду* 'Vasja pomiva posodo'. V tej skupini prevladujejo zgradbe, v katerih je imenovalniški osebek neživo. Za te glagole je bistvena znižana stopnja vršilskosti oz. celo njena odsotnost, zato jim lahko dodamo še različne povratne zgradbe, ki označujejo čustvena stanja živega doživljajca, ki je lahko označen v imenovalniku (*Миша обиделся* 'Miša je užaljen') ali v stranskih sklonih (*Мне хорошо работается* 'Delo mi gre od rok').

Pri delitvi med glavnima skupinama ima pomembno vlogo živost, ki je v vzajemni povezanosti s stopnjo vršilskosti (neživi udeleženci so navadno prizadeto; živi so lahko tako vršilci kot prizadeto).

Isti povratni glagol ima lahko izhodišče v osebku-vršilcu ali pa v prizadetem. V teh primerih govorimo o dveh različnih zgradbah.

Primer (3) ubeseduje pravo povratno zgradbo z visoko stopnjo vršilskosti, medtem ko primer (4) z neživim imenovalniškim osebkom v vlogi prizadetega izraža trpno zgradbo z naklonskim pomenom.

- (3) **Мальчик**_{ANIM} **моется**. 'Fantek se umiva.'
- (4) **Оборудование**_{INANIM} **легко моется** и сохраняет внешний вид. 'Oprema se zlahka opere in ohranja svoj zunanji videz.'

Živo lahko nastopa tako kot vršilec in kot prizadeto in je pri njem razlikovanje med tipi povratnih zgradb včasih odvisno od besedilnega konteksta (Jakobson 1985: 213–214). V zgledu (5) gre za povratno zgradbo s tvornim pomenom (*продающиеся = продают себя*); medtem ko je primer (6) povezan s trpno zgradbo, pri kateri ima imenovalniški osebek vlogo prizadetega.

- (5) Девушки_{AGEN}, **продающиеся за кусок хлеба**, обычно живут в бедных кварталах. ‘Dekleta, ki se prodajajo za kos kruha, navadno živijo v revnih četrtih.’
- (6) Девушки_{РАТ}, **продающиеся на невольничьем рынке**, живут в нищете (Jakobson 1985) ‘Dekleta, ki jih prodajajo na trgu, živijo v revščini.’

5.2.1 Povratni glagoli z izhodiščem v osebku oz. vršilcu dejanja

Povratne zgradbe z vršilcem kot izhodiščem dejanja lahko vključujejo različne tipe povratnih glagolov, ki se razlikujejo glede na:

- a) stopnjo enoreferenčnosti udeležencev;
- b) stopnjo vršilskosti referenta, ki označuje osebek.

5.2.1.1 Pravi povratni glagoli

V skupino pravih povratnih glagolov (собственно-рефлексивные глаголы) vključujemo glagole, ki v največji meri ustrezajo opredelitvi povratnosti, ker označujejo enoreferenčnost vršilskega osebka in predmeta prizadetega z dejanjem. Ti glagoli izražajo zavedno dejanje ali dejavnost, njihov vršilec je človek ali žival, ki to dejanje/dejavnost nadzoruje.

Ruščina in slovenščina v skupino vključujeta glagole, ki označujejo glagole telesne nege oz. skrb vršilca za svojo zunanost in telo:

- (7) Вася приходит домой в шесть, **умывается**, читает вечернюю газету до шести тридцати. ‘Vasja pride domov ob šestih, se umije, bere večerni časopis do pol sedmih.’
- (8) Маша стоит у зеркала и **причёсывается**. ‘Maša stoji pred ogledalom in se češe.’

Pri uporabi določenih pravih povratnih glagolov, kot je *мыться*, ob neživem osebku dobimo drugi tip zgradbe, kjer je z imenovalniškim osebkom izražen predmet, na katerega prehaja dejanje:

- (9) На кухне готовится еда и **моется** посуда. 'V kuhinji se pripravlja hrana in pomiva posoda.'

Ruščina in slovenščina se razlikujeta zlasti glede možnosti izražanja delne povratnosti, ki je delna zato, ker je vezana na enoreferenčnost med vršilec in navadno deli njegovega telesa. Tovrstna delna povratnost se v slovenščini lahko izraža z prostim morfemom *si* in premim predmetom, ki označuje del telesa. V ruskih ustreznih, kot je razvidno iz prevodov, enoreferenčnost ni izražena s povratno obliko, ker je razumljena iz uporabe samo enega udeleženca in dela njegovega telesa (t. i. sestavinskega udeleženca).

- (10) Mitja **si je umil** roke_{ACC}. / Митя вымыл руки.

- (11) Maša **si je počesala** lase_{ACC}. / Маша причесала волосы.

V ruščini bi bila enoreferenčnost ukinjena, če bi delu telesa dodali drugega imetnika, v zgledih (12) in (13) izraženega z dajalnikom:

- (12) Митя вымыл **ребёнку** руки (vršilec ≠ imetnik prizadetega). 'Mitja je umil otroku roke/otrokove roke.'

- (13) Маша причесала **бабушке** волосы. 'Maša je počesala babici lase/babičine lase.'

Raba povratnih oblik s *-ся* je v teh zgradbah neustrezna, saj je ta prvotno tožilniški zaimenski morphem praviloma nezdružljiv s tožilniškim predmetom.

- (14) *Митя вымылся руки_{ACC}. (neustrezno) *Маша причесалась волосы_{ACC}. (neustrezno)

Raba naglašene dajalniškega zaimka *себе* v ruščini je ob glagolih telesne nege omejena na zaznamovane kontekste (15), v katerem je vršilec kontrastno poudarjen (sebi, in ne drugim).

- (15) Вася целый день мыл чужие головы, и наконец смог **помыть голову** (самому) **себе**. 'Vasja je ves dan pral tuje glave, in je končno **umil glavo** še **sebi**.'

Druga funkcija dajalniškega zaimka *себе* je, da poudari, da je vršilec opravil dejanje, ki ga navadno ne opravlja zase oz. je v vlogi prizadetega.

- (16) Вася взял машинку и **постриг себе** волосы. (vršilec = prizadeto) 'Vasja je vzel strojček in si **postrigel lase**.'

V razmerju med povratnim glagolom in nepovratnim prehodnim glagolom z naglašenim zaimkom *себя* se lahko pri povratnem glagolu izraža še dodatni pomenski

(metonimični) premik. Glagol *застрелиться* 'ustreliti se' ima pomen namernega zavednega dejanja 'namerno se ustreliti' (17), vendar za zvezo nepovratnega glagola *застрелить* 'ustreliti' z naglašenim zaimkom *себя* to ne velja, kvečjemu nasprotno, gre za nenamerno dejanje (18):

(17) Ван Гог **застрелился** на пшеничном поле после того, как закончил картину. 'Van Gogh se je ustrelil na pšeničnem polju, potem ko je končal sliko.'

(18) Вася нашел пистолет и случайно **застрелил себя**. 'Vasja je našel pištoľo in se slučajno ustrelil.'

Poseben primer je (19), pri katerem vršilec ni relevanten, temveč je poudarjeno zgolj opravljeno delo na prizadetem (ki je tudi povzročitelj dejanja), o tem še v pogl. 5.2.1.6

(19) Ой, смотри, Вася сегодня **постригся**. (prizadeto ≠ vršilec) 'Poglej, Vasja se je danes postrigel.'

V ruščini je izražanje prave povratnosti s povratnimi glagoli zelo redko in omejeno na glagole telesne nege. Še ena izmed redkih skupin, pri katerih se s povratno glagolsko obliko na *-ся* izraža enoreferenčnost, so glagoli, ki izražajo samooceno vršilca oz. glagoli samoocenjevanja, npr. *опозориться* in *осрамиться* 'osramotiti se'. Stopnja vršilskosti je pri teh glagolih manjša kot pri glagolih telesne nege, saj se vršilec lahko osramoti brez svojega nadzora (20).

(20) Попросите Васю успокоиться, пока он совсем не **опозорился**. 'Prosrite Vasjo, naj se pomiri, preden se povsem ne **osramoti**.'

Pri glagolih zaznave se v nasprotju s slovenščino enoreferenčnost doživljajca (tistega, ki zaznava) in pobudnika zaznave (tistega, kar doživljalec zaznava) ne izraža s povratnimi glagoli, temveč z zvezo prehodnega glagola in tožilniškega povratnoosebnega zaimka *себя*.

(21) Ученые решили изучить феномен, что женщина всегда **видит себя** (*видится) в зеркале не такой, какая она на самом деле.' Znanstveniki so se odločili, da bodo preučili, zakaj **se** ženska v ogledalu vedno **vidi** drugačna, kot je v resnici.'

(22) Я впервые **услышал себя** по радио. 'Prvič sem se slišal po radiu.'

Povratnoosebni naglašeni zaimek *себе* se tudi v slovenščini uporablja pri glagolih zaznave, vendar z namenom izpostavljanja kontrasta in poudarjanja enoreferenčnosti (v ospredju je raba povratnoosebnega zaimka *себе*).

- (23) Janez je slišal sebe, in potem svojega brata. / Янез сначала **слышал себя**, потом брата.

5.2.1.2 Povratni glagoli s svojilnim pomenom

Tako v ruščini kot v slovenščini se določeni povratni glagoli (рефлексивно-посессивные возвратные глаголы) uporabljajo za izražanje vzpostavljanja metonimične enoreferenčnosti med vršilec in navadno njegovo sestavno svojino. V tem primeru povratni glagol lahko pomensko vključuje neizraženi del telesa; in sicer so to glagoli, ki izražajo telesne reakcije, pri kateri stopnja nadzora variira. Kot je razvidno iz slovenskega prevoda (24), povratni glagol *прищуриться* 'pripreti oči' pomensko vključuje neizraženi predmet 'oči': *прищуриться* = *прищурить глаза*.⁴²

- (24) Валерий открыл глаза и снова **прищурился** от яркого солнца.
'Valerij je odprl oči in jih zaradi močnega sonca ponovno priprl.'

Slovenski primer povratnega glagola z neizraženim udeležencem, ki izraža telesno reakcijo, je *našobiti se* (← *našobiti ustnice*):

- (25) Mojca jo je pogledala in **se našobila**./
Мойцы посмотрела на неё и **надулась/ надула губы**.

Poleg sestavne svojine (delov telesa) se lahko v vlogi neizraženega udeleženca pojavljajo drugi referenti s pomenom lastnine. V ruščini se metonimična enoreferenčnost med vršilec in njegovo lastnino lahko izraža tudi z glagolom *строиться* 'graditi'. Eden od osnovnih pogojev za rabo te zgradbe pri *строиться* je živi vršilec v osebki vlogi (26).⁴³

- (26) Наши соседи_{ANIM} **строятся**. 'Naši sosedje gradijo.'

Če bi bil v ruski povedi ob istem povedku v osebki vlogi neživi udeleženec, bi ta označeval izpostavljeno prizadeto v trpni zgradbi:

- (27) Дом_{INANIM} **строится** из дерева и камня. 'Hišo gradijo iz lesa in kamna.'

V ruščini se podobno razmerje med povratnim glagolom z neizraženim udeležencem in trpno zgradbo kaže pri glagolu *публиковаться*. Pogoj za tvorno interpretacijo je, da v vlogi osebka nastopa živi vršilec oz. tisti, ki objavlja (28).

42 Če se pri glagolu *прищурить* omejimo na točno določeno oko, npr. *Митя прищурил правый глаз* 'Mitja je priprl desno oko', je raba povratne oblike izključena.

43 Slovenska tvorna zgradba z glagolom *graditi* ima lahko drugačen pomen – vršilci ne gradijo neizraženega predmeta, ampak gradijo duševno svoje osebnosti, npr. *Naši študenti se gradijo* → *Naši študenti se razvijajo*.

Z neživim osebkom pa nastopi trpna zgradba, ki v ospredje postavlja predmet objavljanja (29).

- (28) Этот журналист_{ANIM} часто публикуется в американской прессе. 'Ta novinar pogosto objavlja svoje prispevke v ameriškem tisku.'
- (29) Его статьи_{INANIM} часто публикуются в американской прессе (trpna zgradba). 'Njegovi prispevki se pogosto objavljajo v ameriškem tisku.'

Redkeje se neizraženi udeleženec s pomenom svojine nanaša na stvari, ki pripadajo vršilcu. To rabo zasledimo zlasti v govorjeni slovenščini ob povratnem glagolu *pakirati se* v pomenu 'pakirati stvari pred potovanjem' in pri njegovem ruskem ustrezniku *укладываться* (30).

- (30) Митя **se пакира**. / Митя **укладывается**.

5.2.1.3 Povratni glagoli samopovzročanja (avtokavzativi)

Za ruščino in slovenščino je značilna skupina povratnih glagolov samopovzročanja t. i. avtokavzativnih glagolov, npr. *вернуться* 'vrniti se', *двигаться* 'premikati se', *спуститься* 'spustiti se', *остановиться* 'ustaviti se'. Izhodiščni nepovratni glagoli, kot so *vrniti*, *premikati*, imajo poudarjeno pomensko sestavino povzročanja premikanja in rezultat premikanja. Pri tej skupini glagolov prevlada pomenske sestavine premikanja ni posledica prehoda iz prehodno nepovratnih v povratne glagole.

Povratni pokazatelji (v slvn. prosti morfem *se* in v rušč. popona *-ся*) pa omogočajo pomensko-skladenjski pomik od prvotnih izhodiščnih pomenov glagola v samopremikanje in samodelovanje.

Ko tovrstni povratni glagol označuje premikanje neizraženelega telesnega dela, se jasno pokaže povezanost te skupine s povratnimi glagoli s svojilnim pomenom. Nazorna primera sta glagola *zravnati* in *skloniti*, oba prvotno izražata povzročanje premikanja predmeta ali dela telesa (*zravnati tkanino/hrbet*, *skloniti glavo/vejo*), povratna oblika z živim udeležencem pa jima omogoča, da izražata enoreferenčnost v smislu samopovzročanja:

- (31) Митя **se je zravnal** in odgovoril. / Митя **выпрямился** и ответил.
- (32) Петров **наклонился** к самому уху собеседника и сказал несколько фраз. 'Petrov **se je sklonil** k ušesu sogovorca in povedal nekaj fraz.'

Pri ruskih glagolih spreminjanja telesne lege *садиться/сесть* 'sedati/sesti', *ложиться/лечь* 'legati/leči', se v ruskem sistemu kaže zanimiv primer, ko je

samo nedovršnik povratni, medtem ko je dovršna oblika nepovratna. Povratnost ruskih nedovršnikov lahko razložimo s pomensko sestavino samopovzročanja/avtokavzativnosti premikanja telesa, ki je za ta glagola značilna. Kot je iz primerov (33, 34) razvidno, povratnost pri slovenskih ustreznicaх ni vezana na vid (*usedati se, usesti se*).

- (33) Всегда первой за стол **садится** хозяйка. (nedovršnik → povratni glagol)/ Vedno **se** prva **usede** gostiteljica.
- (34) Все **сели** в гостиной и стали слушать хозяйку. (dovršnik → nepovratni glagol) 'Vsi so se usedli v dnevno sobo in začeli poslušati gostiteljico.'

Primerjava glagolov s pomenom samopovzročanja v ruščini in slovenščini kaže na to, da ruske povratne glagole (*спуститься* 'spustiti se'; *подняться* 'povzpeti se') v govorjeni slovenščini navadno prevajamo z zloženimi glagoli premikanja – *priti dol, priti gor*. Glagola *spustiti se* in *povzpeti se* sta v sodobni slovenščini bolj omejena na zunanji in naravni prostor kot izhodišče, npr. *Spusti se s hriba! Povzpi se na hrib!* V notranjem prostoru bi v slovenščini uporabili *Pridi dol v kuhinjo! Pridi gor v sobo!* vs. *Спустишь в кухню! Поднимись в комнату!*

5.2.1.4 Vzajemni povratni glagoli

Razlika med ruščino in slovenščino se še izraziteje kaže pri vzajemni povratnih glagolih (реципрокальные возвратные глаголы), pri katerih gre za več udeležencev, od katerih je vsak hkrati vršilec in prizadeto, na katerega prehaja dejanje drugih udeležencev.

Izražanje vzajemnega pomena s povratnimi glagoli namreč ni značilno za ruščino; zelo malo je povratnih glagolov, ki izražajo vzajemno povratnost. To so redki ruski glagoli, ki izražajo medsebojno nasilno vedênje in različne konflikte med udeleženci (*ссориться* 'kregati se', *ругаться* 'prepirati se', *толкаться* 'preprivati se'), glagoli srečevanja (*встречаться* 'srečevati se'), glagoli spoznavanja (*знакомиться* 'spoznavati se') in glagoli izražanja pozitivnih čustev (*обниматься* 'objemati se', *целоваться* 'poljubljati se'). Potrebno je povedati, da so med ruskimi povratnimi glagoli, ki označujejo vzajemnost, tudi glagoli, ki niso neposredno izpeljani iz prvega skladenjskega pomena nepovratnih glagolov, npr. *соглашаться* 'soglašati, strinjati se' nasproti *согласить* 'uskladiti' in v drugem pomenu še 'dogovoriti se'.

V slovenščini je izražanje vzajemnosti s povratnimi glagoli, ki vključujejo prosta morfema *se* ali *si*, pogostejše. V ruskih ustreznicaх se ob prehodnem glagolu povratna vzajemnost pogosto izraža z zaimensko zvezo *друг друга*.

V primerih (35, 36) je vzajemna povratnost v slovenščini izražena s povratnim glagolom s *se*, v ruščini pa ali z zaimensko zvezo *друг друга* ali s priredno zvezo dveh udeležencev in množinsko glagolsko obliko.

- (35) Гугл и Микрософт могут **воевать** в суде, но в жизни уважают **друг друга**. 'Google in Microsoft **se** na sodišču lahko **bojujeta**, vendar **se** v življenju **spoštujeta**.'
- (36) Почему родители и дети так часто не **понимают друг друга**? 'Zakaj **se** starši in otroci tako pogosto ne **razumejo**?'

Slovenski *pogovarjati se* ima več ruskih ustreznic: aktualni pomen se izraža z nepovratnim glagolom *поговорить* (37).

- (37) Дайва **se pogovoriti!** / Давайте поговорим!

V neaktualnem pomenu, ki označuje splošno in ponovljivo komuniciranje dveh udeležencev, sta ustreznici *pogovarjati se* ruski povratni glagol *общаться* ali nepovratni glagol z zaimensko zvezo *разговаривать друг с другом* (38):

- (38) Maša in Vasja **se** več ne **pogovarjata**. / Маша и Вася больше не **общаются**. Митя и Вася больше не **разговаривают друг с другом**.

To, da se povratno vzajemno razmerje v ruščini pogosto izraža z zaimensko zvezo in ne s povratnim glagolom, potrjuje razmerje med slovenskimi glagoli *družiti se* vs. rus. *дружить друг с другом* (39), *bojevati se* vs. rus. *воевать друг с другом*:

- (39) Неужели в оперном мире певцы **дружат друг с другом**? 'Ali je možno, da **se** v opernem svetu pevci **družijo**?'

V slovenščini je vzajemna povratnost lahko izražena tudi z glagolom s povratnim morfemom *si* (40), če ima izhodiščni nepovratni glagol dajalniško dopolnilo (*помогати кому* → *помогати si*, *одпустити кому* → *одпустити si*, *приповедovati кому* → *приповедovati si*)

- (40) Ученики этой школы на форуме часто **помогают друг другу**. 'Učenci te šole **si** pogosto na forumu **pomagajo** (med seboj).'
- (41) Люди пьют вино и **рассказывают друг другу** веселые истории. 'Ljudje pijejo vino in **si** **priповедуjejo** veselo zgodbe.'

Glagoli s povratnim prostim morfemom *si*, ki zaseda dajalniško vlogo, omogočajo tožilniško dopolnilo:

- (42) Otroci **si pripovedujejo** pravljice_{ACC.} / Дети **рассказывают друг другу** сказки.
- (43) Gostje za mizo **si podajajo** jedi_{ACC.} / Гости **передают друг другу** блюда.

5.2.1.5 Povratni glagoli s habitualnim pomenom v absolutnih zgradbah

Posebej je potrebno opozoriti na rabo povratnih glagolov v t. i. absolutnih zgradbah. Absolutne zgradbe vključujejo konstrukcije s sicer prehodnimi glagoli, ob katerih je predmet (prizadeto z dejanjem) neizražen. Absolutne zgradbe z nepovratnimi prehodnimi glagoli in neizraženim predmetom so uveljavljene tako v ruščini kot v slovenščini (44):

- (44) Мой ребенок плохо **ест** и много **разговаривает**. 'Mož otrok slabo je in veliko govori.'

V tovrstnih zgradbah je izpostavljeno samo dejanje ali dejavnost, neizraženi predmet kot prizadeto z dejanjem je manj pomemben in praviloma nereferenčen. Sporočilna perspektiva gre v smeri zmanjševanja referenčnosti predmeta in hkratnega poudarjanja dejanja. Zmanjševanje referenčnosti oz. dekonkretizacija predmeta vodi tudi v neaktualno habitualno situacijo.

V ruščini se v absolutnih zgradbah lahko pojavlja omejena skupina povratnih nedovršnih glagolov:⁴⁴

- (45) Как отучить кошек и собак **кусаться** и **царапаться**? 'Kako odvaditi mačke in pse, da bi **grizli** in **praskali druge**?' (ne v pomenu *da bi grizli in praskali sebe).
- (46) Карликовый ёж не шумит и не **колется**. 'Beloprski ježek ne šumi in ne bode.' (ne v pomenu *ne bode sebe)

Ruski absolutni zgradbi s povratnimi nedovršniki (45, 46) označujeta neaktualno in habitualno dejanje, ki se prenaša na neopredeljeni in nereferenčni predmet. Zato tovrstne zgradbe ne smemo razumeti kot prave povratne, v kateri bi vršilec in prizadeto sovpadala in izražala konkretno aktualno dejanje.

⁴⁴ Po analogiji s trpnikom (pasivom), za katerega je značilen nizek hierarhični status vršilca, so tovrstne zgradbe s povratnimi glagoli navadno obravnavane kot antipasivi. Raba termina *anti-pasiv* je sicer značilna predvsem za ergativne jezike, pri katerih prehod v neprehodnost vpliva na obliko vršilca, a so nekateri jezikoslovci mnenja, da bi ga lahko uporabljali tudi v slovanskih jezikih v primerih, ko je predmet neizražen, ker je nepomemben, sprememba njegovega statusa se odraža preko povratne glagolske oblike (Тестелец 2001: 425).

Skupina povratnih glagolov, ki se uporabljajo v absolutnih zgradbah, je v slovanskih jezikih zelo omejena – najbolj pa je razširjena v vzhodnoslovanskih jezikih, kjer v vlogi osebkov lahko vključuje tudi nežive udeležence (neživi referent, ki povzroča škodo neizraženemu udeležencu). V tem primeru predikat ne označuje dejanja temveč neko ustaljeno lastnost. Tudi v slovenščini so v teh primerih možne absolutne zgradbe z neživim povzročiteljem, vendar habitualno dejanje v njih ni izraženo s povratnimi glagoli:

(47) Ручка **пачкается**. ‘Кемични svinčnik packa.’

(48) Осторожно, шипы **колются**. ‘Pozor, bodice pikajo.’

Ju. P. Knjazev (Князев 2006) je opozoril na možno prepletanje rabe povratnih zgradb z absolutnim pomenom, ki označujejo neaktualno lastnost (50), in zgradb s pomenom vzajemnega aktualnega dejanja (49):

(49) Посмотри, козлы **бодаются** (друг с другом) ‘Poglej, kako se kozla bodeta.’ (vzajemni pomen)

(50) Осторожно, козлы **бодаются**. ‘Previdno, kozel lahko vbode.’ (absolutni pomen)

V pogovorni slovenščini in ruščini najdemo podobne primere, v katerih živi vršilci izvajajo habitualno ali vzajemno dejanje (51).

(51) Fantje **se pretepaajo**.

Slovenski zgled (51) lahko prevedemo na dva načina: kot *Парни дерутся* (друг с другом), v katerem je poudarjeno aktualno vzajemno dejanje; ali kot *Парни любят драться*, pri katerem izraža povratni glagol ustaljeno dejanje oz. lastnost vršilcev.

O t. i. antipasivnih zgradbah v ruščini govorimo, ko v zgradbi s povratnim glagolom ostaja status vršilca nespremenjen, medtem ko se status prizadetega z dejanjem spreminja v smer zmanjševanja njegove konkretnosti in s tem hkrati tudi njegove pomembnosti.

Prizadeto z dejanjem je lahko nereferenčno in neizraženo, kot v primeru *Кошка царапается* ‘Mačka praska’, ali pa referenčno in ob povratnem glagolu izraženo s stranskim sklonom, v primerih (52, 53) orodnikom. V vseh teh primerih se v ruščini sprememba pomembnosti prizadetega izraža tudi s povratnim glagolom (*кидаться камнями* vs. prehodno *кидать камни*, *упереться ладонями* vs. *упереть ладони*).

(52) Мальчики **кидались камнями**_{INS} в преподавательницу. ← Мальчики кидали камни в преподавательницу. ‘Otroci so obmetavali s kamni učiteljico.’

- (53) Он наклонился вперед и **уперся ладонями**_{INS} в колени. ← Он наклонился вперед и упер ладони в колени. 'Nagnil se je naprej in se oprl z dlanmi na kolena.'

5.2.1.6 Povratni glagoli s kavzativnim pomenom, ki zmanjšuje vršilskost

Za vse dosedanje skupine velja, da osebek sovпада z vršilcem dejanja. Nasprotno pa omejena skupina ruskih povratnih glagolov, kot sta *постричься*, *фотографироваться*, upoveduje situacijo, pri kateri stavčni osebek istočasno združuje vloge prizadetega in povzročitelja dejanja.

Ruščina namreč razlikuje med zgradbama, pri katerih je prva (54) z naglašenim polnim zaimkom prava povratna zgradba (vršilec = prizadeto), in druga, kjer je osebek hkrati prizadeto z dejanjem in pobudnik dejanja (55):

- (54) На прошлой неделе Вася себя постриг. 'Vasja se je prejšnji teden sam postrigel.'
- (55) Вася **постригся** на прошлой неделе. 'Vasja se je prejšnji teden postrigel (v frizerskem salonu).'

V teh zgradbah, kot sta opozorila Knjazev (Князев 2006: 278) in Kopečny (1954: 229), gre za stopenjski prehod iz prave povratnosti dejanja v trpno zgradbo, pri kateri je izpostavljeno prizadeto in je vršilec manj pomemben.

Ruski jezikoslovci, kot je Buligina (Булыгина 1980: 335), opozarjajo, da je v primerih, kot je *Вася постригся* 'Vasja se je postrigel' vršilskost še vedno soudeležena; stavčno poved *Вася постригся* parafrazirajo kot *Вася пошел стричься и постригся* 'Vasja se je šel postrič in so ga ostrigli', kar pomeni, da se je zavestno odločil in spodbudil dejanje. Vasja je torej pobudnik dejanja; sama zgradba pa poleg tega nakazuje udeležbo neizraženega vršilca.

Povzročanje dejanja je v ruščini lahko izraženo tudi z zvezo trivalenčnega glagola s polnim zaimkom (56):

- (56) Вася **шил себе** рубашку. 'Vasja si je (sam) sešil srajco' / 'Vasja je dal (drugim) sešit srajco'

Kot je iz prevodov razvidno, ima ta stavek dve možni interpretaciji – pravo povratno vršilsko (Vasja je vršilec) in vzročno usmerjeno oz. kavzativno (Vasja je pobudnik dejanja, vršilci so drugi).

V nasprotju s slovenščino za ruščino ni značilno izražanje povročanja dejanja s kavzativno zgradbo z glagolom *dati* in namenilnikom, npr. slvn. *dati študirat* v (57):

- (57) Sosedje so **dali** otroka **študirat** v tujino. 'Соседи отправили ребенка учиться за границу.'

5.2.1.7 Slovenske splošnovršilske zgradbe in njihove ruske ustreznice

V nadaljevanju obravnavamo splošnovršilske zgradbe s povratnimi oblikami nepovratnih glagolov, ki so značilne za slovenščino in redko zastopane v ruščini (o tem gl. tudi Uhlik, Žele 2018). Predstavljene bodo glavne značilnosti splošnovršilskih zgradb in njihove ruske ustreznice. Potrebno je pripomniti, da v nasprotju z drugimi predhodno obravnavanimi zgradbami tu nimamo rabe povratnih glagolov, ampak govorimo o rabi povratnih glagolskih oblik.

V slovenščini je zelo produktiven tip stavčnih povedi s povratnimi oblikami nepovratnih glagolov z neizraženim splošnim vršilcem:

- (58) Nekoč **se je** več **delalo**. 'Раньше больше работали.'
(59) Zaradi cigaret **se umira** v mukah in dolgotrajnih kalvarijah. 'Из-за сигарет умирают в мучениях и адских страданиях.'

V slovenskih primerih (58) in (59) niso povratni glagoli – ta raba se torej še bolj oddaljuje od prave povratnosti, ki je pogoj, da vršilec in prizadeto sovpadata. V teh zgradbah gre namreč za neizraženega splošnega vršilca, ki se v slovenščini in ruščini različno ubeseduje: v slovenščini imamo opravka s povratnimi oblikami v tretji osebi srednjega spola ednine, medtemo ko se v ruščini splošni vršilec izraža s t. i. 'nedoločnoosebniimi povedmi' (*неопределенно-личные предложения*) z glagolskimi oblikami v tretji osebi množine, npr. *работали, умирают*.⁴⁵ V obeh jezikih se torej splošni vršilec ne izraža s samostalniško zvezo, temveč zgolj morfemsko s tretjeosebno glagolsko obliko.

Slovenske splošnovršilske zgradbe in njihove ruske ustreznice poudarjajo človeško delovanje, zato je pogoj za njihovo rabo besednozvezno neizraženi človeški vršilec (+človeško).

Z vidika povratnih oblik je bistveno, da se v slovenskih splošnovršilskih zgradbah uporabljajo povratne oblike nepovratnih glagolov (tipa *brati* → *se bere*), medtem

⁴⁵ Tudi v slovenščini je možno izražanje splošnega vršilca s 3. os. mn. in neobveznim dodajanjem osebkca *ljudje*: *Vprašal naju je, ali je res, kar (ljudje) govorijo.* / *Vprašal naju je, ali je res, kar se govori.*

ko je raba samopovratnih glagolov (reflexivum tantum) tipa *smejati se, upati se/si* vprašljiva in dvoumna. Glagolska oblika v primeru (60) težko označuje splošnega generičnega vršilca, bolj verjetno označuje vršilca, znanega iz konteksta.

(60) ?? Ponavadi se med gledanjem italijanskih filmov veliko smeje.

Sicer pa se splošnovršilske zgradbe v slovenščini najpogosteje nanašajo na neaktualne situacije: lahko izražajo habitualnost (61) in ponavljajnost (62) ali predpisovalno naklonskost (63).

(61) Vse **se plačuje** v evrih, druge valute pa **se menja** v centru mesta. / Всё оплачивается в евро, а валюту **обменивают** в центре города.

(62) Pred kratkim **se je** veliko **pisalo** o tem, kako se princ Harry na veliko zabava, popiva in se neprimerno obnaša. / Недавно много писали о том, что принц Гарри часто ходит на тусовки, выпивает и ведет себя неприлично.

(63) Mati govori otroku: No, kako **se reče**?! / Мать говорит ребенку: Ну, что надо сказать?

Raba slovenskih splošnovršilskih zgradb je sicer bolj omejena kot raba 'nedoločnoosebnihi povedi' v ruščini. Ruske zgradbe namreč lahko izražajo tudi aktualno konkretno situacijo (64) ali konkretno situacijo v preteklosti (65),⁴⁶ v slovenščini bi za prevod uporabili drugo stavčno zgradbo:

(64) За стеной **поют** (aktualni pomen). 'Pri sosedih **nekdo** poje/ Pri sosedih **je slišati petje**.'

(65) В дверь постучали (enkratna situacija v preteklosti). 'Nekdo **je potrkal/ Slišati je bilo trkanje**.'

Splošnovršilske zgradbe v pomenu predpisovalne naklonskosti izražajo ustaljena pravila in navade (torej se ne nanašajo na izključno aktualno situacijo):

(66) Določili so postopek, kako **se ravna** z okuženimi. / Определили порядок того, как **поступать** с зараженными.

Pri ruskih ustreznica slovenske splošnovršilske zgradbe (66), ki ubeseduje ustrežni način dela (kako se ravna ...), sta možni dve ubeseditveni različici: predpisano dejanje je izraženo bodisi z nedoločnikom, npr. (**как**) **поступать**, bodisi z zvezo naklonskega povedkovnika in nedoločnika, npr. (**как**) **надо поступать**.

46 Za podrobnejši opis ruskih 'nedoločnoosebnihi povedi' gl. (Vanič 2016).

Slovenskim splošnovršilskim zgradbam se po načinu izražanja udeležencev približujejo sicer redke zgradbe s povratnimi oblikami glagolov govorenja (67), pri katerih povratna oblika izraža neznanega, nepomembnega oziroma nereferenčnega vršilca.

(67) В инструкции **сообщалось** о правилах обращения с пейджерами (Плунгян 2000: 202). 'V navodilu so bila opisana pravila ravnanja z osebnim pozivnikom.'

Tako kot pri večini slovenskih splošnovršilskih zgradb, npr. *Veliko se je delalo*, v ruskem stavku (67) nista izražena niti vršilec niti neposredni predmet kot prizadeto. Vendar kljub temu ruska zgradba ni pomensko identična s slovensko splošnovršilsko, ker ne izraža običajnega habitualnega dejanja ali predpisovalne naklonskosti. Zaradi naštetega ruska zgradba ne more biti prevedena s slovensko splošnovršilsko zgradbo. Slovenski prevod s spremembo načinov izražanja udeležencev spreminja celotno sporočanje perspektivo: *pravila* so v zgledu (67) izražena v imenovalniku, kar pomeni, da v nasprotju z ruskim stavkom uporabljamo klasični trpnik.

5.2.2 Povratne oblike v navezavi na predmet kot prizadeto z dejanjem

Povratne zgradbe s pomensko-skladenjskim težiščem na prizadetem združujeta dve značilnosti.

Prvič, gre za povratne oblike izhodiščno nepovratnih glagolov, pri katerih se pomenska povratnost prazni in postopoma gramatikalizira.

Drugič, v nasprotju z drugimi že obravnavanimi zgradbami vse povratne zgradbe, ki se osredičajo na prizadeto, izražajo manjšo stopnjo vršilskosti. V teh zgradbah je vršilec manj pomemben kot prizadeti udeleženec (prizadeto ali doživljalec), pogosto ostaja tudi neizražen.

Pri tipologiji se bomo opirali na delitev Ju. P. Knjazeva (Князев 2006). Izhajali bomo iz ruskih primerov in jih primerjali s slovenskimi ustreznici.

5.2.2.1 Dekavzativne povratne zgradbe

V ruščini in slovenščini so dekvativne zgradbe morfološko izpeljane iz zgradb z izhodiščnim povzročiteljem. Za dekvativne zgradbe je značilno spreminjanje števila udeležencev in posledična raba povratne glagolske oblike.

Tako v vzorčni dekvazitivni zgradbi (68) osebkovo vlogo pridobi neživo (prizadeto z dejanjem), medtem ko je izražanje vršilca ali povzročitelja onemogočeno.

- (68) **Стакан**_{INANIM} **разбился**. 'Kozarec se je razbil' (dekvazitivna zgradba)
← **Митя** разбил стакан 'Mitja je razbil kozarec.' (kavzativna zgradba
z izraženim vršilcem)

Bistveno za dekvazitivne zgradbe je tudi, da v nasprotju s trpnimi zgradbami predvidevajo zmanjševanje števila udeležencev, konkretnije umik vršilca ali povzročitelja. Posledično dekvazitivne zgradbe ne izražajo zgolj prikaza iste situacije iz druge sporočilne perspektive (diateze), temveč vzpostavljajo tudi novo situacijo. Zaradi ločevanja od trpne zgradbe rusko sodobno jezikoslovje v primeru dekvazitiva uporablja termin udeleženska derivacija (актантная деривация).⁴⁷

V poseben podtip dekvazitivnih zgradb lahko uvrščamo tudi primere, kjer ima vlogo osebkova živi doživljalec, ki se odziva na novo situacijo (69):

- (69) **Витя**_{ANIM} **обрадовался** (новости) 'Vitja se je razveselil (novice)' (dekvazitivna zgradba) ← **Новость** обрадовала Витю 'Novica je razveselila Vitjo'. (kavzativna zgradba z izraženim povzročiteljem)

V nasprotju s pravim vzorčnim dekvazitivom, ki ne predideva izražanja povzročitelja, je v (69) izhodiščni povzročitelj, konkretno *novica*, lahko ubeseden, in sicer v stranskem sklonu.

Pri prehodu iz kavzativne v dekvazitivno zgradbo oblika prehodnega glagola pridobi prosti morfem *se* v slovenščini ali popono *-ся* v ruščini. Povratne oblike, npr. *сломался*, *обрадовался*, v dekvazitivnih zgradbah nimajo pravega povratnega pomena (*Kozarec ni razbil sebe*, *Vitja ni razveselil sebe*), ampak imajo drugo vlogo – izražajo zgolj dekvazitivni pomen, ki označuje samodejno situacijo. Ta situacija je upovedena, kot da bi se zgodila sama po sebi in je pogosto predstavljena kot nepričakovana, nepredvidena in spontana.

Skupina povedkov, ki je značilna za dekvazitivne zgradbe, je leksikalno omejena. Ti povedki najpogosteje označujejo situacije, ki so stališča upovedovalca predstavljene kot nepričakovane in negativne. V primerih (70) je izhodiščni neživi udeleženec izpostavljen spremembi, ki jo izražajo povedki sprememb v smer uničenja:

⁴⁷ Ruski tipolog Vladimir A. Plungjan ugotavlja, da je dekvazitiv prototip t. i. aktantne derivacije, ki pomeni spreminjanje števila udeležencev in posledično upovedovanje nove situacije (Плунгян 2000: 214).

- (70) Stena se je **podrla**/ Стена **разрушилась**. Vezalke so se **odvezale**/ Шнурки **развязались**. vs. ^{??}Stena se je postavila. ^{??}Vezalke so se zavezale.

Nenadna sprememba je tako v ruščini kot v slovenščini najpogosteje izražena s preteklikom dovršnih glagolov. V ruščini se v teh primerih jasno kaže razlika med kanoničnim trpnikom, za katerega je značilna povratna zgradba z nedovršnikom (*Дом строился*), in dekvazativnimi zgradbami, npr. *Дверь открылась* 'Vrata so se odprla', kjer praviloma prevladujejo povratne zgradbe z dovršnikom.

Kot je razvidno iz (71), raba povratnih oblik nedovršnikov v dekvazativnih zgradbah ni popolnoma izključena, posebej, ker gre za začetek poteka delovanja mehанизma, ki ga sproža neomenjeni vršilec:

- (71) Осторожно, двери_{INANIM} **закрываются**. 'Pozor, vrata se zapirajo.'

Obstajajo primeri z nedovršnimi povratnimi glagolskimi oblikami, v katerih je razlika med trpnikom (72) in dekvazativom (73) odvisna od besedila oziroma kontekstne situacije:

- (72) Эта дорога_{INANIM} **расширяется** (рабочими) 'Ta cesta se širi (s strani delavcev)/ Delavci širijo cesto'. – trpna zgradba, v kateri delavci širijo cesto.
- (73) Посмотри, дорога_{INANIM} наконец **расширяется**. 'Poglej, cesta končno postaja širša/ se razširja' – dekvazativna zgradba, ki izraža prehod v novo stanje (cesta je bila ozka in se končno razširila)

Ruski tipolog Ju. P. Knjazev je opozoril na primere iz južnoslovanskih in zahodnoslovanskih jezikov, ko se dekvazativni pomen lahko izraža ne samo s povratnimi oblikami, ampak tudi s prehodom prvotno prehodnega povedka v neprehodnega.

V slovenščini sta tovrstna primera izražanja dekvazativnega pomena, kjer je v ospredju samodelovanje prevoznega sredstva:

- (74) Vlak je iztiril. (prehod med neprehodne glagole) ← Vlak se je iztiril. (dekvazativ) ← Strojevodja je iztiril vlak. (kavzativna zgradba s prehodnim glagolom).
- (75) Avto je zapeljal v jarek. (prehod med neprehodne glagole) ← Voznik je zapeljal avto v jarek. (kavzativna zgradba s prehodnim glagolom).

5.2.2.2 Konverzivne povratne zgradbe

Ju. P. Knjazev kot poseben tip rabe povratnih oblik, ki se osrediščajo na prizadeto z dejanjem, navaja t. i. konverzivne zgradbe (конверсивные рефлексивные конструкции). Pri teh zgradbah je sporočilno težišče na opisu pojava, ki je lahko posledica procesa.

Konverzivne zgradbe imajo dva neživa udeleženca in pri njih, v primerjavi z izhodiščno nepovratno zgradbo, prihaja do izrazne prerazporeditve udeležencev, ki pa ne spreminja pomenskih vlog:

- (76) Хлеб_{NOM} покрылся плесенью_{INS} 'Kruh se je pokrila s plesnijo' ← Хлеб_{ACC} покрыла плесень_{NOM} 'Plesen je pokrila kruh.'
- (77) В бочке вмещается один литр антисептического раствора. 'V sodu se nahaja en liter antiseptične raztopine' ← Бочка вмещает один литр антисептического раствора. 'Sod vsebuje en liter antiseptične raztopine.'

Raba dovršnikov (76) ima rezultativni pomen – označuje prehod v novo stanje; medtem ko raba nedovršnikov (77) ubeseduje neaktualen pojav.

Udeleženec, ki je v izhodiščni nepovratni zgradbi predmet, postane osebek, npr. *хлеб, один литр антисептического раствора*, medtem ko osebek izhodiščne zgradbe, npr. *бочка, плесень*, dobi vlogo obvezne okoliščine oz. okoliščinskega določila.

5.2.2.3 Naklonske nepravne trpniške zgradbe s povratnimi oblikami glagolov

Poseben tip zgradb s povratnimi oblikami postavlja v ospredje poročevalcev odnos do ubesedene vsebine. V nasprotju z dekvativnimi in konverzivnimi zgradbami tovrstne zgradbe lahko vključujejo živega vršilca, poudarek pa je na oceni dejanja ali stanja oz. možnosti ali nemožnosti njegove uresničitve. Možnost ali nagnjenost je v slovenščini lahko izražena z načinovnimi prislovi, npr. *zlahka, slabo, hitro, težko*, ali z naklonskimi leksemi tipa *rad* in *lahko*:

- (78) Электричні авті **se (lahko/radi) hitro kvarijo**. / Электромобили быстро ломаются.
- (79) Пластикa **se rada lomi**. /Пластмасса легко ломается.

Poseben tip naklonskih zgradb, po katerih se ruščina razlikuje od slovenščine,⁴⁸ so zgradbe (модальные деагентивные рефлексивные конструкции), ki izražajo vrednotenje uspešnosti določenega dejanja, procesa ali stanja, pri čemer se vrednotenje najpogosteje nanaša na konkretno neponavljalno situacijo. Povratne glagolske oblike so v tovrstnih zgradbah lahko izpeljane tudi iz neprehodnih glagolov, npr. *спать* 'spati' in *плавать* 'plavati'; v primerjavi z izhodiščnimi zgradbami z nepovratnimi glagoli (*Я легко работаю, Как ты плаваешь?*), je glavni udeleženeec, nosilec stanja, izražen z dajalnikom.

- (80) Мне легко сегодня **работается**. 'Danes mi gre delo od rok/ Danes z lahkoto delam.'
- (81) Сегодня легко **работается**. 'Danes mi gre delo od rok/ Danes z lahkoto delam.'
- (82) Расскажи хоть, как **плавается** тебе? 'Povej vsaj, kako ti gre plavanje?'
- (83) **Не спится**, няня: здесь так душно! Открой окно да сядь ко мне. (Puškin, Evgenij Onegin, NKRJ) 'Soparno je, ... ne morem spati. Okno odpri.'

Ruska zgradba, kakor kaže zgled (81), omogoča izpust nosilca stanja brez spremembe pomena.

Vrednotenjski odnos upovedovalca do izraženega stanja ali dejanja se izraža z obvezno rabo izpridevniških lastnostnih prislovov (*хорошо, плохо, тяжело, легко*),⁴⁹ vprašalnice (82) *как* (kako?) ali nikalnice (83). Slovenske ustreznice ne predvidevajo rabe povratnih oblik, uspešnost delovanja se v njih lahko izraža z zgradbo *кому kaj gre kako* (*добро, слабо, bolje*). V slovenskih zgradbah (80–82) je ob tretjeosebni obliki srednjega spola glagola *iti*, npr. *Какo ti gre plavanje? Delo mi gre od rok*, dajalniški udeleženeec, ki konkretizira nosilca dejanja: udeleženeec je nagovorjeni naslovnik (82) ali upovedovalec (80, 81).

5.2.2.4 Trpniške zgradbe s povratnimi oblikami glagolov

Trpniške zgradbe izhajajo iz tvornih zgradb s prehodnimi glagoli, torej so posledica diateze oz. spremembe sporočanje perspektive. Samostalniška zveza, ki ima v tvorni zgradbi vlogo predmeta, v trpniški zgradbi pridobi vlogo osebk. ⁵⁰ Ruska

48 Ta tip je podrobneje predstavljen v delih (Мразек 1990), (Ю. Д. Апресян 2006), (Ю. П. Князев 2007), (Зельдович 2017).

49 Na obvezno rabo vrednotenjskih prislovov opozarja tudi Ю. Д. Апресян (2006: 38).

50 V slovenščini je treba ločevati med trpniško in splošnovršilsko zgradbo z tožilniško izraženim prizadetim, npr. *Njiva se orje* (trpnik) – *Njivo se orje* (splošnovršilska zgradba), o tem J. Toporišič v Slovenski slovnici (2000: 357–359).

trpniška zgradba (83) kaže na bistveno značilnost: pri trpniku se število udeležencev ohrani, le da pride do spremenjene stavčnočlenske hierarhije. Vršilec tako preide v vlogo sicer obvezne spremstvene okoliščine.

- (84) Ваша заявка_{NOM} **рассматривается** комиссией_{INS} (trpniška zgradba). ← Комиссия_{NOM} рассматривает вашу заявку_{ACC} (tvorna zgradba)

Trpniške zgradbe s povratnimi oblikami v ospredje postavljajo prizadeto z dejanjem. Hkrati se te zgradbe razlikujejo od devkazativnih in naklonskih nepravih trpniških zgradb po tem, da vedno vključujejo izražene ali neizražene vršilskega udeleženca in izražajo posebno naklonsko razmerje, tj. poseben odnos govorca do upovedovanega.

Tako v ruščini kot v slovenščini se trpnik navadno tvori s povratnimi oblikami izhodiščno prehodnih glagolov (85) ali z analitičnimi zgradbami s trpniškim preteklim deležnikom na *-n/-t* prehodnih glagolov (86).

- (85) Ваша заявка рассматривается (комиссией). ‘Vaša vloga se obravnava (s strani komisije).’

- (86) Ваша заявка была рассмотрена (комиссией). ‘Vaša vloga je bila obravnavana (s strani komisije).’

Kot je vidno iz zgledov (85, 86), je v ruščini tvorjenje trpnika v tesni povezavi z glagolskim vidom: povratne oblike so značilne za trpnike nedovršnikov, medtem ko so zgradbe z deležnikoma na *-n/-t* značilne za dovršne glagole.

Ju. P. Knjazev (Князев 2006) ugotavlja, da so v slovanskih jezikih analitične trpniške zgradbe nastale iz rezultativnih,⁵¹ medtem ko so povratne trpniške zgradbe, tipa *Hiša se gradi*, nastale kot zadnja stopnja pomenskega oddaljevanja od prave povratnosti. Stopnja pomenske povratnosti pri povratnih trpniških zgradbah je namreč še manjša kot pri dekvzativnih, konverzivnih ali naklonskih kvazitrpniških zgradb.

Za ruščino je značilna povezanost zlasti med vidom in tvorjenjem trpniških zgradb. Povratne zgradbe so, kot je bilo opozorjeno, značilne za trpniške oblike nedovršnikov. Povratne zgradbe se le izjemoma uporabljajo pri dovršnikih, npr. v zgradbah,

51 Slovenščina razlikuje med trpnimi zgradbami, ki so vidsko-časovne vzporednice s tvornimi zgradbami, in rezultatom prejšnjega dejanja (rezultativna zgradba), ki označuje zlasti prehod v novo stanje: *Hišo so zgradili* (tvorna zgradba) → *Hiša je bila zgrajena* (trpniška zgradba) vs. *Hiša je zgrajena* (rezultativno stanje). Razmerje med rezultativnimi stanjskimi in trpnimi zgradbami v ruščini je posebno vprašanje, katerega v tej obravnavi ne bomo posebej odpirali, saj nas zanima zgolj povezava trpnika z rabo povratnih oblik.

ki izražajo rezultat nepredvidene ali naključne situacije, na katero vršilec ne more popolnoma vplivati (prim. Ю. П. Князев 2011: 97):

- (87) Ключи **нашлись**_{РТ}. 'Našli so se ključi.'
- (88) Для любой проблемы **отыщется**_{РТ} свое решение. 'Za vsak problem se bo našla rešitev.'
- (89) Посмотрим, что у тебя **получится**_{РТ}. 'Bomo videli, kaj se ti bo zgodilo.'

Glede tvorjenja trpniških zgradb se ruščina od slovenščine razlikuje po tem, da tudi v trpniških zgradbah lahko izraža vršilca, ki je ubeseden z nepredložnim orodnikom.⁵² Za to izražanje vršilca se v ruski slovnici uporablja termin agentivno dopolnilo (агентивное дополнение).

Ker je trpnik poseben način zmanjševanja komunikacijske pomembnosti vršilca, so tudi v ruščini pogostejše zgradbe, kjer vršilec ni površinsko izražen (90):

- (90) Мои книги регулярно **публикуются** и **будут опубликованы** все до единой. 'Moje knjige se redno objavljajo in tudi bodo objavljene vse do zadnje.'

V ruskih trpniških zgradbah je vršilec pomensko vključen in fakultativno izražen z nepredložnim orodnikom. Orodnik ob povratnih zgradbah v slovenščini ne more izražati vršilca, lahko pa izraža orodje ali sredstvo, ki sta neživa udeleženca (91, 92):

- (90) Perilo **se pere s pralnim praškom**. (orodnik sredstva) vs. neustrezno *Pralni prašek pere perilo.
- (91) Srajca **se lika z likalnikom** (orodnik orodja) vs. neustrezno *Likalnik lika srajco.⁵³

V ruščini izražanje pravega vršilca v stranskem sklonu včasih ukinja možno dvoumnost, ki je značilna za nekatere povratne glagole oz. povratne oblike:

- (92) Преподаватель несколько раз **задерживался** в аудитории (автоклавзативna povratna zgradba). 'Učitelj se je nekajkrat zadržal v predavalnici.'
- (93) Преподаватель несколько раз **задерживался** в аудитории сотрудниками милиции. 'Učitelj je bil nekajkrat zadržan v predavalnici (s strani miličnikov)/ Učitelja so nekajkrat v predavalnici zadržali miličniki.'

52 Izražanje vršilca v stranskih sklonih je v slovanskih jezikih značilno za ruščino, ukrajinščino, lužiškosrbščino, bolgarščino in makedonščino.

53 Tovrstne pretvorbe dovoljujejo nekatere nežive naprave, kot *traktor, pralni stroj*, za katere je značilna določena stopnja samodelovanja, ki dovoljuje neizražanje pravega vršilca, npr. *Njiva se orje s traktorjem*. vs. *Traktor orje njivo*.

5.3 Sklep

Po najnovejših raziskavah ruskih jezikoslovcev (Гото, Сай 2009: 205–207)⁵⁴ se v ruskem korpusnem gradivu najpogosteje uporabljajo povratne zgradbe, pri katerih povratnost označuje spremembo števila udeležencev v primerjavi z izhodiščnimi nepovratnimi glagoli. Najpogostejše so tri skupine povratnih zgradb: **avtokavzativne zgradbe**, npr. *Я быстро поднимаюсь и оставляю вещи* 'Hitro bom skočila gor in pustila stvari, **dekavzativne zgradbe z neživim imenovalniškim osebkom**, npr. *Компьютер сломался* 'Računalnik se je pokvaril', **dekavzativne zgradbe**, ki označujejo **čustveno reakcijo**, npr. *И я испугался, что он умрет* 'Zato sem se prestrašil, da bo umrl'. Glede na produktivnost in pogostost omenjenim skupinam povratnih zgradb v ruščini sledijo trpniške zgradbe, ki ohranjajo število udeležencev, a v primerjavi z izhodiščnimi tvornimi zgradbami izražajo spremembo sporočanjejske perspektive, npr. *Мои книги регулярно публикуются* 'Moje knjige se redno objavljajo'. V ruščini so zelo redke in leksikalno omejene absolutno povratne zgradbe, *Корова бодается* 'Krava bode' in splošnovršilske povratne zgradbe *В инструкции сообщалось о возможных неполадках и способах их устранения* 'V navodilih so bile možne okvare in načini njihovega odpravljanja'. Pogostnost trpniških povratnih zgradb v ruščini kaže tudi na visoko stopnjo gramatikalizacije povratnih oblik in oddaljevanja od prave povratnosti, pri kateri povratni glagoli označujejo koreferenčnost vršilca in prizadetega.

Za slovenske povratne zgradbe ni značilna tako visoka stopnja gramatikalizacije, kot jo pozna ruščina. Povratne zgradbe pogosteje kot v ruščini izražajo sovpadanje vršilca in prizadetega. To pomeni, da je v slovenščini več kot v ruščini pravih povratnih glagolov ter vzajemnih glagolov. Slovenski povratni glagoli pogosteje ohranjajo izhodiščne pomene leksikalne povratnosti in s povratnimi glagolskimi oblikami s *se* in *si* izraziteje diferencirajo vršilskost dejanja kot ruski povratni glagoli.

V ruščini se primerjalno s slovenščino prava povratnost in vzajemnost redkeje izražata s povratnimi zgradbami. Namesto teh se koreferenčnost vršilca in prizadetega pogosto izraža s povratnoosebim zaimkom *себя*, vzajemnost pa z zaimensko zvezo *друг друга*.

54 Goto in Saj (2009) sta pogostost povratnih zgradb preverjala tako, da sta se v *Ruskem nacionalnem korpusu* omejila na leposlovje, objavljeno v zadnjih 50. letih. Omejila sta se na 10 tisoč primerov povratnih zgradb, pri čemer sta analizirala zgolj besedila, ki omogočajo iskanje po slovničnih kazalcih, z upoštevanom homonimijo. Ugotavljala sta produktivnost posameznega tipa rabe povratne zgradbe in število glagolov, ki jih posamezni tip vključuje.

III

Medpropozicijska razmerja: priredje in podredje v ruščini in slovenščini

6 Uvod v medpropozicijska razmerja

Naslednje poglavje obravnava različne tipe razmerij med dvema ali več propozicijami.

Dva osnovna tipa skladenjskih razmerij sta **podredje** (подчинение), ki vključuje razmerje odvisnosti med jedrnim delom oz. jedrom (вершина) in odvisnim delom (зависимые слова), in **priredje** (сочинение), pri katerem gre za vzpostavljanje enakovrednih razmerij med jedrnimi deli, ki izražajo različne vsebine. Podredna in priredna razmerja delujejo tako na ravni skladnje besednih zvez kot na ravni povezovanja stavkov v zloženi povedi, ki sega na besedilno raven.

V ruski akademski slovnici (Шведова 1980) je veljalo načelo binarnega razlikovanja med podredjem in priredjem, po katerem gre za dve neprekrivni in dokaj homogeni množici.

V sodobnem ruskem in slovenskem jezikoslovju (Тестелец 2001, Пекелис 2015, Žele 2016) pa se je uveljavlja teza o večstopenjski odvisnosti in zato o nekakšni lestvici odvisnosti, pri kateri se na obeh skrajnih nasprotnih točkah nahajajo najbolj jasni primeri (t. i. kanonični primeri).

Med dvema skrajnima točkama znotraj povedi pa se pojavljajo tudi zgradbe, ki izražajo razmerja tako podredja kot priredja. V ruščini to na ravni enostavčne povedi velja za komitativne zgradbe z množinsko obliko povedka (1).

V zgledu (1) besedna zveza *Маша с Васей* izrazno deluje kot podredje z jedrom *Маша* in predložno zvezo *с Васей* v odvisnem delu. Vendar nasprotno od podrednega razmerja (2) ima odločilno vlogo za razumevanje sporočila (1) množinska oblika povedka, ki kaže na pomensko enakovrednost obeh sestavin. Slovenščina tovrstnih komitativnih zgradb z dvema poimenovanjema in množinsko obliko povedka ne pozna, zato se primer (1) lahko prevaja le kot navadno priredje.

- (1) Маша с Васей пришли_{PL}. 'Maša in Vasja sta prišla.'
- (2) Маша с Васей пришла_{SG}! 'Maša je prišla z Vasjo!'

V slovenščini so edine komitativne zgradbe z needninskim povedkom tiste z vključevalnim dvojniskim ali množinskim zaimkom, npr. *Midva z Manco gledava nadaljevanko*; *Mi s Francozi igramo tenis*.⁵⁵

Poleg tega je treba poudariti, da množica podrednih odnosov znotraj zložene povedi nikakor ni homogena: zložene povedi z delovalniškimi odvisniki se glede

⁵⁵ O razliki med ruskimi in slovenskimi komitativnimi zgradbami glej tudi Ухлик, Желе 2019.

stopnje odvisnostnega razmerja, kot bo pokazano v nadaljevanju, razlikujejo od zloženih povedi z okoliščinskimi odvisniki.

V nadaljevanju bodo najprej predstavljeni osnovni pojmi, ključni za razumevanje različnih razmerij med predikacijami v zloženi povedi. Sledila bo predstavitev razlik med podrednimi in prirednimi odnosi v večstavčni povedi in meril, ki omogočajo razločevanje med njima. Na različne stopnje odvisnosti med predikacijami bo opozorjeno v analizi razlik med dvema tipoma podrednih razmerij – delovalniškimi in okoliščinskimi odvisniki. Posledično bodo obravnavani še osnovni vezniki, ki uvajajo omenjena tipa odvisnikov. Na koncu poglavja bo opozorjeno na posebnosti nekaterih veznikov, ki označujejo različne stopnje odvisniških razmerij.

6.1 Osnovni pojmi

V začetku bodo opredeljeni osnovni pojmi, ki jih bomo uporabljali v nadaljnji obravnavi.

Stavek (предложение) je osnovna slovnična zgradbena enota, ki vključuje osebno glagolsko obliko. V sodobnem ruskem jezikoslovju je termin **klavza** (клауза) širši in zaobsega vse predikacijske zgradbe. To pomeni, da klavza vključuje tako prosti stavek z osebno glagolsko obliko (предложение, финитная клауза) kot tudi druge zgradbe z glagolom v neosebni glagolski obliki (nedoločniški, deležij-ski in deležniški polstavki) in besedne pastavke.

Propozicija je logično-pomenski pojem, ki na pomenski ravni označuje nujno potrebne sestavine, ki tvorijo pomensko podstavo prostega stavka, ki je hkrati enostavna poved.

Zložena poved (сложное предложение) je zveza stavkov, ki upoveduje dve ali več različnih situacij. Glede na to, kako se stavki medsebojno povezujejo, razlikujemo **vezniško medstavčno razmerje** (союзные сложные предложения), tipa (3), in **brezvezniško medstavčno razmerje** (бессоюзные сложные предложения), npr. (4):

(3) Я понял, что разговор окончен. 'Razumel sem, da je pogovor končan.'

(4) Я понял: разговор окончен. 'Razumel sem: pogovor je končan.'

Pri postavljanju stopenjske lestvice skladajskih razmerij sta dva usmeritvena pola priredno razmerje/parataksa in podredno razmerje/hipotaksa.⁵⁶ Priredno in

⁵⁶ V jezikoslovni literaturi se enakovredno razmerje med sestavinami označuje kot simetrično razmerje. Različni tipi hierarhično odvisnih razmerij med jedrom in njegovimi podrejenimi deli pa se primerjajo z asimetričnim razmerjem (Haspelmath 2007: 5, 9).

podredno razmerje se lahko vzpostavlja že znotraj besednih zvez: pri prirednem odnosu sta skladenjski enoti enakovredni (5), medtem ko se pri podrednem razmerju vzpostavlja hierarhija med jedrnim in odvisnim delom (6):

- (5) сестра и муж 'sestra in mož'
- (6) сестра мужа 'sestra moža/moževa sestra'

Na ravni zložene povedi so stavki lahko enakovredni oz. priredni (7) ali pa je en stavek matični oz. hierarhično nadrejeni (главное предложение, главная клауза) in ta vpeljuje enega ali več odvisnih/podrejenih oz. podrednih stavkov (зависимое предложение, зависимая клауза), npr. (8).

- (7) Зимой у нас холодно, а летом жарко. 'Pozimi je pri nas mrzlo, poleti pa vroče.'
- (8) Вася понял, что (он) потерял кошелёк. 'Vasja je dojel, da je pozabil denarnico.'

Tako medbesedna kot medstavčna razmerja se natančneje izražajo z izbranimi vezniki (союзы). Raba različnih veznikov izraža tudi različne vrste odvisnosti: manj jih je znotraj besedne zveze in praktično vsi so na ravni večstavčne povedi.

Zlasti znotraj medstavčne odvisnosti lahko z vezniki izražamo različne vrste priredij ali podredij.

Med osnovna priredna razmerja uvrščamo tri naslednje tipe.⁵⁷

Vežalno priredje (соединительное отношение) se najpogosteje izraža z veznikom *и* 'in':

- (9) На улице шёл снег и [~~на улице~~] было холодно. 'Zunaj je snežilo in bilo je mraz.'

Ločno priredje (дизъюнктивное отношение) je najpogosteje izraženo z ločnim veznikom *или* 'ali', ki se lahko uporablja kot sestavljeni veznik *или ... , или* (10). V tem primeru sta stavka v priredni povedi v nasprotju s slovenščino ločena z vejico.

- (10) **Или** он немедленно уйдёт, **или** я уйду с этой встречи. 'Ali bo on nemudoma odšel ali bom jaz zapustil ta sestanek.'

Pri **protivnem priredju (противительное отношение)** sta najpogosteje v rabi sopostavitveni veznik *а* 'pa' (11) in protivni veznik *но* 'ampak, vendar, a' (12).

⁵⁷ Tudi v novi Korpusni slovnici (Пекелис 2013) in v Slovnici ruskega knjižnega jezika (Jakopin 1968) so kot temeljna priredna razmerja navedena vežalno, ločno in protivno. Ti trije tipi priredij so hkrati tudi osnovna logično-pomenska razmerja.

- (11) Брат работает, **а** сестра учится. 'Brat dela, sestra pa študira.'
- (12) Он обещал прийти, **но** его задержали дела. 'Obljubil je, da bo prišel, vendar so ga opravki zadržali.'

Prehod med priredji in podredji nima jasne ločnice – temveč, kot bo pokazano v nadaljevanju, predstavlja neko vmesno kontinuiteto, ki dopušča prvine podrednosti in prirednosti.

Pri podredjih glede na tip vključenega odvisnika in tip jedra v matičnem stavku razlikujemo tri osnovne skupine: delovalniške, okoliščinske in prilastkove. Pri delovalniških in okoliščinskih odvisnikih je jedro povedek v matičnem stavku, pri prilastkovem pa je jedro samostalniška zveza v matičnem stavku.

Delovalniške odvisnike (сентенциальные актанты),⁵⁸ ki označujejo obvezna stavčna dopolnila matičnih glagolov, najpogosteje veznika *что* 'da' ali *чтобы* 'da bi; da'. Glede na stavčnočlensko vlogo delovalniških odvisnikov razlikujemo osebke (13) in predmetne odvisnike (14, 15).

- (13) Мне нравится, **что** вы всеми силами стараетесь избегать споров. 'Všeč mi je, da se zelo trudite izogniti nesoglasju.'
- (14) Многие считают, **что** настоящий друг может быть только один. 'Mnogi menijo, da je pravi prijatelj lahko samo eden.'
- (15) Я очень хочу, **чтобы** другие услышали мои слова. 'Zelo bi rad, da bi drugi slišali moje besede.'

Okoliščinske odvisnike (сентенциальные обстоятельства), ki so največkrat družljiva, tj. nevezljiva, okoliščina, uvajajo različni okoliščinski vezniki, kot *когда* 'ko', *если* 'če', *хотя* 'čprav' idr. (16–18).

- (16) **Когда** все узнали, как друг друга зовут, приступили к делу. 'Ko so vsi izvedeli, kako je kateremu ime, so se lotili dela.'
- (17) Наши студенты, **если** что-то не получается, просто не делают ничего. 'Naši študenti, če jim ne gre, preprosto ničesar ne delajo.'
- (18) Он выбрал профессию юриста, **хотя** в его семье все были врачами. 'Izbral je poklic pravника, čprav so bili vsi v družini zdravniki.'

⁵⁸ Tu je potrebno dodati, da ruski termin stavčni delovalniki (сентенциальные актанты) ni popolnoma prekriven z delovalniškimi odvisniki, saj poleg njih zajema tudi nedoločniške polstavke. V naši obravnavi se osredotočamo zgolj na odvisnike – delovalnike z osebnimi glagolskimi oblikami. Nedoločniški polstavki bodo izpostavljeni le primerjalno z odvisniki.

Tretji tip odvisnikov oz. **prilastkov odvisnik** (сентенциальное определение) ni neposredno navezan na matični povedek, temveč natančneje določa samostalniško besedno zvezo v matičnem stavku. Prilastkove odvisnike navadno uvajata veznika *который* 'ki' in *какой* 'kakršnen' (19, 20):

- (19) Это был единственный настоящий писатель, **который** жил в Самаре. 'To je bil edini pravi pisatelj, ki je živel v Samari.'
- (20) У нас могут начаться такие проблемы, **каких** мы еще не видывали. 'Imeli bomo morda takšne težave, s kakršnimi se še nismo srečevali.'

6.2 Razmejitev med podrednim in prirednim razmerjem

Vse predstavitve skladijskih razmerij temeljijo na opisu hierarhije med skladijskimi enotami. Hierarhija narekuje odvisnostna razmerja med matico oz. jedrom in odvisnimi deli tako na ravni besednih zvez kot na ravni večstavčne povedi.

Za določanje razmerja znotraj besedne zveze je v sodobnem ruskem jezikoslovju (Тестелец 2001: 82; Пекелис 2015) v rabi test ugotavljanja t. i. oblikoskladijskega lokusa (морфосинтаксический локус). To bi opisali kot oblikovno in skladijsko določanje jedra skladijske enote s pomočjo širšega skladijskega konteksta – najpogosteje vezavnega vpliva povedka. V besedni zvezi je hierarhično pomembnejši del oz. oblikoskladijski lokus tista besedna oblika, ki se na oblikovni ravni prilagaja vezavnemu vplivu povedka. Če to ponazorimo s primerom, bi besedno zvezo *брат жены* 'ženin brat, brat žene' uporabili ob povedku, ki zahteva omenjeno besedno zvezo v stranskem sklonu:

- (21) Вася вчера встретил **брата жены**. 'Vasja je včeraj srečal brata bivše žene.'

V stavku (21) se je pod vplivom povedkove vezljivosti spremenila sklonska oblika besede *брат*, medtem ko je sklonska oblika *жены* ostala nespremenjena. Test dokazuje, da se vezavnim načelom povedka podreja jedrni del besedne zveze: v našem kontekstu *брат*, nespremenjeni del besedne zveze *жены* pa ima vlogo prilastka.

V primeru besedne zveze *брат и жена* 'brat in žena' se obe priredni sestavini (конъюнкт) oblikovno podredita vezavi povedka (22):

- (22) Вася вчера встретил **брата и жену**. 'Vasja je včeraj srečal brata in ženo.'

Omenjeni test sta za ugotavljanje hieraričnega statusa skladenjskih enot na ravni večstavčne povedi uporabila Andrej A. Zaliznjak in Elena V. Padučeva v skupni razpravi (Зализняк, Падучева 1975). Zloženo poved tipa *Они зайдут, когда ты спрячешься* 'Vstopila bosta, ko se boš ti skril' sta vložila v širši skladenjski kontekst, tako da je obravnavana poved postala odvisnik dodanega matičnega stavka z glagolom *хотеть*. Z vidika vezljivosti odvisnikov glagol *хотеть* predvideva dodajanje vsebine z odvisnikom *чтобы*, povedek v odvisnem stavku pa mora biti izražen z deležnikom na -л (-l):

- (23) Они зайдут, когда ты спрячешься. → Я хочу, чтобы они **зашли** (*зайдут), когда ты **спрячешься** (*спрятался). 'Rad bi, da bi onadva vstopila, ko se boš ti skril.'

Vložitev *Они зайдут, когда ты спрячешься* v razširjeno večstavčno poved je vplivala na zamenjavo oblike *зайдут* → *зашли*, oblika *спрячешься* se pa ni spremenila. To po testu Zaliznjaka in Padučeve potrjuje, da gre za podredni odnos, pri katerem je stavek s povedkom *зайдут* jedrni oziroma matični. Če bi podredni veznik *когда* zamenjali s prirednim veznikom *а* 'pa' in bi ta stavek vložili v razširjeno poved z glagolom *хотеть*, bi se spremenili obe obliki, npr. *зашли*, *спрятался* v (25):

- (24) Они **зайдут**, а ты **спрячешься**. 'Vstopila bosta, ti pa se boš skril'
(25) Я хочу, чтобы они **зашли**, а ты **спрятался**. 'Rad bi, da bi onadva vstopila, ti pa se skril.'

Test in primer (25) potrjujeta, da gre v primeru (24) za priredno zloženo poved, kjer ni hierarhičnega razmerja med glavnim in odvisnim stavkom.

V nadaljevanju so predstavljena razlikovanja med podredjem in priredjem po formalnih merilih, ki posledično utemeljujejo pomenska razmerja (razmerja se potrjujejo tudi z vezniki).

6.2.1 Merilo gnezdenja

Kot je že v dvajsetih letih 20. stoletja opozoril ruski jezikoslovec Aleksander Peškovski, t. i. merilo gnezdenja (критерий гнездования, center embedding) omogoča prepoznavanje podredja z zmožnostjo vrivanja odvisnega stavka v matični stavek (Пешковский 1956, citirano v Тестелец 2001: 259). To pomeni, da samo odvisnik lahko vstavimo znotraj glavnega matičnega stavka tako, da le-ta razdeli matični stavek na levi in desni del. V ruščini to merilo velja tako za delovalniške odvisnike (26) kot okoliščinske odvisnike (27), le da se vrinjeni delovalniški

odvisnik vedno umešča za matični povedek (26), medtem ko je okoliščinski odvisnik lahko umeščen pred ali za matični povedek (27).⁵⁹

(26) Я ему сказал, **что нужно сдать семинарскую работу**, уже на прошлой неделе. 'Povedal sem mu, da mora oddati seminarsko nalogo, že prejšnji teden.' ← Я ему уже на прошлой неделе сказал, что нужно сдать семинарскую работу. 'Že prejšnji teden sem mu rekel, da mora oddati seminarsko nalogo.'

(27) Иван, **когда что-нибудь обещает**, всё делает. 'Ivan, ko nekaj obljubi, vse naredi.'

Merilo gnezdenja velja tudi za slovenske odvisne stavke z upoštevanjem naslon-skih nizov (28).

(28) Marsikdo, **ko je Janez doma**, ne more zaspati. ← **Ко je Janez doma**, marsikdo ne more zaspati.

Ta značilnost velja samo za odvisnike, saj noben stavek, ki je z drugim v prirednem odnosu, ne more biti vanj vstavljen. Zaradi tega pravila t. i. gnezdenje ne more delovati pri priredjih (29, 30):

(29) Нужно собираться и предупредить друзей о нашем отъезде. (priredni stavek, pri katerem ne deluje »gnezdenje«). 'Treba se je pripraviti in prijatelje opozoriti na naš odhod.'

(30) *Нужно и предупредить друзей о нашем отъезде, собираться (neustrezno).

6.2.2 Merilo glede na položaj veznika

Položaj prirednega veznika je pri linearni stavi veliko bolj omejen kot položaj podrednega veznika, saj priredni veznik koordinatorsko določa razmerje med skladenskimi enotami.

Kot je razvidno iz priredno povezane besedne zveze, priredni veznik v nasprotju s podrednim ne more imeti začetnega položaja (o izjemah glej naprej):

(31) Маша и Вася 'Maša in Vasja' vs. *И Маша Вася.

Isto velja za veznike, ki vzpostavljajo priredno razmerje med dvema stavkoma. Zato je primer (33) s prirednim veznikom *но* 'vendar' v začetni poziciji neustrezen.

⁵⁹ O tem glej tudi (Легучий 2021: 42).

- (32) Он говорил очень убедительно, но у меня возникли сомнения.
'Govoril je zelo prepričljivo, vendar sem kljub temu podvomil.'
- (33) *Но у меня возникли сомнения, он говорил очень убедительно.
(neustrezno)

Pri tem merilu sta dve izjemi.

V pogovornem jeziku se priredna veznika *и* 'in' in *но* 'in vendar' lahko uporabljata na začetku povedi, ko se nanašata na predhodno vsebino danega konteksta; s tovrstno anaforično vlogo vezniki pridobijo vlogo diskurzivnih členkov (34):

- (34) Очень хотелось бы это проверить. **И**, по возможности, развить.
'Zelo bi si želel/a to preveriti. In po možnosti nadgraditi.'

Priredna veznika *и* in *или* sta lahko na začetku povedi pri podvojeni rabi veznika (35, 36):

- (35) И Вася, и Маша 'Tako Vasja kot Maša'
(36) Или Вася или Маша 'Ali Vasja ali Maša'

Pri podredjih se z vidika položaja veznika med okoliščinskimi in delovalniškimi odvisniki kaže razlika: delovalniški odvisniki kot stavčna dopolnila vzpostavljajo izrazito podredno razmerje z matičnim povedkom. Za njih je zato značilna višja stopnja odvisnosti kot pri okoliščinskih odvisnikih, kar se kaže tudi v nezačetni postpoziciji v razmerju z matičnim stavkom. Zaradi istega razloga so *что*- in *чтобы*- delovalniški odvisniki najpogosteje za matičnim stavkom (nekaterne izjeme bodo obravnavane v nadaljevanju).

- (37) Я ему сказал, что опаздываю. ??Что я опаздываю, я ему сказал.
'Povedal sem mu, da zamujam. ??Da zamujam, sem mu povedal.'

Večina okoliščinskih odvisnikov lahko stoji ali na začetku zložene povedi ali v nezačetnem položaju, ker izražajo nižjo stopnjo odvisnosti v razmerju z matičnim povedkom. S tem je tudi povezana stava veznikov, ki uvajajo okoliščinske odvisnike (38, 39).

- (38) **Хотя** в его семье все были врачами, он выбрал профессию юриста. 'Čeprav so bili vsi v njegovi družini zdravniki, je izbral poklic pravnika.'
(39) Он выбрал профессию юриста, **хотя** в его семье все были врачами. 'Izbral je poklic pravnika, čeprav so bili vsi v njegovi družini zdravniki.'

Med okoliščinskimi odvisniki izstopa vzročni odvisnik, ki ga uvaja veznik **потому что** 'zato ker', ki ga v knjižnem standardnem jeziku ne uporabljamo pred matičnim stavkom (40, 41):

- (40) Мы предпочли полететь на самолете, **потому что** на поезде дорога отняла бы слишком много времени. 'Raje smo z leteli, zato ker bi nam potovanje z vlakom vzelo preveč časa.'
- (41) **Потому что** на поезде дорога отняла бы слишком много времени, мы предпочли полететь на самолете.

V začetnem delu povedi se **потому что** uporablja le, če je pred njim nikalnica (42) ali različni poudarjalni členki tipa *только, лишь, именно* (43). Primer z nikalnico (42) kaže tudi na posebno možnost razstavitve veznika, npr. *Не потому P, что Q*, ki je značilna za vzročni veznik *потому что*.

- (42) Да **не потому** он такой бледный, **что** болен, он просто очень устал! 'Ni zato tako bled, ker je bolan, preprosto je zelo utrujen.'
- (43) **Именно потому, что** они были очень сильными личностями, всем и всегда помогали. 'Ravno zato, ker so bili močne osebnosti, so vsem in vedno pomagali.'

6.2.3 Merilo nizanja podredij z istim veznikom

Že ruski jezikoslovec R. I. Avanesov je opozoril na razločevalno lastnost podrednih odvisnikov: odvisnik, ki ga vpelje podredni veznik, se lahko v nadaljevanju enakovredno poveže z drugim odvisnikom, ki pa se uvaja z istim podrednim veznikom (Тестелец 2001: 211, povzeto po Аванесов 1936):

- (44) Вася сказал, **что** погода будет прекрасная **и что** мы сможем пойти в поход. 'Vasja je povedal, da bo lepo vreme in da bomo lahko šli na izlet.'

Za večino priredno vezanih stavkov je tovrstno nizanje z istim veznikom tako v ruščini kot v slovenščini nenavadno oziroma neustrezno (45):

- (45) *Светит солнце, но все-таки холодно и но все-таки не хочется идти гулять. '*Sončno je, vendar je kljub temu mrzlo in vendar se mi kljub temu ne da na sprehod.'

6.2.4 Merilo določanja jedra z vstavljanjem v širše skladijsko okolje

Kot je že bilo predhodno predstavljeno, sta Andrej A. Zaliznjak in Elena V. Padučeva opozorila na pomembno lastnost podredja: če zloženo poved z odvisnikom (46) vključimo v širši skladijski kontekst še z glagolom *хотеть* (47), se bo pod vplivom vezljivosti *хотеть* spremenil samo matični povedek vložnega stavka z odvisnikom:

(46) Вася читает книги, которые ему рекомендуют друзья. 'Vasja bere knjige, ki mu jih prijatelji priporočajo.'

(47) Маша **хочет**, чтобы Вася **читал** книги, которые ему рекомендуют друзья. 'Maša hoče, da bi Vasja bral knjige, ki mu prijatelji priporočajo.'

V primeru priredno zložene povedi v širšem skladijskem okolju z naklonskim glagolom *хотеть*, bi bila oba povedka v pogojnem naklonu, glej (25).

6.2.5 Merilo nerazgradljive priredne skladijske enote

Bistvena razlika med priredjem in podredjem se kaže pri naslednji značilnosti prirednega razmerja: v priredno zloženi skladijski enoti – priredni besedni zvezi (48), komitativni zgradbi (49) ali zloženi povedi (50) sta sestavini enakopravni in posledično vzajemno povezani. To onemogoča, da se sprašujemo samo po eni sestavini in s tem zapostavimo drugo:kor⁶⁰

besednozvezno priredje

(48) Маша и Вася поужинали. 'Maša in Vasja sta povečerjala.' → *Кто и Вася поужинали? (neustrezno)

komitativno besednozvezno priredje

(49) Маша с Васей поужинали. 'Maša in Vasja sta povečerjala.' → *Кто с Васей поужинали? (neustrezno)

stavčno priredje

(50) Коля шатен, а Вася блондин. 'Kolja je črnolas, Vasja pa blondinec.' → *Кто шатен, а Вася блондин? (neustrezno)

60 Na to značilnost priredja je v svoji doktorski disertaciji prvič opozoril John R. Ross (1967): »In a coordinate structure, no conjunct may be moved, nor may any element contained in a conjunct be moved out of that conjunct.« 'V priredni zgradbi se noben priredni sestavnik ne more prestavljati, prav tako ne smemo izven tega sestavnika prestavljati nobene njegove sestavine' (J. Ross 1967).

Stavčno priredje navadno onemogoča prenos udeležencev iz drugega stavka v prvi priredno vezani stavek; zato v (51) ne moremo na začetku povedi izpostaviti vprašalnice, ki bi se nanašala na premi predmet drugega stavka.⁶¹

- (51) Вася гулял, а/и Маша писала **статью**. 'Vasja se je sprehajal, Maša pa je pisala članek/in Maša pisala članek.' → ***Что** Вася гулял, а/и Маша писала? (neustrezno)

Izjeme v govorjeni ruščini so priredne zgradbe z zvezo dveh povedkov v isti obliki. Povedka, ki se nanašata na isti osebek, v tem primeru povezuje veznik *u* 'in'. Nasproti zgornjemu pravilu o nerazgradljivosti priredne celote, se vprašalnica na začetku povedi lahko nanaša na sestavino iz drugega priredno vezanega stavka:

- (52) Я же не знаю, **что** он может пойти и сделать! dobesedno 'Saj ne vem, kaj lahko (gre in) naredi.
(53) **Кого** из нас они там сидят сейчас и обсуждают? dobesedno 'Koga izmed nas zdaj oni (sedijo in) obrekujejo?

Možnost prenosa sestavine iz ene priredne enote v drugo v (52, 53) kaže na to, da se priredno povezani dejanji združujeta v eno situacijo, kar potrjujeta slovenska prevoda *Saj ne vem, kaj lahko naredi; Koga izmed nas zdaj obrekujejo?* Oba glagola v povedku se nanašata na isti osebek, s tem da je prvi povedek najpogosteje glagol premikanja (52) ali stanjski glagol (53), ki v teh primerih pomensko slabi.

Zaradi izhodiščne hierarhije v podredju delujejo druge zakonitosti: hierarhično razmerje omogoča, da lahko zastavimo vprašanje (54), ki se nanaša samo na matični stavek, kar je pri priredju nemogoče.

- (54) Маша всегда злится, когда Вася опаздывает. 'Maša je vedno jezna, ko Vasja zamuja.' → Кто всегда злится, когда Вася опаздывает? 'Kdo se vedno jezi, ko Vasja zamuja?'

Zaradi neenakovrednosti sestavin je pri podredju veliko težje kot v priredju izpostaviti vprašalnico, ki bi se nanašala na skupni referent v matičnem in odvisnem stavku (56).

- (55) Внук порвал книгу с картинками, хотя её купила бабушка. 'Vnuk je raztrgal slikanico, čeprav jo je kupila babica.'
(56) ***Что** порвал внук, хотя её купила бабушка? (neustrezno)

61 Pri stavčnem priredju je možno enovito izpostavljanje vprašalnega zaimka v primeru, če se vprašalnica nanaša na skupni referent, ki je v obeh stavkih izražen z istim sklonom, npr. *Бабушка купила книгу с картинками, а внук ее порвал*. 'Babica je kupila **slikanico**, vnuk pa **jo** je raztrgal.' → **Что** купила бабушка, а внук порвал? 'Kaj je kupila babica, vnuk pa raztrgal?'

6.2.6 Merilo sistemskega izpusta (elipse)

Razlika med priredjem in podredjem stavčnim razmerjem se kaže tudi pri možnostih opuščanja tistih skladenjskih enot, ki so skupne povezanim stavkom. Večjo možnost opuščanja omogoča priredno razmerje, ravno zaradi večje enakosti in vzajemne povezanosti sestavin.

Prav za priredno povezana stavka je v ruščini značilna možnost glagolskega izpusta oz. izpuščanje glagola ali pomožnika, ki sovpada pri obeh priredno povezanih stavkih:

- (57) Вася играет на барабанах, а Макс [играет] – на саксофоне. ‘Vasja igra (na) bobne, Maks pa [игра] (na) saksofon.’
- (58) Маму зовут Мария, а папу [зовут] – Антон. ‘Mamo imenujejo Marija, očeta pa [imenujejo] Anton.’

Tovrstni izpusti glavnega ali pomožnega glagola niso v rabi pri podredno povezanih stavkih:

- (59) *Вася играл на барабанах, когда Максим [играл] — на саксофоне.
*Vasja je igral (na) bobne, ko je Maksim [играл] (na) saksofon.’

Drugi tip elipse je izpust skupnega predmetnega dopolnila, ki je pri priredju v ruščini pričakovano pogostejši v drugem stavku. V slovenski ustreznici (60) je izpuščen tudi pomožnik (*je prodala*).

- (60) Этот дом купил мой дед, а продала [дом] моя сестра. ‘To hišo je kupil moj dedek, [hišo] prodala pa moja sestra.’

Tako v ruščini kot v slovenščini je manj pogost in kontekstualno zamejen tip izpusta skupnega predmetnega dopolnila v prvem prirednem stavku (61), veliko bolj navaden je izpust v drugem prirednem delu (60).

- (61) ??Маша обожает [математику], а Петя ненавидит математику.
‘??Maša obožuje [matematiko], Petja pa sovraži matematiko.’

Izpust predmetnega dopolnila že v prvem delu priredne povedi je dopusten pri naštevanju npr. različnih dejavnosti (62).

- (62) Брат играл на гитаре, мама мыла [стаканы], а папа протирает стаканы, а ваш покорный слуга, как всегда, не делал ничего. ‘Brat je igral na kitaro, mama je pomivala [kozarce], oče pa brisal kozarce, moja malenkost pa, tako kot po navadi, ni nič počela.’

6.2.7 Merilo omejene rabe osebnega zaimka v vlogi nanašalnice pri podredju

V glavnem stavku, ki je pred odvisnikom, praviloma ni možna raba kataforičnega osebnega zaimka v vlogi osebka, ki je šele v odvisniku konkretiziran s samostalniško zvezo. To pomeni, da se pri podredju osebni zaimki v matičnih stavkih v začetnem položaju ne morejo nanašati na samostalniške zveze v sledečih odvisnikih, npr. *Она ≠ Маше* v (63):

- (63) *Она_i очень удивилась, когда он Маше_i предложил руку.
(neustrezno)

Pri priredju vsak stavek zložene povedi deluje sporočilno samostojno, zato tudi raba osebnih zaimkov v začetnem prirednem stavku ne izključuje nanašalnosti s samostalniško zvezo v sledečem stavku (64):

- (64) Она_i очень удивилась, и он Маше_i предложил руку. 'Zelo je ___PRO bila začudena, on pa je Maši podal roko.'

6.2.8 Merilo zmožnosti poudarjanja podrednih odvisnikov

Naslednje merilo se nanaša na možnost rabe poudarjalnih členkov, ki je značilna zgolj za podredne veznike. Glavna vloga poudarjalnih členkov (фокусные частицы), kot so ruski *только* 'samo', *именно* 'prav', *лишь* 'zgolj, samo' je, da poudarijo to, kar je v obsegu njihovega delovanja.⁶²

- (65) Вася говорил **только** о любви. 'Vasja je govoril le o ljubezni.'
(66) Вся работа займет всего **лишь** один час. 'Vso delo bo trajalo zgolj samo eno uro.'

Na ravni zložene povedi se poudarjalni členki lahko pojavljajo le pred podrednimi vezniki, kar pomeni, da s tem poudarjajo vsebino celotnega odvisnika (67, 68).

- (67) По-видимому, большие деньги появятся **только когда** появятся большие задачи. 'Očitno bo več denarja, samo ko/če se bodo pojavile velike naloge.'
(68) Ем **только когда мне есть** хочется. 'Jem, samo ko sem lačen.'

62 Poudarjalni členki lahko vzpostavijo kontrast s preostalim delom povedi, npr. *Это не смех, а именно гогот*. 'To ni smeh, to je pravzaprav krohот.' Ruski poudarjalni členki so obravnavani tudi v slovenski pedagoški slovnici ruskega jezika Ruska slovnica po naše (Sever, Derganc 2006: 200–201), in sicer v dveh skupinah kot poudarni in omejevalni členki.

Nasprotno pa v priredno zloženi povedi poudarjalni členek ne more poudarjati vsebine samo enega stavka v prirednem razmerju (70), ker bi se s tem porušila enakovrednost priredno povezanih stavkov. Zato poudarjalni členki ne stojijo pred prirednimi vezniki:

- (69) Сверкнула молния, и послышался удар грома. 'Zabliskalo se je in se je zaslišal udar strele.'
- (70) *Сверкнула молния, **только/именно/лишь и** послышался удар грома. neustrezno: '*Zabliskalo se je, **samo/prav/zgolj in** se je zaslišal udar strele.'

6.2.9 Merilo nadomeščanja povedi z anaforičnim zaimkom это

Naslednje merilo ne kaže na razliko med priredjem in podredjem, temveč na značilnost, ki se povezuje z okoliščinskimi odvisniki. Na besedilni ravni anaforični zaimek *это* 'to' lahko nadomešča celotno sporočilo (sestavnik) samo **ob okoliščinskih odvisnikih**, npr. pred tipičnimi vezniki *когда* 'ko', *хотя* 'čeprav', *если* 'če'. Tako v primeru (71) zaimek *это* ob časovnem odvisniku nadomešča celotni predhodni stavek.

- (71) [Маша увидела, что на улице начался дождь]_i. И **это_i** когда уже в городе началась пробка. 'Maša je videla, da je zunaj začelo deževati. In to, ko se je v mestu začela gneča.'

Anaforični zaimek *это* ne more nadomestiti matičnega stavka ob delovalniškem odvisniku. Kajti matični povedek, ki uvaja *что*-odvisnik, sam po sebi ne more izražati celotnega sporočila.

- (72) [Маша увидела за стеклом, что на улице начался дождь]_i. *И **это_i** что ей никак не нравится. (neustrezno)

Anaforični zaimek *это* se ne uporablja namesto prvega stavka v prirednem razmerju. Zato so stavki v (73) slovnično neustrezni:

- (73) *Это и в городе началась пробка. (neustrezno) *Это а в городе началась пробка. (neustrezno) *Это но в городе началась пробка. (neustrezno)

6.2.10 Vloga veznika v različnih odvisnostnih razmerjih

Veznik je eden izmed osnovnih izraznih pokazateljev razmerij med stavki, saj se tako v ruščini kot v slovenščini ločujejo vezniki, ki izražajo prvenstveno priredna,

in vezniki, ki izražajo prvenstveno podredna razmerja. Vloga veznika je v teh dveh tipih različna: podredne veznike lahko obravnavamo kot sestavine odvisnih stavkov, priredni vezniki pa vzpostavljajo soodnosno in simetrično razmerje med sporočilno neodvisnimi skladenjskimi enotami.

Samo izbor veznika ne more odločati o vrsti skladenjskega razmerja in posledično o razliki med priredjem in podredjem. Na soodvisnost med vezniki in matičnimi povedki pri določanju stopnje odvisnosti kaže ruski primer, ki je na videz priredje, vendar ima pomenske lastnosti podredja. V ruščini obstaja manjša skupina povedkov, kot so *изловчиться* 'spretno izrabiti priložnost, znajti se', *поднапрячься* 'napreči moči', *поднатужиться* 'zbrati/napeti moči', ki predvidevajo ciljno dopolnilo (glej tudi Пекелис 2013, Богуславский 1996). Le-to pa se izraža s prirednim stavkom, ki ga uvaja veznik *и* 'in' (74, 75):

- (74) Они долго сражались, но Торри **изловчился** и отрубил дракону голову. 'Dolgo sta se borila, in končno je Tori spretno izbral priložnost in zmaju odsekal glavo.'
- (75) Ребята **поднатужились** и подняли ящик. 'Fantje so zbrali moči in dvignili omaro.'

Drugi primer uporabe veznika *и* 'in, pa', ki v ruščini odstopa od ustaljene priredne rabe, se nanaša na zgradbo, ki izraža dve pogojno/vzročno-posledični situaciji.

V primerih (76, 77) sta propoziciji v pogojnem razmerju, ki je podobno povedi s pogojnim odvisnikom, npr. *Если ты коснёшься крыльев бабочки, она больше не полетит* 'Če se dotakneš metuljevih kril, ne bo več mogel leteti'. Toda če je pri pogojnem odvisniku možna inverzija, npr. *Бабочка больше не полетит, если ты коснёшься её крыльев* 'Metulj ne bo mogel več leteti, če se dotakneš njegovih kril', v pogojno/vzročno-posledični zgradbi *z* *и* tovrstno zaporedje ni smiselno **И бабочка больше не полетит, ты коснёшься её крыльев* (neustrezno).

- (76) **Еще слово, и ты вылетишь** из машины. 'Samo še eno besedo, pa letiš iz avta!'
- (77) Это как крылья бабочки: **коснёшься — бабочка больше не полетит**. 'To so kot luskice pri metuljih: dotakneš se jih, pa metulj več ne bo mogel leteti.'

O. Pekelis (2013) povzema po Culiver, Jackendoff (1977), ugotavlja, da v primerih, kot sta (76, 77), gre zgolj izrazno za priredno zgradbo, ki je sicer pomensko podredna. Tovrstne zgradbe ne dopuščajo delitve zložene povedi na dva neodvisna stavka, kar je sicer značilno za navadno priredje. Ker drugi priredni stavek *И*

бабочка больше не полетит ne more delovati kot samostojno sporočilo, lahko govorimo o pomenskem hierarhiji oz. pomenskem podredju.

6.3 Razlika med delovalniškimi in okoliščinskimi odvisniki

Pri povezavi dveh stavkov je poleg razlikovanja med priredjem in podredjem potrebno še razlikovati med okoliščinskimi in delovalniškimi odvisniki, saj prav ta dva tipa kažeta na različne stopnje odvisnosti znotraj intervala med tipičnim podredjem in priredjem. Nasprotno pa prilastkov odvisnik svoje vsebine ne navezuje na matični povedek, temveč zgolj lastnostno določa udeleženca matične predikacije; razmerje, ki ga uvaja prilastkov odvisnik, ne vpliva na razmejevanje med priredjem in podredjem.

Razliko med okoliščinskimi in delovalniškimi odvisniki najlažje ponazorimo z veznikom *чтобы*, ki lahko uvaja tako predmetne delovalniške (78, 79) kot namerne okoliščinske odvisnik (80, 81):

delovalniški vsebinski odvisnik z veznikom *чтобы*

- (78) **Не думаю, чтобы** отец на все без колебаний согласился.
'Mislim, da se oče z vsem predlaganim ne bo brez omahovanja strinjal.'
- (79) Я не **позволю, чтобы** тебя оскорбляли. 'Ne bom dovolil, da bi te žalili.'

okoliščinski namerni odvisnik z veznikom *чтобы*

- (80) Я откладываю деньги, **чтобы дети поехали на море**. 'Dajem denar na stran, da bi otroci šli na morje.'
- (81) Родители много работали, **чтобы** дочери получили хорошее образование. 'Starši so veliko delali, da bi hčerke dobile dobro izobrazbo.'

V zgledih (78) in (79) je odvisnik z veznikom *чтобы* predmetni delovalniški odvisnik, ki je obvezno delovalniško dopolnilo matičnih glagolov *думать* 'misлити', *позволить* 'dovoliti'. Ravno zaradi obveznega dopolnila matični povedki ne morejo delovati pomensko samostojno oz. samozadostno. To pa posledično pomeni, da stavkov ne moremo ločiti na dve samostojni povedi (82) ali matični stavek nadomestiti z anaforičnim zaimkom *это* (83).

- (82) *Я не позволю. Чтобы тебя оскорбляли. (neustrezno)
(83) *Это, чтобы тебя оскорбляли. (neustrezno)

V zgledih (84) in (85) pa *чтобы* uvaja okoliščinske odvisnike, ki v nasprotju z delovalniškimi omogočajo, da oba dela povedi lahko ločimo v dve samostojni sporočili (84) in da namesto nadrednega/matičnega stavka lahko uporabimo anaforični zaimек *это* (85).

(84) Я откладываю деньги. Дети поедут на море.

(85) Я откладываю деньги. Это чтобы дети поехали на море.

Na razliko med delovalniškim in okoliščinskim odvisnikom z veznikom *чтобы* je možno opozoriti tudi s prenosom vprašalnice (вынос вопросительного слова) iz odvisnega stavka na začetek matičnega stavka (Тестелец 2001: 682). Možnost prenosa skladenjskih enot iz odvisnika v matični stavek je značilna predvsem za nekatere tipe delovalniških odvisnikov, posebej če jih uvaja veznik *чтобы*. V zgledih (86) in (87) *чтобы* uvaja obvezno vsebinsko dopolnilo matičnega povedka *хотеть* 'hoteti'. Delovalniški *чтобы*-odvisnik omogoča prenos udeleženskega dopolnila (*500 рублей* → *сколько*) iz odvisnika v matični stavek (87):

(86) Я хочу, чтобы Митя заплатил **500 рублей**. 'Hočem, da bi Mitja plačal 500 rubljev.'

(87) **Сколько** ты хочешь, чтобы Митя заплатил? 'Koliko hočeš, da Mitja plača?'

Zložena poved z okoliščinskim odvisnikom (88) ne dopušča tovrstnega premika udeleženca iz odvisnika na začetek matičnega stavka (89):

(88) Маша пришла, чтобы Вася ей починил машину. 'Maša je prišla, da bi ji Vasja popravil avto.' (okoliščinski namerni odvisnik)

(89) *Что; Маша пришла, чтобы Вася ей починил _____? (neustrezno)

Primerjava različnih stavčnih odvisnikov z veznikom *чтобы* še dodatno kaže na skladenjskopomensko obveznost delovalniških odvisnikov in posledično na višjo stopnjo povezanosti med matičnim in vsebinskim delovalniškim stavkom. Nasprotno pa okoliščinski odvisniki kažejo na prehod v t. i. nepravo odvisnost – ki je lahko že napoved določene stopnje neodvisnosti dveh stavkov znotraj zložene povedi.

6.3.1 Razlika med delovalniškimi in udeleženskimi odvisniki glede na rabo veznikov

Večina podrednih veznikov se v ruščini deli na **okoliščinske**, npr. *потому что* 'ker', *если* 'če', *после того как* 'potem ko' in **delovalniške**, npr. *что* 'da'. Manjša

skupina veznikov, kot so npr. *чтобы* 'da (bi)', *будто* 'kakor da (bi)' in *когда* 'ko, kdaj', ima takšne skladenjskopomenske zmožnosti, da lahko uvajajo tako okoliščinske kot delovalniške odvisnike.

Preden predstavimo razliko med temeljnimi delovalniškimi in okoliščinskimi vezniki, je potrebno opozoriti na večfunkcijskost ruskih leksemov, ki so lahko vezniki (союз) ali vezniške besede (союзное слово).

Kot primer razlike med veznikom in zaimenskim veznikom si oglejmo dve funkciji leksema *когда* 'ko, kdaj': kot okoliščinski veznika ali kot zaimenski prislov v vezniški vlogi.

Ruski *когда* je lahko **okoliščinski veznik**, ki navadno uvaja časovni odvisnik in sovпада s slovenskim 'ko'. V tem primeru je odvisnik s *когда* tipična okoliščina, ki ima skladenjsko mesto lahko kjer koli v stavčni povedi (90, 91, 92). Okoliščinski veznik *когда* ni poudarjen.

- (90) Мы слушали концерт Рахманинова, **когда (мы) ужинали**. 'Poslušali smo koncert Rahmaninova, ko smo večerjali.'
- (91) Мы слушали, **когда ужинали**, концерт Рахманинова. 'Poslušali smo, ko smo večerjali, koncert Rahmaninova.'
- (92) **Когда (мы) ужинали**, мы слушали концерт Рахманинова. 'Ko smo večerjali, smo poslušali radio.'

Drugo vlogo ima *когда́*, ki ustreza slovenskemu 'kdaj' in kot zaimenski prislov v vlogi vezniške besede uvaja predmetni odvisnik.

Ker gre v tem primeru za obvezno dopolnilo, je to delovalniški odvisnik s predmetnim pomenom, ki ima najpogosteje ustaljeno desnovezavno stavo (93). Tovrstni *когда́* je del odvisnika, v katerem ima prislovno vlogo in je poudarjen.

- (93) Я проверю по расписанию, **когда́ придет Вася**. 'Na voznem redu bom preveril, kdaj Vasja pride.'

Odvisnik s poudarjenim *когда́* je možen v začetnem položaju (pred glavnim stavkom) samo v redkih kontekstih s kontrastivno interpretacijo (94):

- (94) Когда́ придет Вася — я проверю по расписанию, а когда Петя — узнаю из газет. 'Kdaj pride Vasja, bom izvedel iz voznega reda, kdaj pa Petja bom izvedel iz časopisa.'

Predmetni odvisnik s poudarjenim *когда́* je lahko tudi vrinjeni stavek v matičnem stavku, vendar je ta raba bolj značilna za govorjeni jezik (95).

- (95) Я проверю, когда Вася приедет, по расписанию. 'Preveril bom, kdaj pride Vasja, na voznem redu.'

Z vidika enakoizraznic se podobno kot pri *когда* pri ruskem *что* pojavljata dva leksema: eden je veznik, drugi pa je zaimek, ki je lahko tudi v vezniški vlogi.

Ruski *что* se lahko uporablja kot najbolj razširjen veznik, ki uvaja **delovalniške vsebinske odvisnike**. Ta ruski *что*, ki je nenaglašen, ustreza slovenskemu vezniku *da* (96). Skladenjska posebnost delovalniških odvisnikov je, da kot obvezna dopolnila zapolnjujejo stalna vezljivostna mesta matičnih povedkov, zato najpogosteje sledijo matičnemu stavku.

- (96) Я знаю, что Вася придёт. 'Vem, da bo Vasja prišel.'

Ni običajno, da je delovalniški predmetni odvisnik pred matičnim stavkom, vendar tovrstna raba ni izključena,⁶³ posebej v kontrastivnem kontekstu, npr. v (97) postavitvi dveh tem.

- (97) Что соль натрия растворяется в воде, я знаю, а вот что при этом получается – точно не скажу. 'To, da se natrijev klorid topi v vodi, vem, ampak kaj se pri tem zgodi, res ne znam povedati.'

O *что* kot drugem leksemu lahko govorimo, če izraža naglašeni vprašalni zaimek v vezniški vlogi. Le-ta uvaja vprašalni odvisni stavek, ki se v slovenščino prevaža s *kaj* (98). V nasprotju z enakoizraznim veznikom naglašeni *что* ohranja tudi udeležensko vlogo v odvisniku.

- (98) Дети спрашивают, что Вася из Германии привезёт. 'Otroci sprašujejo, kaj bo Vasja prinesel iz Nemčije.' ← prenos vprašalnega stavka v zloženo poved: Что Вася из Германии привезёт?

Ker pri primeru (98) gre za predmetni vsebinski odvisnik s stalno skladenjsko vlogo dopolnila za matičnim povedkom, zanj začetna stava pred matičnim stavkom ni značilna.

63 A. B. Letučij (Легучий 2021: 595) opozarja, da na položaj *что*-odvisnika pred matičnim stavkom vpliva tudi tip matičnega povedka: ta položaj je namreč manj nenavaden pri glagolih vedenja, npr. *Что Христос воскрес, итальянцы знают уже две тысячи лет*. 'Da je Kristus vstal, vedo Italijani že dva tisoč let', kot pri glagolih mišljenja, npr. *Что Христос воскрес, итальянцы думают уже две тысячи лет*. ⁶³Da je Kristus vstal, mislijo Italijani že dva tisoč let.' To možnost rabe povezuje s t. i. faktičnostjo povedkov.

6.3.1.1 Osnovne značilnosti delovalniških veznikov in odvisnikov v ruščini in slovenščini

V nadaljevanju bodo izpostavljeni samo vezniki, ki najpogosteje uvajajo delovalniške odvisnike: *что* 'da', *как* 'kako', *чтобы* 'da; da bi' in *будто* '(kakor) da'.

Za veznike, ki uvajajo delovalniške odvisnike, je značilno, da so sestavina odvisnega stavka. Kot sestavina so del stavčnega dopolnila matičnega povedka, ki ne vpliva na razmerje med matičnim in odvisnim stavkom. Veznikov, ki uvajajo delovalniške odvisnike, je bistveno manj kot veznikov, ki uvajajo okoliščinske odvisnike.

- (99) Мальчику сказали, что он останется один дома. 'Fantku so rekli, da bo ostal sam doma.'

V primeru (99) je *что* 'da' kot veznik v tipični delovalniški vlogi, ki uvaja predmetni vsebinski odvisnik in ne določa razmerja med dvema stavkoma. Delovalniški vezniki so skladenjskopomensko omejeni na določeno mesto v odvisnem stavku. Ker ne precizirajo razmerja med matičnim in odvisnim stavkom, so tudi pomensko manj specializirani kot okoliščinski vezniki.

V nasprotju z delovalniškimi vezniki pa je vloga okoliščinskih veznikov drugačna: ti vezniki koordinirajo in navadno tudi določajo tip razmerja med matičnim in odvisnim stavkom: to razmerje je načeloma družljivo, kar prispeva k manjši stopnji odvisnosti. To je razvidno iz primerov (100, 101, 102), ko je samo od tipa veznika odvisno, ali med matičnim in odvisnim stavkom gre za časovno (100), pogojno (101) ali vzročno (102) okoliščinsko razmerje.

- (100) Мальчика наказывали, **когда** он плохо себя вёл. 'Fantka so kaznovali, ko se je grdo obnašal.'
- (101) Мальчика наказывали, **если** он плохо себя вёл. 'Fantka so kaznovali, če se je grdo obnašal.'
- (102) Мальчика наказывали, **потому что** он плохо себя вёл. 'Fantka so kaznovali, ker se je grdo obnašal.'

V nadaljevanju bosta predstavljena dva primera povezanosti matičnega povedka z izbiro in rabo veznikov.

Pri delovalniških odvisnikih gre načeloma za vezljivostno razmerje med matičnim povedkom in vsebino v odvisniku. V ruščini pri tem ima pomembno vlogo vprašanje t. i. 'resničnostne vrednosti' (истиностный статус)

matičnega povedka in vsebine v odvisniku (Падучева 2017).⁶⁴ Pod pojmom 'resničnost' je obravnavano tisto, kar je resnično za stavčnega osebkca ali govorca, in ne s stališča zunajjezikovne dejanskosti (Kiparsky, Kiparsky 1970: 143). Če strnemo, v ruščini na izbiro veznika pri delovalniških odvisnikih vpliva, ali matični povedek označuje resnično ali neresnično dejanje.

Delovalniška veznika *что* in *как*

Predmetno vsebino delovalniških odvisnikov, ki označuje vsebino, ki je s stališča govorca resnična, uvajata veznika *что* in *как*.

Veznik *что* 'da' uvaja stavčna dopolnila, ki imajo navadno trdilno vsebino in desnovezljivostno dopolnjujejo naslednje skupine povedkov:

a) **povedki govorenja ali prenašanja informacije**, npr. *говорить* 'govoriti', *рассказывать* 'priporovedovati', *сообщать* 'sporočati', *писать* 'pisati';

b) **povedki mišljenja**, npr. *думать* 'misliti', *считать* 'meniti, imeti za', *полагать* 'domnevati', *предполагать* 'predpostavljati', *понимать* 'razumeti', *быть уверенным* 'biti prepričan';

c) **povedki zaznave, ki lahko prehajajo v sklepanje**, npr. *видеть* 'videti', *слышать* 'slišati', *знать* 'vedeti', *замечать* 'opazati';

č) **redki povedki, ki označujejo čustva**, npr. *бояться* 'bati se'⁶⁵, *нравиться* 'biti všeč'⁶⁶;

e) **nekateri kratki pridevniki in deležniki v povedkovni rabi**, npr. *рад* 'biti vesel', *счастлив* 'biti srečen', *согласен* 'strinjati se';

f) **nekateri povedkovniki, ki označujejo stanje ali vrednotenje, ki je s stališča govorca ovrednoteno kot resnično**, npr. *хорошо* 'dobro je', *плохо* 'slabo je', *жаль* 'žal, škoda', *известно* 'znano je'. Ti povedkovniki se lahko uporabljajo zgolj ob veznem glagolu *быть*, ki je v tretji osebi ednine srednjega spola (oblika veznega *быть* se v sedanjiku izpušča).⁶⁷

64 Sintagma »resničnostna vrednost« (истинностный статус) je povzeta po E. Padučeve (2017), ki izhaja iz filozofije F. L. G. Fregeja (1884–1925).

65 Glagol *бояться* 'bati se' je naklonski glagol, ki uvaja zgolj potencialno, in ne še resnično situacijo. Kljub temu se ob njem v ruščini uporablja veznik *что*. Ruski jezikoslovci razlagajo, da je v *что*-odvisniku predstavljena situacija, ocenjena s stališča osebkca, bolj verjetna.

66 Pri glagolu *нравиться* 'biti všeč' se pobudnik čustva v prostem stavku izraža z imenovalnikom, npr. *Ему не нравится Вася* 'Ni mu všeč Vasja', v zloženih povedih pa z osebkovim odvisnikom, npr. *Ему не нравится, что делает Вася* 'Ni mu všeč, kar dela Vasja'. Pomensko soroden glagol *любить* 'imeti rad' pa izraža podbudnika s tožilnikom v prostem stavku oz. s predmetnim odvisnikom v zloženih povedih.

67 Povedkovniki, kot sta *плохо* in *хорошо*, zahtevajo osebkov odvisnik, npr. *Плохо, что нет показателя температуры на улице*. 'Slabo je, da zunaj ni merilnika temperature.'

Vežnik **как** se uporablja ob matičnih povedkih vidne, slišne, čutne in čustvene zaznave, kot so *видеть* 'videti', *слышать* 'slišati', *чувствовать* 'čutiti', *ощущать* 'občutiti'.

Ta vežnik v primerjavi s *что* ne izraža zgolj vsebine dejanja, ampak lahko označuje tudi način poteka ali izvajanja dejanja v odvisniku. Iz primera (104) je vidno, da je vsebina, ki jo uvaja vežnik **как**, pomensko bolj specializirana, kot osnovna vsebina, ki jo uvaja vežnik *что* (103):

(103) Все видели, **что** она уставала от работы. 'Vsi so videli, da je bila utrujena od dela.' – izražena je zgolj vsebina zaznave

(104) Все видели, **как** она уставала от работы. 'Vsi so videli, kako/da je bila utrujena od dela.' – odvisnik izraža vsebino zaznave in način poteka dejanja.

Posebnost vežnika **как** je, da uvaja vsebino, ki je povezana z neposredno zaznavo. To pomeni, da vključuje prisotnost osebkata matičnega stavka, ki ima hkrati vlogo opazovalca. Ker gre za neposredno vzporedno povezanost dveh situacij, je glagol v odvisniku ob vežniku **как** vedno v nedovršniku (105), kar za vežnik *что* ni obvezno (106).

(105) Митя видел, **как** Вася **выходил** из дома. 'Mitja je videl/je bil priča, kako je Vasja odhajal iz hiše.' (časovna vzporednost dveh situacij)

(106) Митя видел, **что** Вася **вышел** из дома. 'Mitja je videl, da je Vasja odšel iz hiše.' (neistočasnost obeh situacij).

Delovalniška vežnika *чтобы* in *будто*

Predmetno vsebino delovalniških odvisnikov, pri katerih je vsebina s stališča osebkata-tvorca označena kot neresnična ali vprašljiva, uvajata vežnika *чтобы* 'da; da bi' in *будто* 'kakor da'.

Raba vežnika *чтобы* v vsebinskem odvisniku izraža različne tipe naklonskosti.⁶⁸ Vsebina, ki jo ta vežnik uvaja, lahko izraža dve glavni naklonski usmeritvi, in sicer a) zadobno ciljnost, ki je povezana z željo in velevanjem in b) zmanjšano verjetnost v povezavi z zanikanjem.

a) Zadobna ciljnost

Zadobno ciljnost opredeljujemo s časovnim razmerjem, v katerem dejanje ali stanje v odvisniku časovno sledi dejanju ali stanju v nadrednem ali matičnem stavku

68 F. Jakopin (1968: 410) zapiše, da je *чтобы* manj stvarno oprijemljiv kot vežnik *что* in da izraža še dodatek želje. Raba odvisnikov z vežnikom *чтобы* je podrobno opisana v monografiji N. R. Dobrušine (Добрушина 2016).

v smislu doseganja nekega cilja. Ciljnost je pomenska sestavina, ki sicer združuje vsebino delovalniških in okoliščinskih namernih odvisnikov, vendar je le ob povedkih želje in velevanja ta vsebina obvezno dopolnilo matičnega povedka.

Znotraj vsebine, ki izraža zadobno ciljnost, je raba veznika *чтобы* značilna za dopolnila povedkov, ki izražajo željo, ali povedkov velevanja in posredne pobude, naj se dejanje izvrši. Pri obeh skupinah povedkov se vsebina lahko izraža s *чтобы*-odvisnikom z osebno glagolsko obliko ali z nedoločnikom, vendar je, kot bo pokazano, distribucija odvisnika in nedoločnika znotraj povedi različna.

a₁ Pogoj za rabo veznika *чтобы* ob povedkih, ki izražajo željo, je, da osebek matične povedka ne sovпада z osebkom v odvisniku, npr. v (107) $i \neq j$.

(107) Она_i хочет, чтобы ее сын_j поступил в университет. 'Rada bi, da bi se njen sin vpisal na fakulteto.'

Ko pa osebek naklonskega glagola sovпада z neizraženim osebkom nedoločniškega dopolnila, npr. v (108) $i =$ neizraženi x_i , se namesto odvisnika s *чтобы* uporablja nedoločnik:

(108) Я_i хочу [x_i поехать в Петербург]. 'Rad bi šel v Peterburg.'

a₂ Pri povedkih velevanja pa koreferenčnost dveh osebkov pri izbiri med *чтобы*-odvisnikom in nedoločnikom pri povedkih velevanja ne igra bistvene vloge. Velevanje je namreč navadno usmerjeno na naslovnika. V tem primeru v vlogi matičnega povedka nastopajo glagoli govorjenja, ki izražajo velevanje, *сказать* 'povedati, ukazati', *велеть* 'ukazati', *кричать* 'kričati', *орать* 'vpiti', glagoli zahtevanja, npr. *требовать* 'zahtevati', *приказывать* 'ukazati', *заставлять* 'prisiljevati', in glagoli svetovanja ter prošnje, npr. *попросить* 'prostiti', *советовать* 'svetovati'. Kot je razvidno iz zgledov (109, 110), je bistvena pomenska sestavina, ki je pri naštetih glagolih pogoj za rabo *чтобы*-odvisnika ali nedoločnika, 'spodbujanje k izvršitvi dejanja'. V primerih (109, 110) gre za prenos velelnih stavkov, npr. *Пусть Петя придёт!*, *Петя, приходи!*, v smislu spodbujanja k izvršitvi dejanja. Zato sta v (109, 110) v rabi možni nedoločnik in *чтобы*-odvisnik, in ne *что*-odvisnik, ki je, kot je razvidno iz (111), značilen za nevtravno prenašanje vsebine. Prehod iz nevtralnega prenašanja vsebine v odvisniku v nagovarjanje se v slovenščini izraža z dodajanjem členka *най* v vezniški vlogi (gl. prevod (110, 111), ki mu sledi osebna glagolska oblika.

(109) Он сказал, **чтобы** Петя пришёл во второй половине дня. 'Povedal je, (da) **най** Petja pride popoldne.'

(110) Он сказал Пете **прийти** во второй половине дня. 'Povedal je, (da) **най** Petja pride popoldne.'

- (111) Он сказал, **что** Петя пришёл во второй половине дня. 'Povedal je, da je Petja prišel popoldne.'

V nasprotju s *что* (111) raba *чтобы* (109) odvisnika v navedenih primerih napoveduje naklonsko vsebino, ki s stališča osebkata matičnega povedka še ne velja za dejansko stanje. Tu velja opozoriti, da odvisnik z veznikom *чтобы* pri glagolih velevanja ni možen, če je v odvisniku naklonska vsebina izražena s predikativnimi besedami *должен* 'morati', *надо* 'potrebno je', *нужно* 'nujno je, potrebno je'. Stik dveh kazalcev naklonskosti v tem primeru dopušča le rabo nenaklonskega veznika *что* (112):

- (112) Мама сказала, **что я должен** купить хлеб. 'Mama je rekla, da moram kupiti kruh.'

- (113) *Мама сказала, **чтобы я должен** купить хлеб. (neustrezno)

Pri glagolih velevanja se med dopolnilom s *чтобы*-odvisnikom in nedoločniškim dopolnilom kažejo naslednje razlike.

Nedoločniško dopolnilo zahteva sovpadanje neizraženega osebkata nedoločniškega stavka z naslovnikom matičnega povedka, npr. v (114) $j = X_j$. Pri *чтобы*-odvisniku to ni obvezen pogoj, torej osebek odvisnika je lahko neudeleženec matičnega stavka, npr. *его мама* v (115).

- (114) Вася; попросил Колю; [X_j привезти ему словарь]. 'Vasja je prosil Koljo, naj mu prinese slovar.'

- (115) Вася; попросил Колю;, чтобы его мама привезла ему словарь. 'Vasja je prosil Koljo, naj mu njegova mama prinese slovar.'

Pogoj za rabo nedoločniškega dopolnila v prostem stavku ob glagolih velevanja je tudi to, da je osebek nedoločniškega dopolnila oz. naslovnik živa oseba. Zato povedi z odvisnikom v (116) ne moremo izraziti z nedoločniškim dopolnilom in je primer (117) neustrezen:

- (116) Дирекция требует, чтобы сигнализация работала исправно. 'Uprava zahteva, da bi signalizacija prav delovala.'

- (117) *Дирекция требует у сигнализации_{INAM} работать исправно. (neustrezno)

Pri glagolih velevanja *чтобы*-odvisnikov z osebkom *никто* 'nihče' (118) ni možno zamenjati z nedoločniškim dopolnilom. Torej je zgled (119) neustrezen in zahteva mora biti osredinjena na referenčno osebo:

- (118) Он требует, чтобы никто его не беспокоил во время работы. 'Zahteva, da ga med delom nihče ne moti.'
- (119) *Он требует никто/никого его не беспокоить во время работы. (neustrezno).

V nasprotju s (119) je v (120) naslovnik in neizraženi osebek nedoločniškega dopolnila konkretni nagovorjeni, in ne kdor koli:

- (120) Он требовал от подчинённых приходить вовремя. 'Zahteval je od podrejenih, naj prihajajo pravočasno.'

Pri neposrednem nagovarjanju se nedoločniško dopolnilo pogosteje uporablja kot odvisnik s *чтобы* (121, 122). Iz slovenskih prevodnih ustreznice je razvidno, da je raba nedoločniškega dopolnila ob glagolih velevanja manj značilna za slovenščino (114, 120, 121, 122).

- (121) Прошу соблюдать тишину! Прошу всех встать! 'Prosim, da ste tiho! Prosim, da vsi vstanejo!'
- (122) Прошу, чтобы зрители соблюдали тишину! Прошу, чтобы все встали. 'Prosim, da so gledalci tiho! Prosim, da vsi vstanejo!'

a₃ Raba tako nedoločniških dopolnil kot *чтобы* odvisnikov je značilna tudi za naklonske povedkovnike, kot so *нужно, необходимо* 'nujno je', *надо* 'potrebno/ treba je' in *нельзя* 'ne sme se'. Posebnost teh naklonskih povedkovnikov je, njihovo obvezno dopolnilo cilj dejanja (123).

- (123) Надо, чтобы вы (все) всё выучили. 'Nujno je, da se vsi vsega naučite.'

Pri naštetih povedkovnikih je nedoločnik prevladujoče dopolnilo, ki dopušča koreferenčnost upovedovalca in neizražene osebka nedoločniškega pastavka. Kljub temu lahko ta zgradba z nedoločnikom izraža tudi neposredno nagovarjanje (124).

- (124) Лампочка перегорела. Надо купить новую. 'Žarnica je pregorela. Moramo/Moraš kupiti novo.'

Pri naklonskih povedkovnikih je odvisniško dopolnilo s *чтобы* bolj zaznamovana vzporednica nedoločniški rabi. V teh primerih raba *чтобы*-odvisnikov ni značilna za neposredno nagovarjanje, temveč za splošna priporočila (125).

- (125) Надо/нужно, чтобы больной пил больше жидкости. 'Potrebno je, da bolnik pije več tekočine.'

b) odvisniki s *чтобы*, ki izražajo zmanjšano verjetnost

Odvisniki s *чтобы* se lahko uporabljajo tudi za izražanje dvoma upovedovalca glede na stopnjo resničnosti izrečenega. Upovedovalec, ki je najpogosteje lahko tudi stavčni osebek, v tem primeru izraža negotovost ali nedovoljšnjo seznanjenost z vsebino in dvomi v njeno verjetnost. Prav zaradi slednjega so *чтобы*-odvisniki v rabi ob povedkih mišljenja, npr. *думать*, in povedkih zaznave, npr. *слышать*, če so ti zanikani. V primeru (126) je vsebina v odvisniku predstavljena kot resnična v smislu, da upovedovalec verjame ubesedenemu v odvisniku. Nasprotno pa v zgledu (127) upovedovalec izraža neseznanjenost z izraženim ali dvom do izrečenega.

(126) Я не слышал, что/как Коля играет на саксофоне. 'Nisem slišal, da/kako Kolja igra saksofon.'

(127) Я не слышал, чтобы Коля играл на саксофоне. 'Nisem še slišal, da bi Kolja igral saksofon.'

Pri izražanju dvoma v stopnjo resničnosti pride lahko v dveh ali več jezikih do različnih ubeseditvenih strategij. Kot kaže prevod ruskega stavka (128), bi v slovenščini dvom do vsebine v odvisniku ob glagolu *misliti* raje izrazili z zanikanjem odvisnega povedka.

(128) Не думаю, чтобы они были от этого в восторге. 'Mislim, da niso nad tem navdušeni/ ^{??}Ne mislim, da so nad tem navdušeni.'

Zanikani glagol mišljenja s *чтобы* odvisnikom izraža dvom v resničnost ali zavračanje resničnosti propozicije v odvisniku, npr. *Я не помню, чтобы Вася когда-нибудь врал* 'Ne spomnim se, da bi se Vasja kdaj lagal'.

Vsebinska, v katero upovedovalec ali stavčni osebek dvomi, se prav tako izraža s *чтобы*-odvisnikom ob nezanimem glagolu *сомневаться* 'dvomiti' (129).

(129) **Сомневаюсь, чтобы** это кого-то волновало. 'Сомневаюсь, что это кого-то волнует. 'Dvomim, da bi to koga vznemirjalo.'

Če pa isti glagol zanikamo (130), se približujemo gotovemu védenju oz. izjavljanju resničnosti, kar v ruščini dokazuje raba veznika *что*.

(130) **Не сомневаюсь, что** это кого-то волнует. *Не сомневаюсь, чтобы это кого-то волновало. 'Ne dvomim, da bi to koga vznemirjalo.'

Poleg odvisnikov z veznikom *чтобы* se za izražanje zmanjšanje verjetnosti v ruščini uporablja veznik *будто* 'kakor; kakor da; da naj'. Ta veznik v prvotnem

pomenu uvaja okoliščinski primerjalni odvisnik (131), ki ni obvezno dopolnilo matičnega povedka.⁶⁹

- (131) Он взял Ирину за руку, **будто** знал её давно. 'Vzel je Irino za roko, kakor da bi jo že dolgo poznal.'

Toda veznik *будто* je razvil še drugotno rabo: lahko uvaja delovalniške odvisnike in označuje zmanjšano stopnjo verjetnosti.⁷⁰ Ta naklonska raba je posebej značilna za *будто* ob **glagolih govorjenja** (*говорить* 'govoriti', *рассказывать* 'dolgo govoriti in razlagati'), **glagolih mišljenja** (*думать* 'misliti, razmišljati'), **glagolih čustvene zaznave** (*видеть* 'videti', *слышать* 'slišati') ali **glagolih, ki sami vsebujejo oceno verjetnosti** (*(но)казаться* 'zdeti se').

Raba veznika *будто* ob glagolu govorjenja v (132) vključuje zadržanost in dvom upovedovalca do verjetnosti vsebine, izrečene v odvisniku. Če bi namesto *будто* uporabili naklonsko nevtralni *что*, bi to zadržanost odpravili (133).

- (132) Когда мы были детьми, нам рассказывали, **будто** аисты приносят детей. 'Ko smo bili otroci, so nam pripovedovali, da naj bi štoklje prinašale otroke.'

- (133) Когда мы были детьми, нам рассказывали, **что** аисты приносят детей. 'Ko smo bili otroci, so nam pripovedovali, da štoklje prinašajo otroke.'

Raba *будто* odvisnikov je poleg označevanja zmanjšane verjetnosti lahko povezana tudi z navzkrižjem med pričakovanjem osebka ali upovedovalca in drugo resnico (134).

- (134) Вася думал, **будто** его жизнь зависит от карьеры, но на самом деле это было не так. 'Vasja je mislil, da naj bi bilo njegovo življenje odvisno od kariere, ampak v resnici ni bilo tako.'

A. Letučij (Летучий 2021: 232–233) opozarja, da pri glagolih, ki že pomensko vključujejo vprašljiv odnos upovedovalca ali osebka do resničnosti, npr. *(но) казаться* '(za)zdeti se', ima vsebina z *будто* drugačen resničnostni status kot pri osnovnih glagolih govorjenja ali mišljenja. V teh primerih že sam povedek *(но) казаться* '(za)zdeti se' izraža dozdevanje in zato *будто* ne zmanjšuje verjetnosti vsebine in je sopomenka veznika *что* 'da', kar pri glagolih govorjenja in mišljenja

69 Glagola *вести себя* 'obnašati se' in *выглядеть* 'izgledati' predvidevata obvezno dopolnilo, ki je sicer obvezna načinovna okoliščina. Zato tudi v primeru *Вася вел себя, будто мы не знакомы* 'Vasja se je obnašal, kot da se ne pozna' *будто*-odvisnik izraža obvezno stavčno dopolnilo.

70 Tudi že F. Jakopin opozori na to funkcijo in zapiše, da »будто kaže na rahel dvom o vsebini odvisnika« (1968: 410).

ne drži, npr. (132) in (134). Tako vsebina odvisnika z *будто* v (135) s stališča upovedovalca ni neverjetna ali neresnična, temveč je zgolj domneva. To, da gre za višjo stopnjo verjetnosti, potrjuje tudi slovenski prevod primera (135), kjer je uporabljen povedni, in ne pogojni naklon.

(135) Мне казалось, **будто** Анны не было несколько месяцев. = Мне казалось, что Анны не было несколько месяцев. 'Zdelo se mi je, da Ane ni bilo nekaj mesecev.'

Pokazali smo, da se *чтобы* in *будто*, ki sta prvotno okoliščinska veznika, lahko uporabljata tudi za uvajanje delovalniških odvisnikov, ki označujejo zmanjšano stopnjo verjetnosti. Pri tem oba lahko uvajata obvezna dopolnila istih matičnih povedkov oz. glagolov *думать* 'misliti', *верить* 'verjeti', *сомневаться* 'dvomiti'. Veznika *чтобы* in *будто* drugače vzpostavljata zmanjševanje verjetnosti: *чтобы* to označuje ob zanikanih povedkih, kar za *будто* ni značilno.

(136) Не думаю/ Не верю, **чтобы** Вася был идиотом. 'Mislim, da Vasja ni idiot/ Ne verjamem, da bi bil Vasja idiot.'

(137) *Не думаю/ Не верю, **будто** бы Вася был идиотом. (neustrezno)

Veznik *будто* kot izhodiščno primerjalni veznik namreč lahko vzpostavlja nasprotje med vsebino v odvisniku in resničnostjo (138), kar ne zahteva dodatnega zanikanja matičnega povedka.

(138) Митя считает, **будто** Вася идиот. 'Mitja misli, da je Vasja idiot (kar ne drži).'

Za *чтобы*-odvisnike ob glagolih mišljenja in govorjenja, ki se nanašajo na zmanjšanje verjetnosti, je značilna kazalna/deiktična raba in posledično prevlada prvoosebnega osebka (gl. tudi Летучий 2021: 238), za *будто*-odvisnike pa pripovedna/narativna raba, ki omogoča pogostejšo rabo tretjeosebnega osebka matičnega povedka.

Zgornja obravnava različnih tipov podredja in specifične rabe posameznih veznikov kaže, da sestav in sporočilno perspektivo zložene povedi sooblikujeta predvsem izbor matičnega povedka in veznika. Pri zloženi povedi z delovalniškimi odvisniki igra večjo vlogo matični povedek. Ta namreč vzpostavlja vezljivostna razmerja in, kot je pokazano v primeru *что* vs. *чтобы*, tudi določa izbiro veznika, ki uvaja in usmerja vsebino odvisne propozicije.

Pri zloženi povedi z okoliščinskim odvisnikom je večje pomensko in sporočilno težišče na vezniškem razmerju (veznik uvaja tip okoliščine) in potem še na odnosu med matičnim in podrednim povedkom. Ker okoliščinski odvisniki praviloma niso več vezljiva dopolnila matičnega povedka, je tudi pri podredju z okoliščino vloga podrednega povedka pomembnejša.

6.3.1.2 Osnovne značilnosti okoliščinskih veznikov in odvisnikov v ruščini in slovenščini

Okoliščinski odvisniki izražajo okoliščino kot neobvezni modifikator, ki umešča pomen matičnega povedka ali matičnega stavka v okoliščino.

Različni tipi okoliščin se lahko delijo glede na stopnjo odvisnosti in povezanosti z matičnim povedkom.

Z matičnim povedkom so najbolj povezani prostor in čas (zunanji okoliščini), vzrok in način (notranji okoliščini). Tovrstno povezanost z matičnim povedkom lahko nazorno predstavimo s časovnim odvisnikom, ki v (139) še ne opisuje posebne neodvisne situacije, temveč sovпада s časom matične predikacije. To se potrjuje v (140), ko v matični stavek dodamo časovno zvezo *в тот момент* 'v tem trenutku' ali *тогда* 'tedaj', ki strnjeno izraža vsebino odvisnika⁷¹ in hkrati potrjuje vsebinsko povezanost odvisnika z matičnim povedkom.

(139) Проводник пришел, **когда** мы завтракали. 'Sprevodnik je prišel, ko smo zajtrkovali.'

(140) Проводник пришел **в тот момент, когда** мы завтракали. 'Sprevodnik je prišel v trenutku, ko smo zajtrkovali.'

Z matičnim povedkom so manj intenzivno povezane širše vzročnostne okoliščine, ki jih izražajo namenski, dopustni in pogojni odvisniki. V tem primeru vsebina okoliščin glede na matični stavek upoveduje veliko bolj neodvisno situacijo in njeno povezanost z matičnim stavkom v različni meri lahko vzpostavlja zgolj izbrani okoliščinski veznik.

Okoliščinske veznike glede na razmerja, ki jih ti vezniki vzpostavljajo z matičnim stavkom, delimo na naslednje skupine:

Časovni vezniki (временные союзы)

Osnovna časovna veznika sta *когда* 'ko, kadar' in *пока* 'medtem ko, dokler', sestavljeni vezniki so *после того как* 'potem ko', *с тех пор как* 'odkar', *перед тем*

71 Pri tovrstnih odvisnikih Milan Mihaljević (v tisku) povzema po (Thompson, Longacre, Hwang 2007) uporabljaja termin *oziralni prislovni odvisniki* (relative adverbial clauses).

как 'preden', *до того как* 'preden, dokler ne', *пока не* 'dokler'. Potrebno je opozoriti, da je v nekaterih časovnih veznikih njihov sestavni del *как*, npr. *после того как*, *с тех пор как*, kar včasih predstavlja težavo zaradi slovenskih ustreznic, ki vsebujejo časovni veznik *ко*, npr. *После того как у нее родились дети, ей всегда не хватало времени*. 'Potem ko so se ji rodili otroci, ji je vedno zmanjkovalo časa.' Sestavljena veznika *перед тем как* 'preden' in *прежде чем* 'preden', ki izražata, da se dejanje v odvisniku zgodi po dejanju v matičnem stavku (zadobnost), se lahko uporabljata z nedoločniškim polstavkom, npr. *Позвони перед тем, как приехать* 'Pokliči, preden prideš.' Pogoj za rabo nedoločnika je sovpadanje osebkov matičnega in odvisnega stavka.

Vzročni vezniki (причинные союзы)

Za ruščino je primerjalno s slovenščino značilna raznovrstnejša in s tem bolj specializirana raba vzročnih veznikov; v tej skupini v ruščini prevladujejo sestavljeni vezniki. Osnovni vzročni vezniki, ki so zvrstno-stilsko nezaznamovani, so *потому что* '(zato) ker'; *так как* '(zato) ker, zaradi tega ker'; *поскольку* '(zato) ker, zaradi tega ker'. Bolj specializirane tipe vzrokov, ki uvajajo različna razmerja med zunanji okoliščinami, pričakovano uvajajo sestavljeni vezniki: *благодаря тому, что* '(zato) ker (pozitivni zunanji vzrok); *из-за того, что* 'z (zato) ker (negativni zunanji vzrok); *оттого, что* 'zaradi tega ker, zato ker (notranji vzrok). Poleg naštetih veznikov, značilnih za splošnosporazumevalni jezik, se zlasti v strokovnih in uradovnih (poslovnih, publicističnih, ipd.) besedilih uporabljajo še ustrezno zvrstno zaznamovani sestavljeni vezniki *вследствие того, что* 'spričo tega, ker'; *ввиду того, что* 'z ozirom na to, da'; *в результате того, что* 'spričo tega, da'; *в силу того, что* 'v zvezi s tem, da; spričo tega, da'; *в связи с тем, что* 'v zvezi s tem, da'.

Posledični vezniki (союзы следствия)

Osnovna posledična veznika sta *поэтому* 'zato' in *так что* 'tako da'. Tako kot vzročni vezniki tudi posledični poznajo razlikovanje med pozitivnim rezultatom, npr. *благодаря чему* 'zahvaljujoč temu, da', in negativno posledico, npr. *из-за чего* 'zaradi tega'. Prav tako kot pri vzroku se posledični vezniki delijo na stilno-zvrstno nezaznamovane in zaznamovane, slednji so značilni za uradovno rabo. Posledico in pojasnilo hkrati združujeta knjižni veznik *иначе* 'sicer' in pogovorno rabljeni vezniški zvezi *а то, а не то* 'in sicer'. Za strokovna in uradovna besedila je značilna raba posledičnih veznikov *в результате чего* 'zato, spričo tega', *вследствие чего* 'spričo tega', *в связи с чем* 'v zvezi s tem'.

Pogojni vezniki (условные союзы)

Osnovni veznik, ki uvaja pogoj, je *если* 'če'. *Если* v povezavi s pogojnikom ali členkom *бы* in imenovalniško samostalniško zvezo uvaja nerealni oziroma neuresničljivi pogoj, npr. *Если бы не ты, я бы не сдал экзамен* 'Če ne bi bilo tebe, ne bi naredil izpita.' Posebnost veznika *если* je, da se pri označevanju splošnega pogoja lahko uporablja z nedoločnikom, npr. *Если наступит кошке на хвост, она завизжит* 'Če stopimo mački na rep, bo zamijavka.'

Poseben tip pogoja je t. i. faktučni ali resničnostni pogoj (фактивное условие), ki označuje s stališča govorca resnično situacijo, ki torej ne more biti potencialna ali neuresničljiva. Pri tem tipu, ki združuje pogoj in vzrok, se v ruščini uporabljata veznik *раз* 'če že' in zveza veznika *если* s členkom *уж*, npr. *Раз/Если уж ты у меня просишь совета, вот что я бы сделал*. 'Če me že prosiš za nasvet, bi jaz takole naredil.'

Namenski oz. ciljni vezniki (целевые союзы)

Osnovni veznik, ki uvaja namen in cilj, je *чтобы* 'da bi'. Ker pa ruščina ne pozna namenilnika, se veznik *чтобы* uporablja z nedoločnikom. Pri uporabi nedoločnika neizraženi osebek nedoločniškega polstavka sovpada z osebkom matičnega stavka, npr. *Студенты пришли в конференц-зал, чтобы послушать лекцию известного учёного*. 'Študenti so prišli v konferenčno dvorani poslušat predavanje priznanega znanstvenika.' Raba veznika *чтобы* pri koreferenčnosti osebkov matičnega in odvisnega stavka ni obvezna, npr. *Студенты пришли в конференц-зал послушать лекцию известного учёного*.

Če pa osebka dveh propozicij, matične in ciljne, ne sovpadata, je v odvisniku v rabi osebna oz. določna glagolska oblika na *-l* (*-л*), npr. *Студенты пришли на консультацию, чтобы преподаватель ответил на их вопросы*. 'Študentje so prišli na govorilne ure, da bi jim predavatelj odgovoril na vprašanja'.

Ciljnost se v odvisnikih lahko izraža tudi s sestavljenimi vezniki, ki vključujejo *чтобы*, npr. *для того чтобы* 'da bi', *с тем чтобы* 's tem da bi'.

Dopustni vezniki (уступительные союзы)

Temeljna veznika v ruščini, ki uvajata dopustno razmerje (soobstoj dveh protivnih dejstev), sta izdeležijska veznika *хотя* 'čeprav, četudi' in *несмотря на то, что* 'ne glede na to, da', npr. *Хотя/Несмотря на то что шел сильный дождь, никто не уходил с площади*. 'Čeprav/Ne glede na to, da je deževalo, ni nihče zapustil trga.'

Pri izražanju dopustnosti je v vezniški rabi lahko še členek *пусть* 'naj', ki v tovrstnih primerih poudarja dopustnost sicer neželene vsebine, npr. *Пусть нам будет трудно, мы всё равно не отступим.* 'Pa naj nam bo še tako težko, ne bomo odnehali.' V govorjeni ruščini je v vezniški rabi tudi členek *хоть* 'čeprav, četudi', posebej v zgradbah »хоть + samostalniška zveza + и« 'čeprav', npr. *Хоть он и дурак, свою выгоду понимает* 'Čeprav je bedak, ve, kaj je zanj dobro.'

Načinovno-primerjalni vezniki (сравнительные союзы)

Temeljni vezniki za izražanje načina in primerjave so *как* 'kakor, kot', (*как*) *будто* 'kakor bi', *словно* 'kakor', *точно* 'prav tako kot'. Za omenjene lekseme je značilno, da lahko delujejo kot členki v enostavni povedi, npr. *Ты будто нарочно тянешь время* 'Ti kakor da zanalašč zavljučuješ.', *Митя лежит словно мёртвый* 'Mitja leži kot mrtev', ali kot vezniki v zloženi povedi, *Настя делает вид, (как) будто ничего не видела* 'Nastja se pretvarja, da ničesar ni videla.' Kot je bilo že omenjeno, je *будто* ob glagolih mišljenja, govorjenja in zaznave veznik, ki ne uvaja okoliščine, ampak delovalniški odvisnik z zmanjšano verjetnostjo, npr. *Говорят, будто она переехала в Штаты (но это не так)* 'Govori se, da se je preselila v ZDA (ampak to ni res).'

6.3.1.3 Večfunkcijskost veznikov когда in пока

V nadaljevanju bosta predstavljena dva časovna veznika *когда* 'ko' in *пока* 'medtem ko, dokler', ki sta zaradi svoje večfunkcijskosti pomembna za razumevanje različnih časovnih koordinacij med matično in odvisno predikacijo. Veznik *когда* kot pomenško splošnejši samo uvaja časovno povezanost različnih situacij, medtem ko veznik *пока* kot pomensko bolj specializiran izraža časovno omejitev dogajanja.

6.3.1.3.1 Večfunkcijskost veznika когда: okoliščinska časovna raba

V ruskem sistemu časovnih veznikov je posebnost veznika *когда* 'ko', da lahko izraža različna časovna razmerja med matičnim in odvisnim stavkom. Časovno razmerje je v zloženi povedi s časovnim *когда*-odvisnikom odvisno od rabe vidsko-časovnih oblik povedkov v obeh predikacijah. *Когда* je značilen za naslednje tipe časovnih razmerij.⁷²

O **popolni istočasnosti oz. istodobnosti** (полная одновременность) lahko govorimo, ko dejanje v odvisniku vzporedno poteka z dejanjem v glavnem stavku

72 Типологию часовних размерий мед матічным інд відсінім ставком повземемо по Храковскем (Храковский 2003).

(141). Za izražanje popolne istočasnosti je ključno, da se tako v matični kot odvisni predikaciji uporabljata istočasovni nedovršniški obliki povedkov.

(141) **Когда** он рассказывает_{ИМРТ} о своих поездках, все с интересом его слушают_{ИМРТ}. ‘Ko pripoveduje o svojih potovanjih, ga vsi z zanimanjem poslušajo.’

Za **delno istočasnost** (неполная одновременность) je značilno, da se dejanji v obeh predikacijah samo delno časovno prekrivata: dejanje ene predikacije se namreč zgodi med potekom druge predikacije.

Pri delni istočasnosti razlikujemo dve možnosti: pri prvem tipu se je dogodek v matičnem stavku, izražen z dovršnikom, zgodil med trajanjem dejanja v odvisniku (142); pri drugem tipu pa se dogodek v odvisniku zgodi med trajanjem dejanja v matičnem stavku (143). V obeh primerih sta procesualnost ali trajanje dejanja označena z nedovršnikom, enkratni dogodek pa z dovršnikom.

(142) **Когда** я вставал_{ИМРТ} из-за стола, я уронил чашку_{РТ}. ‘Ko sem vstajal od mize, sem prevrnil kozarec.’

(143) **Когда** он вошёл_{РТ} в комнату, все сидели_{ИМРТ} и обедали_{ИМРТ}. ‘Ko je vstopil v sobo, so vsi sedeli in kosili.’

Ko dejanje ali dogodek v odvisniku prehiteva dejanje ali dogodek v matičnem stavku, govorimo o **preddobnosti** (предшествование). Ruski *когда*-odvisniki izražajo preddobnost izključno, če se v obeh stavkih uporabljata dovršniški glagolski obliki. Prav raba dovršnikov namreč poudarja zaporednost dogodkov, dejanj (144, 145).

(144) Я тебе перезвоню_{РТ}, **когда** приду_{РТ}. ‘Poklical te bom nazaj, ko pridem.’

(145) **Когда** он ушёл_{РТ}, все облегчённо вздохнули_{РТ}. ‘Ko je odšel, so si vsi olajšano oddahnili.’

V vseh naštetih primerih (141–145) je *когда*-odvisnik tipična okoliščina, za katero je značilno, da lahko stoji pred (145) ali za matičnim stavkom (146).

(146) Все облегчённо вздохнули, когда он ушёл ‘Vsi so si olajšano oddahnili, ko je odšel.’

6.3.1.3.2 Večfunkcijskost veznika когда: delovalniško vsebinska raba

Veznik *когда* ‘ko (ne v pomenu kdaj)’ lahko uvaja tudi delovalniške odvisnike, vendar je ta raba redka. Uvajanje delovalniških odvisnikov je omejeno na

vezljivostno razmerje z določenimi matičnimi povedki. Posebnost so povedki čustvenega odnosa ali odziva osebkoma matičnega stavka, ki zahtevajo obvezno dopolnilo. *Когда*-odvisnik združuje tako delovalniško kot okoliščinsko vlogo; označuje namreč situacijo, ki povzroča čustvo, in obenem izraža čas, ko se ta situacija dogaja (147, 148).

(147) Машу бесит, когда Вася пьёт водку. 'Mašo jezi, ko Vasja pije vodko.'
(kaj?/ kdaj?)

(148) Маша любит, когда Вася дарит ей цветы. 'Maša ima rada, ko/da ji Vasja podarja rože.' (kaj?/ kdaj?)

Najbolj pogosta raba tovrstnega *когда* se nanaša, kot je razvidno iz (147) in (148), na ponovljive oziroma neenkratne situacije.

Naj omenimo, da se ob glagolu *любить* 'imeti rad' predmetna vsebina, do katere osebek matičnega stavka izkazuje odnos, pogosteje izraža z veznikoma *когда* 'ko' in *если* 'če' (149) kot z najpogostejšim delovalniškim veznikom *что* (150).

(149) Как я люблю, когда/если грузины поют хором. 'Kako imam rad, ko/če Gruzinci pojejo v zboru.'

(150) *Как я люблю, что грузины поют хором. (neustrezno)

V zgledih (149) in (150) se kaže razlika med vsebino, ki jo uvajata veznika *что* 'da' in *когда* 'ko': *что* uvaja zgolj dejansko vsebino, medtem ko *когда* ob glagolih čustvenega odnosa dopušča ponavljanje iste situacije. Glagol *любить* namreč omogoča uvajanje ponovljive situacije (pozitivnega odnosa do predmeta) in je zato ob njem *когда*-odvisnik pogostejši.

Razločevalnost med okoliščinskimi in delovalniškimi *когда*-odvisniki se kaže tudi v stavi odvisne predikacije: delovalniški odvisnik ima stalno skladiščno mesto desno od matičnega povedka. Položaj *когда*-odvisnika je zato pred matičnim stavkom v (151) neustrezen, ker glagol *бесит* zahteva obvezno desno vezljivo dopolnilo.

(151) *Когда Вася пьёт водку, Машу бесит. (neustrezno)

Kot je že bilo povedano, nekateri delovalniški odvisniki (152) dovoljujejo prenos vprašalnice, ki se nanaša na udeleženca odvisnika, na začetek matičnega stavka. V primeru (153) delovalniškost *когда*-odvisnika potrjuje možnost predstavitve zaimenskega udeleženca *что* iz odvisnika na začetek matičnega stavka, kar nakazuje predmetno vsebinskost odvisne predikacije.

- (152) Вася любил, когда Маша готовила **плов**. 'Vasja je imel rad, ko je Maša kuhala **rižoto**.'
- (153) **Что** Вася любил, когда Маша готовила? '**Каж** je imel Vasja rad, ko je Maša kuhala?'

Tovrstni prenos udeleženca iz odvisnika v matični stavek ni možen za okoliščinske *когда*-odvisnike (155).

- (154) Вася вошел в кухню, когда Маша готовила плов. 'Vasja je vstopil v kuhinjo, ko je Maša kuhala rižoto.' – okoliščinski *когда*-odvisnik
- (155) *Что Вася вошел в кухню, когда Маша готовила. (neustrezno)

6.3.1.3.3 Večfunkcijskost veznika пока: okoliščinska časovna raba

Veznik *пока*⁷³ je omejevalni oz. limitativni veznik (ограничительный союз), ker je njegova raba vezana bodisi na časovno omejevanje celotne povedi (*пока* 'dokler') bodisi na omejevanje dejanja v matičnem stavku (*пока не* 'dokler ne').

Okoliščinski časovni odvisniki z veznikom *пока* se lahko, kot bo pokazano v nadaljevanju, uporabljajo v istodobnem ali zadobnem razmerju z matičnim stavkom.

Pri istodobnosti razlikujemo dva tipa časovnega razmerja med dejanjem v odvisniku in dejanjem v matičnem stavku: popolno in delno istočasnost.

Popolna istočasnost

Najpogosteje *пока* izraža popolno prekrivanje dveh časovno povezanih situacij (popolna istodobnost), pri čemer je bistveno, da *пока*-odvisnik uvaja dejanje, ki traja in se istočasno konča s situacijo v matičnem stavku. Pri popolni istočasnosti sta v obeh predikacijah nedovršnika (156).

- (156) Пока мы летели_{ИМРТ} в Москву, экскурсовод нам рассказывал_{ИМРТ} о ее достопримечательностях. 'Dokler smo leteli v Moskvo, nam je vodič pripovedoval o njenih znamenitostih.'

Da bi razumeli posebnosti *пока*-odvisnikov, je potrebno vzpostaviti primerjavo s *когда*-odvisniki v kontekstih popolne istočasnosti. Oba veznika lahko uvajata prekrivni istočasni dejanji in se hkrati razlikujeta glede na tipe razmerij, ki sta jih zmožna izraziti.

73 Besednovrstno je *пока* lahko prislov, npr. *Побудь пока здесь* 'Ostani zaenkrat tukaj', veznik, ki ga v tem poglavju obravnavamo, in členek, npr. *Ну, я пошел, пока!* 'Zdaj grem, adijo!'

Pri *пока* odvisnikih z nedovršnikoma v odvisnem in matičnem stavku je bistveno, da je matični stavek umeščen v isti časovni interval kot odvisni stavek. Povezava med njima je izrazito časovna, medtem ko *когда*-odvisnik lahko poleg časovnih uvaža tudi kompleksnejša vzročno-posledična razmerja (157).

(157) Когда идет дождь, у меня болит голова. 'Ko dežuje, me boli glava.'
časovno-vzročna povezava dveh dogodkov.

(158) ?Пока идет дождь, у меня болит голова.

Пока-odvisnik, ki označuje situacijsko ozadje (фон), znotraj katerega poteka dejanje matičnega stavka, lahko tudi sovpada s trenutkom upovedovanja (159), kar za *когда*-odvisnike ni značilno (o tem glej tudi Barentsen 2014)⁷⁴.

(159) **Пока мы тут сидим**, они там грабят беззащитных людей. 'Medtem ko mi tukaj sedimo, oni gorajo nezaščitene ljudi.'

(160) *Когда мы тут сидим, они там грабят беззащитных людей.
(neustrezno)

Možnost upovedovanja aktualne situacije ni omejena na povedi, kjer dejanji v matičnem in odvisnem stavku v celoti potekata istočasno, saj se pojavlja tudi pri *пока*-odvisniku, kjer je v glavnem stavku dovršnik (161).

(161) Пока ты ешь, я **расскажу**_{PT} тебе свои новости. 'Dokler ješ, ti bom povedal svoje novice.'

Prav vnašanje možnosti različnovidskosti povedkov v matičnem in odvisnem stavku omogoča tudi delno istočasnost matične in odvisne predikacije.

Delna istočasnost

Najpogostejši primer delne istočasnosti je, ko *пока*-odvisnik označuje situacijsko ozadje oz. z nedovršnikom izraženo trajajoče dejanje ali stanje, znotraj katerega se zgodi dovršni dogodek v matičnem stavku (162). V tem primeru se ubesedni situaciji časovno ne prekrivata popolnoma, saj se dogodek v matičnem stavku izteče pred koncem poteka dejanja v odvisniku.

(162) Пока мы **шли**_{ИМРТ} к метро, он **рассказал**_{PT} мне про все свои проблемы. 'Dokler smo hodili proti metroju, mi je povedal vse probleme.'

V nasprotju s *когда*-odvisniki, veznik *пока* lahko vzpostavlja tudi razmerje delne istočasnosti med dvema dovršnima dejanjema: dogodek, označen z dovršnikom v matičnem stavku, se v tem primeru zgodi v časovnem okviru, zamejenem s

⁷⁴ A. Barentsen opozarja, da se prav v podobnih primerih, ki se nananašajo na aktualno situacijo, veznik *пока* pomensko približuje prislovu *пока* 'trenutno, za zdaj' (Barentsen 2014: 386).

пока-odvisnikom. *Пока*-odvisnik z dovršnikom namreč izraža časovno mejo trajanja določenega dejanja ali dogodka, pred katerim se odvije dejanje ali dogodek v matičnem stavku. V odvisniškem in matičnem stavku se pojavljata ali sedanjiški obliki dovršnikov, ki izražata prihodnja rezultata (163), ali preteklika dovršnikov, ki izražata rezultata končanih dejanj (164).

(163) Пока ты **дочитаешь**_{PT} текст, я напишу_{PT} письмо. 'Dokler boš prebral besedilo, bom jaz napisal pismo.'

(164) Пока он **дочитал**_{PT} статью, я написал_{PT} письмо. 'Dokler je on prebral članek, sem jaz napisal pismo.'

Zadobnost (*пока не*)

Sestavljeni veznik *пока не* se nasprotno od navedenih primerov z veznikom *пока* ne nanaša na istodobnost, temveč označuje zadobnost (следование). Kot je razvidno iz (165), situacija izražena s *пока не*-odvisnikom izraža dogodek, ki se je zgodil po situaciji, upovedeni v matičnem stavku.

(165) Я долго бродил по улицам, **пока не вышел**_{PT} на площадь. 'Dolgo sem taval po ulicah, dokler nisem prišel na trg.'

Razliko med rabo *пока*- in *пока не*-odvisniki lahko ponazorimo s primeroma (166, 167), pri katerih v odvisnem stavku nastopa isti povedek. V primeru s samostojnim *пока* (166) je označena delna istočasnost dveh situacij: dejanje v matičnem stavku (*рассвело* 'zdanilo se je') se je zgodilo v časovnem okviru še pred iztekom situacije v *пока*-odvisniku.

(166) **Пока мы доехали**_{PT} до места, рассвело. 'Medtem ko smo prišli do mesta, se je zdanilo.'

V primeru (167) sestavljeni veznik *пока не*, ki mu sledi dovršnik, ne vzpostavlja časovnega okvira, v katero se umešča dejanje matičnega stavka, temveč vpeljuje mejo oz. nov dogodek, ki prekinja matični stavek. Temu ustreza tudi prototipska raba vidov v zloženi povedi s *пока не*-odvisnikom: v matičnem stavku je nedovršnik, v odvisniku pa dovršnik, ki z novim dogodkom prekinja osnovno dogajanje v matičnem stavku.

(167) Парни [...] хохотали, **пока не доехали**_{PT} до угла большой избы. 'Fantje so se [...] krohotali, dokler niso prišli do vogala velike izbe.'

Trajanje dejanja matičnega stavka, ki ga *пока не*-odvisnik zameji, se lahko dodatno poudari s časovno prislovno zvezo *до тех пор* (*пока*), ki ji ustreza slovenski časovno-količinski izraz 'vse dokler' (168):

(168) Курс лечения следует продолжать (до тех пор), **пока не** будет достигнут положительный результат. 'Način zdravljenja je potrebno nadaljevati, vse dokler ne bo pozitivnega rezultata.'

V zgledih (167) in (168) je nikalnica v odvisniku obvezni del sestavljenega veznika; če pa izpustimo nikalnico *ne* (179), dobimo neustrezen stavek:

(169) *Курс лечения следует продолжать (до тех пор), пока будет достигнут положительный результат.

Nikalnica v *пока не* ne izraža pravega zanikanja, saj ne zanika vsebine odvisnika (povedka ali udeležencev odvisne predikacije). V tem primeru, ko gre za t. i. pleonastično ali ekspletivno zanikanje (эксплетивное отрицание),⁷⁵ zloženo poved iz (168) lahko razdelimo na dva neodvisna trdilna stavka (170, 171). Sestavljeni veznik *пока не* 'dokler ne' vzpostavlja omejitev situacijskega ozadja, ki je izraženo v matičnem stavku iste zložene povedi.

(170) Курс лечения следует продолжать. 'Način zdravljenja je potrebno nadaljevati.'

(171) Положительный результат будет достигнут. 'Dosežen bo pozitiven rezultat.'

Pri upovedovanju situacije, ki bo prekinila dejanje v matičnem stavku, ima lahko pomembno vlogo tudi raba časov. Naslednja zгледа ponazarjata situacijo,⁷⁶ kjer je dejanje v matičnem stavku označeno z velelnikom glagola enosmernega premikanja *идти* 'iti, hoditi v eno smer', situacija v *пока не*-odvisniku pa z dovršnim sedanjikom (172) ali s preteklikom (173).

(172) Идите (до тех пор), пока не стемнеет. 'Hodite (ves čas), dokler se ne bo stemnilo.'

(173) Идите, пока не стемнело. 'Pojdite/Odpravite se, dokler se ne stemni.'

Primer (172) vsebuje navodilo – velelnik ima procesualni pomen 'treba je hoditi, vse dokler se ne stemni', kar tudi vključuje nadaljevanje 'in se šele potem ustaviti'. *Пока не* v tem primeru označuje mejo procesualnega dejanja, ki ni upovedeno kot negativna situacija.

V primeru (173) velelnik glagola *идти* označuje pobudo k začetku dejanja in ne procesualnosti – 'Odpravite se na pot/ Pojdite na pot'. Vsebinska v *пока*

75 Glede pleonastičnega zanikanja v ruščini glej Abels 2005, glede tovrstnega zanikanja v slovenščini prim. Ilc 2012, Krvina, Gabrovšek 2020.

76 Na podobne primere opozarja tudi A. Barentsen v (Барентсен 2016).

ne-odvisniku je izražena s preteklikom, čeprav je situacija v odnosu do trenutka govorenja zadobna. Tovrstna raba preteklika ni tipična, saj s pomenom zadobne prihodnosti označuje svarilo in napoved negativne situacije.⁷⁷ *Пока не* v primeru (173) označuje natančno usmerjan dogodek oz. spremembo, po kateri bo pot težja.

Za slovenščino raba preteklika v *dokler ne*-stavkih, ki bi označeval zadobno dejanje, ni značilna, npr. **Odpravite se, dokler se ni stemnilo*.

6.3.1.3.4 Večfunkcijskost veznikov *пока* in *когда* ob glagolih pričakovanja

Ruska glagola pričakovanja *ждать* 'čakati' in *ожидать* 'pričakovati' predvidevata obvezno vsebinsko dopolnilo. To označuje zadobno situacijo, ki jo stavčni osebek pričakuje in se bo najbrž zgodila. V slovenščini ob ustreznih povedkih pričakovano vsebino najpogosteje uvaja predmetni veznik *da*, v ruščini pa to vsebino uvajata veznika *пока* (s poudarjenim koncem čakanja) in *когда* (s poudarjenim trenutkom spremembe) (174):

(174) Na štedilnik smo postavili velik lonec vode in čakali, da zavre. / Мы ставили на плиту большую кастрюлю с водой и ждали, **пока/когда** закипит.

Če je predmet pričakovanja vezan na poudarjeno procesualnost, ki jo prekine odvisnik, je tudi ob glagolih pričakovanja možna raba sestavljenega veznika *пока не* (175, 176):⁷⁸

(175) Ваме пришлось несколько дней ждать, **пока** (не) забродит сок.
'Vasja je moral nekaj dni čakati, da bo mošt zavrel.'

(176) Я сижу в этой аудитории и жду, **пока** меня не позовут на экзамен.
'Sedim v predavalnici in čakam, da me na izpit pokličejo.'

Ruska veznika *пока* in *когда* ob glagolih pričakovanja povezujeta čas s predmetom pričakovanja, medtem ko v slovenskih prevodnih ustreznicah (175, 176, 177) veznik *da* izraža predvsem vsebino oz. predmet pričakovanja.

(177) Я просто ждал, когда все это кончится. 'Enostavno sem čakal, da se vse to konča.'

77 O podobnih primerih rabe preteklika, kjer se ta nanaša na napovedano negativno situacijo, pred katero upovedovalec svari, glej tudi (Стойнова 2018).

78 To razlago povzemamo iz pogovora z Ano V. Ptencovo (Птэнцова), za kar se ji tukaj zahvaljujemo.

Raba časovnega veznika *dokler ne* bi v slovenščini, kot je razvidno iz (178), pomenila prehod v časovno okoliščino: zato je primer (178) odgovor na vprašanje »Koliko časa je čakal?, in ne »Kaj je čakal?«:

(178) Čakal sem, dokler voda ni zavrela. (okoliščina)

(179) Čakal sem, da voda zavre (vsebina – Kaj sem čakal?)

Ruski odvisnik s *пока* ob glagolih pričakovanja se razlikuje od okoliščinskih *пока*-odvisnikov po višji stopnji povezanosti z matičnim povedkom. *Пока* se namreč ob glagolih pričakovanja izraža z desnim vezljivostnim mestom odvisnika, ki sledi matičnemu stavku. To pomeni, da je primer (180) z odvisnikom pred matičnim stavkom vprašljiv in neustrezen.

(180) *Мы ставили на плиту кастрюлю с водой и пока закипит, ждали.

Po drugi strani prenos vprašalnega zaimka, ki označuje udeleženca iz odvisnika, pred matični stavek, ki je značilen za nekatere vsebinske odvisnike, pri *пока*-odvisnikih ne deluje (181).

To kaže, da tovrstni odvisniki še vedno ohranjajo časovno okoliščinski pomen. Če bi vsebino pričakovanja izrazili z veznikom *чтобы* (182), bi bil prenos udeleženca iz odvisnika s pomočjo vprašalnice možen.

(181) Я жду, пока ты отдашь мне ключи 'Čakam, da mi vrneš ključe'. *Что ты ждешь, пока я тебе отдам?

(182) Я жду, чтобы ты отдал мне ключи 'Čakam, da mi vrneš ključe'. *Что ты ждешь, чтобы я тебе отдал?

V slovenščini je tovrstni prenos vprašalnega zaimka, ki označuje udeleženca odvisnika, možen, ko vsebino uvaja *da*-odvisnik, najbolj razširjen predmetni odvisnik (183).

(183) Čakam, da mi prineseš **ključe**. ***Kaj** čakaš, da ti prinesem?

6.4 Sklep

Znotraj stopenjske odvisnosti se izločita dva osnovna tipa razmerij med besednimi in stavčnimi skladenjskimi enotami: to sta podredje in priredje. Poseben tip zgradb, ki ima v ruščini posebno mesto med priredjem in podredjem, so komitativne zgradbe s povedkom v množinski obliki. V slovenščini so komitativne zgradbe z needninskim povedkom omejene na tiste, pri katerih je prva sestavina vključevalni zaimek, ki je navadno v dvojini.

Znotraj podrednih razmerij se tako v ruščini kot v slovenščini razlikujejo delovalniški in okoliščinski odvisniki. Razmerja med matičnim stavkom in odvisniki uvajajo vezniki. Tako v ruščini kot v slovenščini se razlikujejo vezniki, ki izražajo prvenstveno priredna ali prvenstveno podredna razmerja. Vendar samo izbor veznika ne odloča o tipu skladenjskega razmerja in posledično tudi ne o razliki med priredjem in podredjem. V nekaterih večstavčnih ruskih zgradbah z veznikom *u* 'in' je lahko pomensko podredje izraženo priredno.

Pri delovalniških odvisnikih ruščina ločuje dva tipa veznikov: veznika *что* 'da' in *как* 'kako', ki s stališča govorca ali stavčnega osebka praviloma uvajata resnično vsebino, in veznika *чтобы* 'da' in *былмо* 'kakor, da', ki uvajata naklonsko ali neresnično vsebino.

Raba veznika *чтобы*, ki izhodiščno izraža načinovne okoliščine, v delovalniških odvisnikih uvaja dva tipa naklonskosti: ciljnost, ki je povezana z željo in velevanjem, in zmanjšano verjetnost vsebine. Zmanjšana stopnja verjetnosti vsebine se v delovalniških odvisnikih uvaja tudi z veznikom *былмо*, ki je izhodiščno primerjalni veznik. Veznik *чтобы* relativizira vsebino samo pri zanikanem matičnem povedku, medtem ko veznik *былмо* tega ne zahteva.

Pri okoliščinskih odvisnikih na eni strani razlikujemo temeljne okoliščine, predvsem prostorske in časovne, ki so skladenjskopomensko bolj povezane z matičnim povedkom, in na drugi strani širše vzročnostne okoliščine, npr. pogoj, dopustnost, posledico. Te okoliščine uvajajo situacijo, ki je manj odvisna od matičnega povedka in se zato matičnemu stavku zgolj dodaja. V primerjavi s slovenščino v ruščini izstopajo nekateri časovni, namerni in pogojni vezniki, ki se lahko uporabljajo tudi z nedoločniškim polstavkom. Na področju izražanja vzročno-posledičnih razmerij ima ruščina veliko več specializiranih veznikov kot slovenščina.

Med veznike, ki uvajajo tako delovalniške kot okoliščinske odvisnike, sodi *когда* 'ko; kdaj'. Besednovrstno je *когда* lahko okoliščinski veznik ('ko'), zaimek 'kdaj' v vezniški vlogi v delovalniških odvisnikih ali veznik 'ko', ki ob povedkih čustev uvaja delovalniške odvisnike.

V ruskem vezniškem sistemu je večfunkcijskost prav tako značilna za veznik *нока* 'dokler': uporablja se prvenstveno v časovnoomejevalni vlogi, ob glagolih pričakovanja pa uvaja obvezno vsebinsko dopolnilo oz. pričakovani dogodek.

Večfunkcijskost ruskih veznikov nam nazorno kaže pomembnost razmerja med matičnim in odvisnim povedkom.

Povzetek

Uvod

Namen monografije je predstavitev osnovnih pomensko-skladenjskih razmerij v ruščini in slovenščini tako znotraj besedne zveze kot na ravni stavčne in večstavčne povedi. To monografsko delo je hkrati prvi temeljitejši opis nekaterih osnovnih skladenjskih razmerij v sodobni ruščini v primerjavi s slovenščino.

Zaradi izčrpnjšega opisa je obravnava trodelna. Vključuje I) poglavje o skladenjskih razmerjih znotraj besedne zveze in enostavčne povedi, II) poglavje o povratnosti v ruščini in slovenščini in III) poglavje o medpropozicijskih razmerjih, natančneje o priredju in podredju v slovenščini in ruščini.

Daljši povzetek v slovenščini in ruščini je skladno s poglavji sestavljen iz treh delov.

I Ujemanje, vezava, primik in osnovne razlike v glagolski vezljivosti med ruščino in slovenščino

Prvo poglavje obravnava predvsem dva osnovna tipa pomensko-skladenjskih podrednih razmerij: ujemanje in vezavo. Ujemanje je zlasti slovnično podredno razmerje, pri katerem nadzorna beseda določa morfoskladenjske kategorije (število, sklon in najpogosteje tudi spol) nadzorovanih besed. Ujemanje se navadno uresničuje bodisi znotraj besednih zvez bodisi v razmerju med osebkom in povedkom v povedju. Pri ujemanju gre za slovnično poenotenje oblik med jedrom in nadzorovanimi besedami, medtem ko vezavi nadzorna beseda določa oblike nadzorovanim besedam. Vezava je torej najrazpoznavnejši izraz aktivne vezljivosti na izrazni ravni, pri katerem nosilec vezave določa sklonsko obliko odvisne besede oz. udeleženca. Tretji tip podrednega skladenjskega razmerja je primik, pri katerem pa nadzorna beseda ne določa oblike nadzorovanih odvisnih besed. Pri primiku pomenska usmerjenost (intenca) oslabi in lahko prehaja v pomensko družljivost.

V prvem delu poglavja so izpostavljene glavne razlike med ruščino in slovenščino pri ujemanju in vezavi.

Na ravni besedne zveze se kažejo očitne razlike pri ujemanju v zgradbah s števniki 2, 3 in 4 ali večmestnimi števnikami, ki se končujejo na 2, 3 in 4. V teh zgradbah v ruščini v nasprotju s slovenščino ni kanoničnega ujemanja med imenovalniško obliko števnik in samostalnikom.

Znotraj predikacije je pri ujemanju med osebkom in povedkom opozorjeno na razlike v zmožnostih izražanja spola in števila v povedku z zloženimi glagolskimi oblikami. Ruščina ima samo eno needninsko obliko povedka, medtem ko slovenščina pri zloženih glagolskih oblikah s končnico povedka razločevalno izraža vse tri spole in razlikuje dvojino od množine. Pri ujemanju med osebkom in povedkom je opozorjeno na ruske zgradbe, ki v osebkovi vlogi vključujejo števnike 2, 3 in 4 in poznajo dve možnosti ujemanja: povedek je v tretjeosebni edninski ali množinski obliki.

Na ravni nadstavčnega ujemanja so v ospredju zgradbe z drugotno predikacijo: povedkov prilastek je v slovenščini ujemalen z udeleženci matične povedi, medtem ko ruščina pri povedkovem prilastku, ki se nanaša na osebek ali premi predmet matične predikacije, pozna tudi izražanje z neujemalnim orodnikom. Opozorjeno je tudi na razlike pri ujemanju z oziralnimi odvisniki: oblika tožilniškega oziralnega zaimka je v ruščini odvisna od živosti nanosnice v matičnem stavku. Razlikovanje med živim in neživim je v ruščini omejeno na primere z odnosnicami v moškem spolu ednine ali z odnosnicami vseh spolov v množini, tega slovenščina ne pozna.

Drugi del prvega poglavja obravnava glagolsko vezljivost: glede na rabo različnih sklonskih dopolnil so predstavljene tudi pomenske skupine povedkov. Prek povedkov so vključeni različni najpogostejši glagoli, ki omogočajo rabo posameznih sklonov. Ugotovljeno je, da je v slovenščini več premoprehodnih povedkov. Znotraj sklonske rabe je posebej opozorjeno na primere vezave, kjer gre v slovenščini za premoprehodna dopolnila, v ruščini pa za konkurenčnost tožilniške in roditeljske vezave. Konkurenca med rabo tožilnika in roditeljske je v ruščini značilna za a) dopolnila povedkov ciljnosti in za b) zanikanje premega predmeta, pri katerem na izbiro sklona vplivajo različni dejavniki, npr. stopnja referenčnosti (konkreten in določen predmet je izražen s tožilnikom).

Opozorjeno je tudi na večjo razširjenost roditeljskega osebkov v ruščini, predvsem v svojilnih *biti*-zgradbah, pri katerih je imetnik označen s predložno roditeljsko zvezo *y kozo*.

Nabor udeležencev, ki jih izraža dajalnik, je v obeh jezikih enak: dajalniški predmet je povezan z vlogami prejemnika, naslovnika ali koristnika; dajalniški osebek pa v obeh jezikih izraža doživljajca notranjega stanja ali udeleženca, ki vrednoti zunanjo situacijo.

Jezika se na izrazni ravni razlikujeta pri ubesedovanju naklonskih pomenov: v ruščini je več naklonskih povedkovniških zgradb, v katerih je smiselni osebek izražen z dajalnikom. Za ruščino je raba dajalniškega osebkov značilna tudi za

dajalniško-nedoločniške zgradbe, ki izražajo predvsem obveznostno naklonskost in neizogibnost v različnih situacijah.

Posebej je izpostavljena nepredložna raba orodnika v ruščini, ki je slovenščina ne pozna. Brezpredložni orodnik v ruščini je povezan predvsem z izražanjem orodja in sredstva, lahko pa označuje tudi predmetno dopolnilo, ki je v slovenskih ustreznih pogosto izraženo s premim predmetom, npr. pri nekaterih povedkih posedovanja, povedkih upravljanja in povedkih uporabe. S kontrastivnega vidika je pomembna raba brezpredložnega orodnika, ki ob povedkih vrednotenja izraža pobudnika. Raba brezpredložnega orodnika je značilna za dva tipa zgradb: v trpnih zgradbah orodnik izraža vršilca, v brezosebni zgradbah pa naravnega povzročitelja.

V nasprotju s slovenščino je za ruščino značilna povedkovodoločilna raba orodnika ob veznem glagolu *быть*, kjer ta sklon zlasti v pretekliku in prihodnjiku izraža pripisovalno lastnost. Opisana je tudi raba orodnika v povedkovem določilu, ki je značilna za nepolnomenne povedke.

Edini samopredložni sklon v ruščini je mestnik. Ta se v obeh jezikih uporablja za izražanje prostorskih okoliščin; ob povedkih govorjenja in mišljenja pa tudi za izražanje vsebin.

II Povratnost v ruščini in slovenščini

V drugem poglavju se osredotočamo na rabo povratnih oblik v ruščini in slovenščini in njihovo različno rabo. Povratna raba se v jezikih razlikuje: slovenščina izraža povratnost s pomočjo prostomorfemskih naslonskih zaimkov *se* in *si*, ruski povratni glagoli in povratne glagolske oblike pa vključujejo postfiks *-ся* oz. njegov alomorf *-сь*.

Našteti so tipi povratnih glagolov, ki jih delimo na povratne glagole z izhodiščem v osebkem in na povratne glagole z navezavo na predmet. Pri glagolih z osebkovim izhodiščem govorimo o pravi povratnosti, ki ubeseduje enoreferenčnost vršilca in prizadetega. Pri povratnih glagolskih oblikah, ob katerih se v vlogi stavčnega osebka uporablja prizadeto, je povratnost pomensko izpraznjena oz. gramatikalizirana. V ruščini se pogosteje kot pravi povratni glagoli uporabljajo zgradbe s povratnimi glagolskimi oblikami. Glede na pogostnost prevladujejo avtokavzativne in dekvazativne zgradbe. V ruščini se pogosteje kot v slovenščini uporabljajo trpniške zgradbe. V slovenščini pa je bolj produktivna in pogosta raba tako povratnih glagolov kot vzajemnih glagolov. To pomeni, da slovenski povratni glagoli ohranjajo pomene leksikalne oz. prave povratnosti.

III Medpropozicijska razmerja: priredje in podredje v ruščini in slovenščini

V zadnjem delu monografije sta izpostavljeni dve temeljni skladenjski razmerji: priredje in podredje. Predstavljene so osnovne značilnosti komitativnih zgradb z množinskim povedkom, ki imajo v ruščini mesto med priredjem in podredjem; v slovenščini pa so komitativne zgradbe z needninskim povedkom omejene samo na tiste, ki kot prvo sestavino vključujejo zaimek v dvojini.

Pri obravnavi tipov podredij je v obeh jezikih aktualna delitev na delovalniške, okoliščinske in prilastkovne odvisnike – v monografiji se osredotočamo na razlike med delovalniškimi in okoliščinskimi, saj sta ta dva tipa ključna za razumevanje različnih stopenj odvisnosti med matičnim in podrednim stavkom.

Osnovni označevalniki medpropozicijskih prirednih in podrednih razmerij so vezniki. Potrdilo pa se je, da izbor veznika ni edini dejavnik, ki vpliva na določanje in razlikovanje priredja od podredja, npr. nekatere ruske zgradbe z veznikom *u* 'in', ki je sicer tipičen priredni veznik, so pomensko bližje podredju. Zato je za vzpostavljanje podredja in priredja ključno tudi razmerje med matičnim in podrednim predikatom.

Pri ruskem podredju je razlikovanje med naklonsko in nenaklonsko vsebino odvisne predikacije povezano tudi z izbiro veznika. Tako je v ruščini bolj kot v slovenščini poudarjena razlika med vezniki, ki s stališča govorca uvajajo resnično/faktično vsebino, npr. *что* 'da' in *как* 'kako', in vezniki, ki uvajajo naklonsko vsebino *чтобы* 'da' in *быдо* 'kakor, da'.

Posebej je izpostavljena večfunkcijskost veznika *чтобы*, ki izhodiščno izraža načinovne okoliščine, uporablja se pa tudi v delovalniških odvisnikih, pri katerih uvaja dva tipa naklonskosti: ciljnost (željo ali velevanje) ali zmanjševanje verjetnosti vsebine v odvisnem stavku. Veznik *чтобы* relativizira vsebino samo pri zanikanem matičnem povedku, medtem ko veznik *быдо*, ki je izhodiščno primerjalni veznik, tega ne zahteva.

Znotraj okoliščinskih odvisnikov ločujemo temeljne prostorske in časovne odvisnike, ki so skladenjskopomensko bolj povezani z matičnim povedkom, in širše vzročnostne odvisnike, pogoja, dopustnosti ali posledice, ki navadno uvajajo dodatno manj skladenjsko odvisno situacijo. V ruščini se nekateri vezniki lahko uporabljajo tudi z nedoločniškim polstavkom: to velja za časovne veznike, ki izražajo zadobnost, ter nekatere namerne in pogojne veznike.

Med veznike s široko skladenjsko rabo v ruščini sodita *когда* 'ko; kdaj' in *нока* 'dokler, da', ki lahko uvajata tako delovalniške kot okoliščinske odvisnike.

Uporaba delovalniškega ali okoliščinskega odvisnika je v teh primerih povezana s pomenom matičnega povedka.

Monografija prinaša sodobno kontrastivno predstavitev skladijskih pojavov v dveh jezikih.

Zaradi obširnega gradiva je namenjena zlasti študentom ruščine, slovenščine in drugih slovanskih jezikov kot tudi za širšo strokovno javnost. Izhajamo iz prepričanja, da je kontrastivni opis skladnje drugega slovanskega jezika lahko zelo uporaben ali celo potreben pri opisu in razumevanju sistemskih značilnosti slovenščine.

Резюме монографии

Сопоставительный синтаксис русского и словенского языков: пропозициональные и межпропозициональные отношения

Цель монографии – представить основные семантико-синтаксические отношения в русском и словенском языках как на уровне словосочетаний, так и на уровне простого и сложного предложений. Данная монография является первым подробным описанием некоторых основных синтаксических отношений в современном русском языке в сопоставлении со словенским.

Детальность описания синтаксических особенностей и их сопоставление обусловили трехчастную структуру монографии, включающей: 1) главу, посвященную синтаксическим отношениям в словосочетании и простом предложении; 2) главу, описывающую возвратность в русском и словенском языках; 3) главу, в которой рассматриваются межпропозициональные отношения, в первую очередь – сочинение и подчинение в русском и словенском языках.

В соответствии с содержанием книги далее приводится краткое описание монографии, также состоящее из трех частей.

I. Согласование, управление, примыкание и основные различия в глагольном управлении между русским и словенским языками

В первой главе рассматриваются, в первую очередь, два основных типа семантико-синтаксических отношений подчинения: согласование и управление. Согласование – это синтаксическая подчинительная связь, при которой главное слово (вершина) определяет морфологические категории (число, падеж и часто также род) зависимого слова, совпадающего с главным по этим категориям. Согласование обычно осуществляется либо в словосочетаниях, либо в связи подлежащего и сказуемого в предложении. При согласовании имеется в виду грамматическое уподобление вершины и зависимых слов, тогда как при управлении главное слово определяет форму зависимых слов. Управление, таким образом, является наиболее ярким проявлением активной валентности на уровне плана выражения, при которой вершина в словосочетании определяет падежную форму зависимого слова. Третий тип подчинительных синтаксических отношений – примыкание, при котором главное слово не определяет формы зависимых слов. При примыкании степень зависимости зависимого слова от вершины ослабевает.

В первой части подчеркиваются основные различия между русским и словенским языками в области согласования и управления.

На уровне словосочетания обнаруживаются очевидные различия между языками при согласовании в конструкциях с числительными 2, 3, 4 и составными числительными, заканчивающимися на 2, 3 и 4. В этих конструкциях в русском языке, в отличие от словенского, отсутствует каноническое согласование между формой именительного падежа числительного и существительным.

При рассмотрении отношений согласования в предикативной связи подлежащего и сказуемого уделяется внимание различию в возможности выражения рода и числа в сказуемом, представленном составными глагольными формами. Русский язык располагает только одной формой сказуемого единственного числа, тогда как в словенском языке в составных глагольных формах при помощи окончаний выражаются все три рода, а также различаются формы двойственного и множественного числа. При анализе согласования между подлежащим и сказуемым особое внимание обращено на русские конструкции, выступающие в роли подлежащего и содержащие при этом числительные 2, 3 и 4: здесь в русском в отличие от словенского имеется две возможности согласования главных членов предложения, так как сказуемое может выступать в этом случае в форме третьего лица единственного числа или во множественном числе.

На уровне согласования в полипредикативных конструкциях в центре внимания находятся конструкции со вторичной предикацией: предикативный атрибут в словенском языке всегда согласуется с одним из членов матричного предложения, в то время как в русском языке предикативный атрибут, относящийся к подлежащему или к прямому дополнению матричной предикации, может выражаться также формой несогласованного творительного падежа.

В монографии также уделяется внимание различиям в согласовании с определительными придаточными предложениями: форма относительного местоимения в винительном падеже в русском языке зависит от одушевленности определяемого слова в матричном предложении. Различение одушевленности и неодушевленности в русском языке ограничивается примерами с определяемыми словами мужского рода в единственном числе или же с определяемыми словами всех трех родов во множественном числе, что отсутствует в словенском языке.

Во второй части первой главы обсуждается глагольное управление: с учетом кодирования основных актантов (объекта и субъекта) при помощи различных падежей представлены также семантические группы сказуемых. В рассмотрение включены разнообразные, наиболее частотные глаголы с моделями управления, требующими того или иного падежа.

Делается вывод о том, что в словенском языке переходность распространена шире, чем в русском. При рассмотрении падежного употребления особо выделяются случаи управления, когда в словенском языке выступает прямое дополнение, а в русском конкурируют винительный и родительный падежи. Конкуренция между винительным и родительным падежами в русском языке характерна для дополнений при глаголах целенаправленного действия, напр. *искать, ждать*, а также при отрицании прямого дополнения.

В русском языке при отрицании прямого дополнения родительный падеж используется реже, чем в словенском языке; если отрицаемое прямое дополнение соотносится с конкретным и определенным предметом, оно, как правило, оформлено винительным падежом. В монографии особое внимание уделяется оформлению субъекта родительным падежом в русском языке. При отрицании родительным падежом кодируется субъект не только в бытийных предложениях: его использование в отличие от словенского распространено также на другие значения, в т.ч. при предикатах возникновения, например *возникнуть, начаться*.

Субъект, выраженный родительным падежом с предлогом *у*, в русском языке характерен также для притяжательных конструкций с глаголом *быть*, в которых обладатель (субъект принадлежности) обозначен при помощи генитивной конструкции *у кого*. Словенскими эквивалентами упомянутых конструкций являются конструкции с переходным глаголом *imeti*, при котором обладатель кодируется именительным падежом.

Состав участников, выражаемых дательным падежом, в обоих языках одинаков: дативный объект связан с ролями реципиента, адресата или бенефактива. Дативный субъект в обоих языках кодирует носителя внутреннего состояния или участника, оценивающего внешнюю ситуацию.

Оба языка в плане выражения различаются при реализации некоторых модальных конструкций: в русском языке больше конструкций с модальными предикативами (напр. *надо, нужно, можно*), в которых субъект может кодироваться дательным падежом. Для русского языка также характерно

кодирование субъекта дательным падежом в конструкциях с инфинитивом, выражающих прежде всего обязательность и неизбежность в различных ситуациях.

Особенно подробно рассматривается беспредложное употребление творительного падежа в русском языке, неизвестное словенскому языку. Беспредложный творительный падеж в русском языке связан прежде всего с выражением инструмента и средства, но может оформлять также косвенное дополнение, которому в словенском часто соответствует прямое дополнение, например, при некоторых сказуемых обладания, управления, использования и т. п.

С сопоставительной точки зрения важно употребление беспредложного творительного падежа, который при русских глаголах оценки выражает стимул. Беспредложный творительный характерен еще для двух типов конструкций: в пассивных конструкциях он выражает производителя действия (агенса), в безличных конструкциях – природный (стихийный) источник, вызывающий то или иное состояние (эффектор).

В отличие от словенского языка, для русского характерно использование творительного падежа как формы именной части составного сказуемого с глаголом-связкой *быть*, где этот падеж, особенно в прошедшем и будущем времени, выражает приписываемое свойство. В монографии описывается также использование творительного падежа в именной части составного сказуемого, характерное для неполнозначных сказуемых.

Единственный падеж в русском языке, всегда выступающий с предлогом – это предложный. В обоих языках он чаще всего используется для выражения обстоятельственных значений места. При глаголах речи и мышления предложный падеж в обоих языках имеет объектное значение и оформляет предмет речи или мысли.

II Возвратность в русском и в словенском языках

Во второй главе мы сосредоточились на употреблении возвратных форм в русском и словенском языках и на различиях между ними в этом отношении. В словенском языке возвратность выражается при помощи клитических возвратных местоимений *se* и *si*, а в русском — формами возвратных глаголов с постфиксом *-ся* или его алломорфом *-сь*.

В монографии перечисляются типы возвратных глаголов, которые разделяются на возвратные глаголы с отсубъектным значением и возвратные глаголы с отобъектным значением.

Первая группа рассматривается как истинная возвратность, которая реализует однозначную связь субъекта и объекта. В случае возвратных глагольных форм, когда в роли подлежащего в предложении выступает объект, возвратность можно считать семантически пустой, то есть грамматикализованной. В таком случае мы имеем дело не с возвратными глаголами, а с конструкциями с возвратными глагольными формами.

С точки зрения частотности в русском языке преобладают аутокаузативные и декаузативные конструкции. В русском языке чаще, чем в словенском, употребляются пассивные конструкции. В словенском же более продуктивно и частотно использование как возвратных, так и взаимовозвратных глаголов. Это означает, что словенские возвратные глаголы сохраняют значения лексической, иначе говоря, истинной возвратности.

III Межпропозиционные отношения: сочинение и подчинение в русском и словенском языках

В заключительной части монографии рассматриваются два основополагающих типа синтаксических отношений: сочинение и подчинение. Представлены также основные особенности комитативных конструкций со сказуемым в форме множественного числа, которые в русском языке занимает промежуточное положение между сочинением и подчинением, тогда как в словенском языке комитативные конструкции со сказуемым в неединственном числе ограничиваются лишь такими, в которых в качестве первой составной части выступают местоимения в двойственном числе.

При рассмотрении типов подчинения в сложном предложении для обоих языков существенно деление придаточных предложений на изъяснительные, обстоятельственные и определительные. В монографии основное внимание уделено различиям между изъяснительными и обстоятельственными придаточными в этих языках, так как эти два типа являются ключевыми для понимания различных степеней зависимости между главным и придаточным предложениями.

Основными показателями межпропозиционной сочинительной и подчинительной связи являются союзы. В ходе анализа подтвердилось, что выбор

союза – это не единственный фактор, влияющий на определение и разграничение сочинения и подчинения, поскольку, например, некоторые русские и словенские конструкции с союзом *u/in*, типичным сочинительным союзом, семантически близки к подчинению. Поэтому для отнесения к подчинительной или сочинительной связи важными являются отношения между предикатами – матричным и подчиненным.

В области изъяснительных предложений в русском языке различия между реальной и ирреальной ситуациями в зависимой предикации связаны с выбором союза. Так, в русском языке четче, чем в словенском, различие между союзами, которые с позиции говорящего вводят действительное/фактическое содержание, например, *что* и *как*, и союзами, вводящими ирреальное содержание: *чтобы* и *будто*.

Особо выделена полифункциональность союза *чтобы*, который вводит в первую очередь обстоятельства образа действия, однако употребляется также в изъяснительных придаточных, причем вводит два типа модальности: целеполагание (желание или повеление) или ослабление истинности содержания придаточного предложения. Союз *чтобы* релятивизирует содержание только при отрицании сказуемого в главном предложении, тогда как союз *будто*, исходно сравнительный союз, вводя изъяснительное предложение, этого не требует.

В группе обстоятельственных придаточных мы выделяем важную группу придаточных места и времени, которые в семантико-синтаксическом отношении более связаны со сказуемым в матричном предложении, и разного рода придаточные причины, условия, уступки или следствия, которые обычно вводят менее зависимую синтаксически ситуацию. В русском языке некоторые союзы могут употребляться с инфинитивными дополнениями: это характерно для некоторых временных союзов, выражающих следование, а также для некоторых союзов цели и условия.

Особый интерес для анализа представляют русские союзы *когда* и *пока*, которые могут вводить как обстоятельственные, так и изъяснительные предложения. В таких случаях статус придаточного *когда*- или *пока*-предложения зачастую зависит от значения глагола в матричном предложении.

Монография представляет собой опыт контрастивного анализа некоторых синтаксических явлений в русском и словенском языках. Благодаря обилию языкового материала она может быть рекомендована в первую очередь студентам-русистам, словенистам, славистам, а также широкому

профессиональному кругу читателей. Мы исходим из убеждения, что контрастивное описание синтаксиса другого славянского языка может быть весьма полезно и даже необходимо при описании и понимании особенностей системы словенского языка.

Okrajšave

1 = prva oseba

2 = druga oseba

3 = tretja oseba

ACC = tožilnik

AGEN = vršilec

ANIM = živo

DAT = dajalnik

DU = dvojina

GEN = rodilnik

INANIM = neživo

INS = orodnik

INF = nedoločnik

IPT = nedovršni glagolski vid

NEG = zanikanje

NOM = imenovalnik

LOC = mestnik

PAT = prizadeto

PAU = pavkal

PL = množina

PT = dovršni glagolski vid

SG = ednina

SUP = namenilnik

* = neustrezno

? = nenavadna raba

?? = vprašljiva raba

Viri in literatura

- Abels, Karl, 2005: "Expletive negation" in Russian: A conspiracy theory. *Journal of Slavic Linguistics* 13. 5–74.
- Borschev, Vladimir, Partee, Barbara, 2002: The Russian genitive of negation in existential sentences. *Prague Linguistic Circle Papers: Travaux du cercle linguistique de Prague nouvelle série* 4. Ed. Hajičová E., Sgall P. et al. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Breu, Walter, 2020: Paucal. *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online* (Ed. Marc L. Greenberg). http://dx.doi.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/2589-6229_ESLO_COM_031985>. Dostop 20. 6. 2021.
- Corbett, Greville G., 1983: *Hierarchies, targets and controllers: Agreement patterns in Slavic*. London and Canberra: Croom Helm.
- Corbett, Greville G., 2000: *Number*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbett, Greville G., 2006: *Agreement*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Derganc, Aleksandra, 2016: Poimenovanja za ženske nosilke poklicev in položajev v slovenščini in ruščini. *Jezikoslovni zapiski* 23/2. 125–130.
- Geniušienė, Emma, 1987: *The typology of Reflexives*. Berlin, New York, Amsterdam: De Gruyter Mouton.
- Haspelmath, Martin, 2007: Coordination. In: *Language typology and syntactic description* 2. Ed. Shopen T. Cambridge: Cambridge University Press. 1–51.
- Ilc, Gašper, 2012: Skladenjska okolja pleonastičnega zanikanja. *Slavistična revija* 60/4. 659–676.
- Ilc, Gašper, 2019: *Aspects of negation in English and Slovenian*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Jakopin, Franc, 1968: *Slovnica ruskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kiparsky, Paul, Kiparsky, Carol, 1970: Fact. In: *Progress in Linguistics*. Ed. Bierwisch, M., Heidolph, K. E. Hague: De Gruyter Mouton. 143–173.
- Krvina, Domen, Gabrovšek, Dejan, 2020: Veznika »dokler, dokler ne«: raba, pomen in vpliv na vid dejanj, ki jih povezujeta. *Slavistična revija* 68/3. 335–352.
- Mihaljević, Milan, v tisku: Coordination and Subordination. *The Cambridge Handbook of Slavic Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nesset, Tore, 2021: Agreement with quantified subjects in Russian: interaction of factors over time. Presentacija na *Slavic Cognitive Linguistics Conference* (SCLC-2020/2021). UiT The Arctic University of Norway.

- Partee, Barbara, Borschev, Vladimir et al., 2011: Russian Genitive of Negation Alternation: The Role of verb semantics. *Scando-Slavica* 57/2. 135–159.
- Ross, John R., 1967: *Constraints on variables in syntax*. Ph.D. thesis. Massachusetts Institute of Technology.
- Sever, Jože, Derganc, Aleksandra, 2006: *Ruska slovnica po naše*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Timberlake, Alan, 1975: Hierarchies in the Genitive of Negation. *The Slavic and East European Journal* 19/2. 123–138.
- Timberlake, Alan, 1986 : The Semantics of Case in Predicate Complements. *Russian linguistics* 10/2. 137–165.
- Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. 4. izdaja. Maribor: Založba Obzorja.
- Uhlik, Mladen, Žele, Andreja, 2021: Števniske zgradbe v slovensko-ruski protistavi. *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 31. Ur. Šekli M., Rezoničnik L. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 67–76.
- Vanič, Miha, 2016: Značilnosti ruskih „nedoločnoosebnihi“ stavkov. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta UL.
- Vidovič Muha, Ada, Derganc, Aleksandra, 2008: Глагольные способы выражения посессивности в словенском и русском языках. *Slavistična revija (kongresna številka)* 56. 133–147.
- Žele Andreja, 2008: *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Žele, Andreja, 2016: O razlikah med priredno in podredno izraženim razmerjem. *Jezikoslovni zapiski* 22/ 2. 31–44.
- Апресян, Юрий Д., (1974) 1995: *Избранные труды: монография. Том 1. Лексическая семантика*. Москва: Школа «Языки русской культуры».
- Апресян Юрий Д., Иомдин Леонид Л., 1989, Конструкция типа НЕГДЕ СПАТЬ: синтаксис, семантика, лексикография. *Семиотика и информатика* 29. 34–92.
- Апресян, Юрий Д., 2006: *Языковая картина мира и системная лексикография*. Москва: Языки славянских культур.
- Апресян, Валентина Ю., Апресян Юрий Д. и др., 2014–: *Активный словарь русского языка*. Том 1–4. Москва: Языки славянских культур.
- Барентсен, Адриан, 2007: Об ограничительных временных союзах в сербском, русском и польском языках. *Зборник матице српске за славистику* 71, 72. 237–253.

- Барентсен, Адриан, 2014: Проблемы описания ПОКА. In: *Proceedings from the 36th Meeting of the Commission on the Grammatical Structure of the Slavic Languages of the International Committee Slavists. Die Welt der Slaven* 55. 377–410.
- Барентсен Адриан, 2016: О взаимодействии союза ПОКА (НЕ) с разными грамматическими категориями. *Грамматические категории в языках мира: иерархия и взаимодействие. Материалы докладов*. Ред. Дмитренко С. Ю, Урманчиева А. Ю. и др. Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН.
- Богуславский, Игорь М., 1996: *Сфера действия лексических единиц*. Москва: Языки русской культуры.
- Восейкова, Мария Д., 2011: Винительный падеж. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики* (<http://rusgram.ru>). На правах рукописи. Москва.
- Генюшене, Эмма Ширияздановна, Недялков, Владимир Петрович, 1991: Типология рефлексивных конструкций. *Типология функциональной грамматики. Персональность. Залоговость*. (ред. Бондарко А. Б.). Санкт-Петербург: Наука.
- Граудина, Людмила К., Ицкович Виктор А., Катлинская, Лия П., 1976: *Грамматическая правильность русской речи (опыт частотно-стилистического словаря вариантов)*. Москва: Наука.
- Добрушина, Нина Р., 2016: Сослагательное наклонение в русском языке: опыт исследования грамматической семантики. Прага: Animedia Company.
- Зализняк, Андрей А., 2002: Русское именное словоизменение. *Русское именное словоизменение с приложением избранных работ по современному русскому языку и общему языкознанию*. Москва: Языки славянской культуры. 1–370.
- Зализняк, Андрей А., Падучева Елена В., 1979: Синтаксические свойства местоимения *который*. *Категория определенности-неопределенности в славянских и балканских языках*. Ред. Николаева Т. М. Москва: Наука. 289–329.
- Зельдович, Геннадий Моисеевич, 2017: Русская возвратная дативная конструкция: невыразимый субъект, дефокусирование составляющих ситуаций и проблема композициональности. *Русский язык в научном освещении* 34/2. 29–62.
- Золотова, Галина А., 1973: *Очерк функционального синтаксиса русского языка*. Москва: Наука.
- Иомдин, Леонид Л., 1990: *Автоматическая обработка текста на естественном языке: модель согласования*. Москва: Наука.

- Князев, Юрий П., 2007: *Грамматическая семантика: Русский язык в типологической перспективе*. Москва: Языки славянской культуры.
- Князев, Юрий П., 2011: Пассивные и пассивноподобные возвратные конструкции с глаголами совершенного вида в русском языке. В: *Международная конференция, посвященная 50-летию Петербургской типологической школы: Материалы и тезисы докладов*. Ред. Храковский В. С. Санкт Петербург: Нестор-История. 94–99.
- Кузнецова, Юлия Л., Рахилина, Екатерина В., 2010: Русские депиктивы. *Лингвистика конструкций*. Ред. Рахилина Е. В. Москва: Азбуковник. 159–218.
- Кустова, Галина И., 2011: Падеж. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики* (<http://rusgram.ru>). На правах рукописи. Москва.
- Кустова, Галина И., 2012: Дательный падеж. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики* (<http://rusgram.ru>). На правах рукописи. Москва.
- Кустова, Галина И., 2016: Предложный падеж. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики* (<http://rusgram.ru>). На правах рукописи. Москва.
- Кустова, Галина И., 2020а: Падеж. *Энциклопедия русский язык*. Москва: Аст-Пресс Школа. 454–459.
- Кустова, Галина И., 2020б: Винительный падеж. *Энциклопедия русский язык*. Москва: Аст-Пресс Школа. 73–75.
- Кустова, Галина И., 2020с: Родительный падеж. *Энциклопедия русский язык*. Москва: Аст-Пресс Школа. 618–620.
- Кустова, Галина И., 2020д: Творительный падеж. *Энциклопедия русский язык*. Москва: Аст-Пресс Школа. 764–766.
- Кибрик, Александр Е., 1992: О соотношении понятия синтаксического подчинения с понятиями согласования, управления и примыкания. В: *Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания: универсальное, типовое и специфичное в языке*. Москва: Издательство МГУ. 102–123.
- Летучий, Александр Б., 2014: Возвратность. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики*. (<http://rusgram.ru>). На правах рукописи. Москва.
- Летучий, Александр Б., 2021: *Русский язык о ситуациях. Конструкции с синтаксическими актантами*. Санкт-Петербург: Алатейя.

- Мразек, Роман, 1964: *Синтаксис русского творительного (структурно-сравнительное исследование)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Мразек, Роман, 1990: *Сравнительный синтаксис славянских литературных языков (исходные структуры простого предложения)*. Brno: Opera Universitatis Purkynianae Brunensis.
- Муравенко, Елена В., 1998: О семантически факультативной орудийной валентности. *Вопросы русского языкознания*. Межвузовский сборник статей. Орехово-Зуево. 183–189.
- Мустайоки, Арто, 2019: Почему говорящий прибегает к «стихийным конструкциям». *Проблемы функциональной грамматики. Отношение к говорящему в семантике грамматических категорий*. Ред. Казаковская В. В., Воейкова М. Д. Москва: Издательский Дом ЯСК.
- Мельчук, Игорь А., 1993: Согласование, управление, конгруэнтность. *Вопросы языкознания* 5. 16–58.
- Падучева Елена В., 2005: Еще раз о генитиве субъекта при отрицании. *Вопросы языкознания* 5. 84–99.
- Падучева Елена В., 2006: Генитив дополнения в отрицательном предложении. *Вопросы языкознания* 6. 21–43.
- Падучева Елена В., 2017а: Конструкция с независимым инфитивом. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики* (<http://rusgram.ru>). На правах рукописи. Москва.
- Падучева, Елена В., 2017б. Об истинностном статусе пропозиции в предложении с сентенциальным актантом. *Русский язык в научном освещении*. 9–42.
- Пекелис, Ольга Е., 2013: Сочинение. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики*. На правах рукописи. Москва.
- Пекелис, Ольга Е., 2015: Сочинение и подчинение. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики*. На правах рукописи. Москва.
- Печеный, Александр П., 2012: Творительный падеж. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики* (<http://rusgram.ru>). На правах рукописи. Москва.
- Плунгян, Владимир А., 2000: *Общая морфология*. Москва: Эдиториал УРСС.
- Сай, Сергей С., 2010: Два подхода к семантике русских рефлексивных глаголов. В: *Проблемы грамматики и типологии. Сборник статей памяти Владимира Петровича Недялкова*. Ред. Выдрин В. Ф., Дмитриченко С. Ю. и др. Москва: Знак. 303–318.

- Сай, Сергей С., Гото, Катарина В., 2009: Частотные характеристики классов русских рефлексивных глаголов. *Корпусные исследования по русской грамматике*. Ред. Плуноян В. А., Рахилина Е. В. и др. Москва: Пробел-2000. 184–226.
- Светлик, Ян, 1979: *Синтаксис русского языка в сопоставлении со словацким*. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Скобликова Елена С., 1971: *Согласование и управление в русском языке*. Москва: Просвещение.
- Стойнова, Наталья М., 2018: Будущее время. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики*. На правах рукописи. Москва.
- Тестелец, Яков Г., 2001: *Введение в общий синтаксис*. Москва: Издательство РГГУ.
- Ухлик, Младен, Желе, Андрея, 2019: Словенские комитативные конструкции (в сопоставлении с другими южнославянскими и русскими). *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 12. 135–156.
- Холодилова, Мария А., 2015: Счетные формы малого количества в русском языке: закономерности лексического распределения. В: *Андрею Анатольевичу Зализняку 80-летию от коллег, друзей и учеников*. <http://inslav.ru/zalizniak80/congratulations/Kholodilova.pdf>. Dostop 20. 6. 2021.
- Циммерлинг, Антон В., 2019: Корпусная грамматика количественных групп в русском языке. *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: по материалам международной конференции «Диалог 2019»* 18. 781–799.
- Шведова, Наталья Ю. (гл. ред.), 1980: *Русская грамматика*. В 2 томах. Москва: Наука.
- Ширяев, Евгений Н., Федосюк Михаил Ю., 2020: Примыкание. *Энциклопедия русский язык*. Москва: Аст-Пресс Школа. 549–550.
- Храковский, Виктор С., 2003: Категория таксиса (общая характеристика). *Вопросы языкознания* 2. 32–54.

Imensko kazalo

A

- Abels, K. 154
Apresjan, Ju. D. (Апресян, Ю. Д.)
66, 111
Avanesov, R. I. (Аванесов, Р. И.)
125

B

- Barentsen, A. 152, 154
Boguslavski, I. M. (Богуславский, И.
М.) 131
Borschev, V. 49, 52
Breu, W. 18, 20–21
Buligina, T. V. (Булыгина, Т. В.)
104

C

- Cimmerling, A. V. (Циммерлинг А.
В.) 25
Corbett, G. 18, 35

D

- Derganc, A. 7, 14, 18, 54, 129
Dobrušina, N. R. (Добрушина, Н. Р.)
138

F

- Fedosjuk, M. Ju. (Федосюк, М. Ю.)
42
Frege, F. L. G. 137

G

- Gabrovšek, D. 154
Geniušienė, E. Š. (Генюшене, Э. Ш.)
91, 93
Goto, K. V. (Гото, К. В.) 94, 114

- Graudina, L. K. (Граудина, Л. К.) 20,
25

H

- Haspelmath, M. 118
Holodilova, M. A. (Холодилова М.
А.) 18

I

- Ils, G. 29
Iomdin, L. L. (Иомдин, Л. Л.) 22

J

- Jakopin, F. 119, 138, 143

K

- Kibrik, A. E. (Кибрик, А. Е.) 40
Kiparsky, C. 137
Kiparsky, P. 137
Knjazev, Ju. P. (Князев, Ю. П.) 91,
103–104, 107, 109–113
Krvina, D. 154
Kustova, G. I. (Кустова, Г. И.) 39,
45, 66
Kuznesova, Ju. L. (Кузнецова, Ю.
Л.) 30

L

- Letučī, A. V. (Летучий, А. В.) 7, 92,
123, 135, 143–144

M

- Mihaljević, M. 145
Mrazek, R. (Мразек, Р.) 78, 111
Mustajoki, A. (Мустайоки, А.)
75

Muravenko, E. V. (Муравенко, Е. В.) 67

N

Nedjalkov, V. P. (Недялков, В. П.) 91

Nesset, T. 25

P

Padučeva, E. V. (Падучева, Е. В.) 49, 53, 122, 126, 137

Partee, B. 49, 52

Pekelis, O. E. (Пекелис, О. Е.) 117, 119, 121, 131

Peškovski, A. M. (Пешковский, А. М.) 122

Plungjan, V. A. (Плунгян, В. А.) 107–108

Ptencova, A. V. (Птенцова, А. В.) 155

R

Rahilina, E. V. (Рахилина Е. В.) 30

Ross, J. 126

Ruski nacionalni korpus
(Национальный корпус
русского языка) 16

S

Saj, S. S. (Сай, С. С.) 94, 114

Sever, J. 18, 129

Stojnova, N. M. (Стойнова, Н. М.) 155

Svetlik, J. 43

Š

Širjaev, E. N. (Ширяев, Е. Н.) 42

Švedova, N. Ju. (Шведова, Н. Ю.) 23, 117

T

Testelec, J. G. (Тестелец, Я. Г.) 22, 24, 35, 102, 117, 121–122, 125, 133

Timberlake, A. 31, 49

Toporišič, J. 111

U

Uhlik, M. 17, 105

V

Vanič, M. 106

Vidovič Muha, A. 54

Vojejkova, M. D. (Воейкова, М. Д.) 45, 52

Z

Zaliznjak, A. A. (Зализняк, А. А.) 18, 22, 122, 126

Zeldovič, G. M. (Зельдович, Г. М.) 111

Zolotova, G. A. (Золотова, Г. А.) 37, 42

Ž

Žele A. 17, 93, 105, 117

Stvarno kazalo

A

absolutna zgradba 102–103, 114
abstraktni pomen 51, 71
agentivno dopolnilo 113
aktantna derivacija 108
aktivna vezljivost 37–38, 159
aktualizirana lastnost 76–77
aktualna situacija 72, 106, 152
aktualno dejanje 102–103
alomorf 92, 161
anaforična navezovalnica 35
anaforična vloga 124
anaforični zaimsek 130, 132–133
antipasivna zgradba 103
avtokavzativna zgradba 113–114,
161
avtokavzativni glagol 99

B

besedna vrsta 38
besedna zveza 13, 15, 22, 28, 37–38,
84, 117, 119, 121, 123, 126, 159
besedni pastavek 118
bivanjski glagol 26, 52, 86
blokirana vezava 70–71
brezosebkova poved 23
brezosebna zgradba 52–53, 58, 73–75,
86, 161
brezosebni glagol 46, 48, 50, 61
brezpredložni roditeljnik 50, 52
brezpredložni orodnik 39, 65–66, 70,
72, 86, 161

C

celostni zaimsek 63
cilj 37, 41, 50, 61, 72, 139, 141, 147

ciljnost 51, 85, 138–139, 147, 157,
160, 162

Č

časovni odvisnik 134, 151
človeško 13, 62, 105

D

dajalnik 39, 45, 48, 50, 55–59, 61,
64–65, 68–69, 85–86, 96, 111,
160
dajalniški osebek 60, 62–64, 86, 160
dajalniški zaimsek 96
dekvazativna zgradba 107–110, 112,
114, 161
delna povratnost 96
delni roditeljnik 49
delovalnik 40–41, 45, 55, 58, 61–62,
80, 82, 84, 93, 120
delovalniška vloga 45, 136
delovalniški odvisnik 120, 124, 132–
138, 144, 148–149, 150, 157, 162
deležijski polstavek 118
deležnik 13, 68, 92, 112, 122, 137
deležniški polstavek 118
deontična naklonkost 62
diateza 73, 108, 111
diskurzivni členek 124
distribucijska predložna zveza 27
dolga pridevniška oblika 24
dopustno razmerje 147
dovršni vid 63
doživljalec 47–49, 55, 58, 60–61, 69,
86, 94, 97, 107–108, 160
drugotna predikacija 30, 65, 70, 160
družilnik 15, 65

dvodelni zaimek 32–33, 85
dvojina 16–17, 21, 23–25, 85, 117,
156, 160, 162

dvojinska oblika 15, 17, 23

dvojinski zaimek 117

dvojno skladenjsko razmerje 32

dvovezljivi glagol 38

E

edninska oblika 16, 18, 25–27, 85,
160

ekspletivno zanikanje 154

elipsa 128

enoreferenčnost 91–92, 95–99, 161

enostavčna poved 11, 84, 117–118,
148, 159

enovezljivi glagol 38

epistemična naklonskost 62

F

fakultativna vezljivost 41, 66–67

fazni glagol 42–43

feminativ 14

formalni osebek 23

G

generični osebek 59

glagol premikanja 41, 43, 72, 100,
127

glagolska oblika 17, 22–23, 35, 37,
52, 72, 92, 97, 101–102, 105–
107, 111, 118, 139, 147, 149,
160–161

glagolska končnica 59–60, 92, 160

glagolski pomen 56

glavni števniki 17–19, 24–25

glagolska vezljivost 11, 28, 55, 65,
160

gnezdenje 122–123

gramatikalizacija 92, 114

H

habitualno dejanje 102–103, 107

habitualna situacija 102

habitualnost 106

hierarhično razmerje 118, 122, 127

I

Imenovalnik 18–20, 24, 26–27, 46,
54, 58, 60, 60, 73–76, 78, 86, 94,
107, 137

imenovalniški osebek 23, 52–53,
94–95

imetnik 50, 54, 61–62, 86, 96, 160

intenca 37, 159

istočasnost 148–149, 151–153

istodobnost 148, 151, 153

izbirna zgradba 22

izglagolski samostalnik 24

izpust 111, 128

izvzemalna zgradba 28–29

J

jedro 13–17, 32, 37–40, 62–64, 84,
117–122, 126, 159

K

kanonični osebek 41

kataforični zaimek 129

kategorija 13, 15, 22, 28, 92, 159

kavzativna zgradba 105, 108, 114

kazalni zaimek 20, 26, 34

klavza 118,

knjižni standardni jezik 125

količina 26–27, 48, 50, 52

količinska enota 18–19

količinska zgradba 25
količinska zveza 25
količinski prislov 25, 61
komitativna zgradba 15, 117, 126,
156, 162
končniški naglas 18–19
končniško ujemanje 17–19, 24, 35
kongruenca 35
konkretni denotat 14
konkretno aktualno dejanje 102
konstrukcijske vezave 39
konverzija 15
konverzivna zgradba 110, 112
koordinacija 23, 148
koreferenčnost 114, 139, 141, 147
koristnik 55–57, 59, 61, 86, 160
kratka pridevniška oblika 24, 59
kratki pridevnik 137
krepki primik 42
krepka vezava 40–42

L

lastno ime 51
leksem 15, 37–39, 73, 110, 134–135,
148
leksikalna povezanost 93
leksikalna povratnost 91–92, 114,
161
leksikalni pomen 39–42, 66–67, 70,
92–93
linearna stava 34, 123
ločilni števnik 27
ločno priredje 119

M

matična predikacija 29–31, 38, 132–
133, 135–137, 139–140, 143–
145, 150, 157, 160

matični povedek 121, 123, 126, 130,
132, 137, 144
matični stavek 122, 124–125, 127,
129, 132–133, 135, 145, 149–
153, 156–157
medbesedno razmerje 119
medstavčno razmerje 118–119
mestnik 45, 48, 70, 73, 79–80, 83–87,
161
mestniška predložna zveza 66, 80–84
metonimična enoreferenčnost 98
množina 16–26, 33–34, 78, 85, 101,
105, 117, 156, 160, 162
množinska oblika 15–16, 19–20, 23–
26, 85, 101, 117, 156, 160
množinska končnica 19
množinski samostalnik 22
množinski zaimek 117
moški spol 13, 15–16, 18–21, 33, 85,
160

N

način 22, 25, 40, 54, 66–67, 73, 92,
103, 106–107, 113–114, 138,
145, 148, 154
načinovni prislov 64, 110
nadzorna beseda 13, 37–38, 40, 42,
159
nadzorna zveza 15, 22, 32
nadzorni nanosnik 14
nadzorni samostalnik 16, 21
nadzorovana beseda 13–17, 37, 39–
40, 42, 159
nadzorovani števnik 17
nagovor 60
naklonska zgradba 39, 64, 111
naklonski glagol 38, 43, 59, 64, 126,
137

- naklonski leksem 110
 naklonski povedkovnik 59–60, 106, 141
 naklonski prislov 60
 namenilnik 43, 105, 147
 namerni odvisnik 132–133, 139
 nanašalni osebni zaimek 33, 35
 nanašalnica 31, 79, 129
 nanosnik 13–14, 16
 naravna sila 74
 naravni spol 13–14
 naslonski niz 92, 123
 naslovnik 15, 40, 55–56, 59–60, 63–64, 86, 111, 139–141, 160
 navadno ujemanje 24
 navezovalni udeleženec 31
 neaktualna habitualna situacija 102
 neaktualna lastnost 72, 103
 nedoločni pridevnik 21
 nedoločna števniška oblika 21
 nedoločnik 23–24, 39, 43, 62–64, 86, 106, 139, 147
 nedoločniški polstavek 120, 146–147, 157, 162
 nedoločniško dopolnilo 42, 139–141
 nedovršni vid 63
 needninska oblika 15–16, 160
 needninski prilastek 16
 negativna situacija 108, 154–155
 neimenovalniški sklon 19, 21, 23, 27
 neizraženi osebek 139–141, 147
 neizraženi predmet 98, 102
 nematična predikacija 30
 nenadzorovano delovanje 74–75
 nepolnopomenski glagol 28, 76
 nepovratna oblika 100, 105
 neprava odvisnost 133
 nepredložna raba 65, 86, 161
 nepredložni orodnik 40, 46, 65, 73–74, 86, 113, 161
 nepredložni tožilnik 45
 neprehodni glagol 26, 68, 109, 111
 nepremi predmet 32
 nereferenčni predmet 49, 102
 nereferenčni vršilec 107
 nesamostalniški leksem 15
 nesklonljiva prevzeta beseda 13
 nesklonljivi samostalnik 13
 netrajna lastnost 30, 76–77
 nesklonljivi zaimek 34
 neudeleženec 35, 140
 neujemalni orodnik 30–32, 85, 160
 neujemanje 16
 neuresničljivi pogoj 147
 neželene vsebine 148
 neživi osebek 26
 neživi povzročitelj
 neživi samostalnik 18, 21
 neživo 19, 33–34, 46, 63, 74, 85, 94, 98–99, 103, 108, 110, 113–114, 160
 neživost 33
 nikalnica 65, 111, 125, 154
 nikalni zaimek 53, 63–64, 86
 nosilec 23, 37–40, 48–49, 55, 57–58, 60–61, 69, 111, 159
 nosilec lastnosti 23, 61, 69
 notranje stanje 58, 60–61, 86, 160
- O**
- oblikoskladenjska kategorija 13, 28
 oblikoskladenjski lokus 121
 oblikovna povezanost 93
 obveznostna naklonskost 58–59, 62, 86, 161
 odnosnica 33–34, 85, 160

- odvisna predikacija 148–150, 152, 154, 162
- odvisni del 117, 119
- odvisnik 120–121, 132
- odvisnostna skladnja 7, 37
- okoliščina 45, 54, 80, 84, 87, 110, 112, 118, 120, 122–124, 130–134, 143, 145–146, 148–151, 156–157, 161–163
- okoliščinski odvisnik 120, 123–124, 130, 133, 145, 157, 162–163
- opazovalec 47, 52–53, 75, 138
- orodje 45, 65–67, 71–72, 86, 113, 161
- orodnik 31–32, 39–40, 45–46, 65–80, 84–86, 92, 103, 113, 160–161
- orodniški pobudnik 68–69
- orodniško dopolnilo 28, 69
- oseba 13–14, 22–25, 35, 48, 58–59, 105, 137, 140
- osebkov odvisnik 120, 137
- osebkova vloga 24–25, 27, 85, 98, 108, 160
- osebna glagolska oblika 22, 52, 105, 118, 139
- osebni zaimek 33, 35, 97, 114, 129
- osnovna predikacija 28, 31
- oškodovanec 56–57
- ozir 80
- oziralni zaimek 32–34, 85, 160
- ožjepomenska raba 72
- P**
- partitivni rodilnik 49
- pasivna vezljivost 37–38
- pavkal 18
- pavkalna oblika 18–19
- pleonastično zanikanje 154
- pobudnik 46–47, 53, 58, 68–69, 82, 85–86, 97, 104, 137, 161
- podredje 117, 120, 122, 124, 126–132, 144–145, 156–157, 159, 162
- podredni veznik 122–123, 125, 133
- podredno razmerje 11, 13, 40, 117–119, 124, 157, 159, 162
- pogojni naklon 126, 144
- pojmovni pomen 51
- poklicno poimenovanje 14
- polstavek 118, 120, 146–147, 157, 162
- pomenje 38–39
- pomenska podstava 118
- pomenska povezanost 93
- pomenska usmerjenost 37, 40, 42
- pomensko ujemanje 13–15, 35
- pomožnik 128
- ponavljalnost 106
- popona 92, 94, 99, 108
- posamostaljeni pridevnik 20
- posedovanje 50, 67–68, 86, 161
- posredno ujemanje 28
- postfiks 92, 94, 161
- postpozicija 124
- poudarjalni členek 125, 129–130
- povedek 14–15, 22–26, 28–30, 32, 37–42, 52–53, 57, 62, 67, 70–71, 74, 76–77, 78, 82, 84–85, 92, 98, 109, 117, 120–124, 126–127, 130, 132–133, 135–137, 139–140, 142–145, 150, 153–154, 156–157, 159–160, 162–163
- povedkovnik 46–47, 59–60, 85, 106, 137, 141
- povedkovo določilo 30, 75–76, 79
- povedkovo dopolnilo 62–64
- povedkov prilastek 30–32, 79, 85, 160

- povedkova raba 37
- povedkovniška zveza 45, 59, 62, 68
- povedkovodoločilna vloga 39, 76–77, 79
- povratna oblika 91–93, 96, 98–99, 105, 107–110, 112–114, 161
- povratna zgradba 94–95, 104, 107, 109–110, 112–114
- povratni glagol 40, 48, 64, 70–71, 91–96, 98–107, 113–114, 161
- povratnost 91–97, 100–101, 104–105, 107, 112, 114, 159, 161
- povratnosvojilni zaimek 71
- povzročitelj 46–47, 73–75, 86, 97, 103–104, 107–108, 161
- pravi povratni glagol 95, 114, 161
- preddobnost 149
- predikacijsko jedro 64
- predikacijsko razmerje 14–15, 22, 25
- predikacijsko ujemanje 24–25, 27
- predlog 22, 27–29, 32, 37–38, 40–41, 48, 80–83
- predložna raba 86
- predložna samostalniška zveza 22, 42
- predložna zveza 22, 27, 38, 40–41, 50, 54, 61, 66, 69–70, 82, 80–84, 117
- predložna prislovna zveza 28
- predložni predmet 32
- predložni roditelj 69
- predložni tožilnik 47–48, 78
- predložni tožilniški predmet 32
- predložnosklonska raba 40
- predložnosklonska zveza 41
- predmetni orodnik 67
- predmetni odvisnik 120, 132, 134–138, 156
- prednostni udeleženelec 11, 23, 65
- predpisovalna naklonskost 106–107
- prejemnik 29, 41, 55, 70, 86, 160
- premi predmet 29, 31, 34, 45, 49, 78–79, 85–86, 127, 160
- premprehodni glagol 48–49, 67, 71
- premprehodni povedek 55, 71, 73, 78, 85, 160
- prepoved 60
- preteklik 54, 64, 76, 86, 109, 153–155, 161
- pridevniška zveza 30–31, 75–76, 78
- pridevniški prilastek 13
- pridevniški zaimek 65
- priglagolska vezava 80–81
- prihodnjik 54, 64, 76, 86, 161
- prilastek 13–14, 16, 19–20, 22–23, 25, 30–32, 34, 65, 79, 85, 120–121, 132, 160, 162
- prilastkovno ujemanje 13, 23
- prilastkov odvisnik 121, 132, 162
- primerjalna zgradba 28, 39
- primerjalni veznik 28–29, 144, 148, 157, 162
- primitivna vezljivost 42, 45
- primitivno razmerje 42–43
- primik 11, 42–43, 84, 159
- prilastkovno razmerje 34
- prilastkovna zgradba 75
- prilastek 17, 117, 119–120, 122–123, 126–132, 156–157, 159, 162
- prilastkovna zgradba 17, 127, 131
- prilastkovna zveza 15–16, 24, 101
- prilastkovni veznik 122–123, 131, 162
- prilastkovno razmerje 117–119, 123, 126, 128
- prislov 25, 42, 55, 60–61, 64, 110–111, 134, 151–152
- prislovna družljivost 42, 80, 136, 159

- prislovno določilo 23, 41–42, 76
 prislovno določilo kraja 23, 41
 prisojevalno razmerje 22
 privzeto ujemanje 24
 prizadeto 39, 46, 58, 67–68, 72–74,
     85, 91–92, 94–98, 100, 102–105,
     107–108, 110–112, 114, 161
 procesualnost 149, 154–155
 propozicija 11, 117–118, 131, 142,
     144, 147
 prosti morfem 71, 91–93, 96, 99–101,
     108, 161
 prosti stavek 40, 118
 prostomorfemski *se* 93
 prostorska okoliščina 54, 87, 157,
     161
 protivno priredje 119
 prvi udeleženeec 16
- R**
- referenčna oseba 140
 referenčni predmet 49, 102
 referenčnost 51–53, 85, 102, 160
 referent 13, 95, 98, 103, 127
 rema 26
 resničnostni pogoj 147
 rezultat dejanja 46, 112, 153
 roditelj 18–21, 25, 45, 47–50, 52–53,
     58, 69, 85–86, 160
 roditeljska oblika 18–20, 29, 39, 52
 roditeljska zveza 50, 54, 61, 82
 roditeljski osebki 53–54, 86, 160
- S**
- samodelovanje 26, 93, 99, 109, 113
 samopovratni glagol 93, 106
 samopredložni sklon 65, 80, 86, 161
 samostalniško jedro 15–17
 samostalniška zveza 13–17, 22–24,
     26–29, 31–32, 35, 38–39, 42,
     51–52, 76, 80, 84, 105, 111, 120,
     129, 147–148
 samostalniški zaimki 38, 53
 semantično ujemanje 14
 sestavljeni veznik 32–33, 119, 145–
     147, 153–155
 sestavna svojina 98
 simetrično razmerje 118, 131
 situacijsko ozadje 152, 154
 skladišna enota 15, 29, 119, 121–
     123, 126, 128, 131, 133, 156
 skladišna povezanost 93
 skladišno okolje 126
 sklon 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 27,
     31–32, 37, 39, 41, 45, 47, 55–56,
     58, 65–66, 80, 84–87, 94, 108,
     113, 121, 127, 159–161
 sklonljivost 15
 sklonjska oblika 17, 19, 21, 28, 32,
     37–41, 72, 76, 121, 159
 sklonsko ujemanje 19, 29
 slovnična kategorija 15
 slovnična lastnost 15
 slovnična povratnost 91–92
 slovnični predmet 45
 slovnični spol 13
 smiselni osebki 23, 48, 50, 52, 55,
     58–60, 65, 86, 160
 splošni osebki 63
 splošni spol 13
 splošni vršilec 105–106
 splošnosporazumevalni jezik 146
 splošnovršilska zgradba 105–107,
     111, 114
 spol 13–28, 31–35, 59, 74, 85, 105,
     111, 137, 159–160

spolska raba 15
 sporočanjnska perspektiva 72–73, 107,
 111, 114
 sporočilna perspektiva 102, 108, 144
 spremstvena vloga 73
 spremstveni udeleženeec 84
 srednji spol 13, 15, 19–20, 24–27, 33,
 59, 74, 105, 111, 137
 sredstvo 45, 65–67, 72–74, 84, 86,
 109, 113, 161
 stava 124, 134–135
 stavčna poved 22–23, 30, 35, 39, 41,
 54, 65–66, 72, 84–85, 105, 118,
 134
 stavčni delovalnik 120
 stavčno dopolnilo 136, 143
 stavek 28–30, 33, 38, 40–41, 73, 104,
 107, 117–119, 122–136, 139–
 142, 145–154, 156–157, 162
 stopnja vršilskosti 25–26, 58, 64, 86,
 94–95, 97, 107
 stranski sklon 19, 21, 23, 32, 41, 45,
 55, 58, 85, 94, 103, 108, 113,
 121
 subkategorija 38
 svojilna zgradba 54, 86, 160
 svojilni zaimek 13, 26, 35, 71
 svojilno razmerje 34, 54
 svojina 54, 67, 98–99

Š

šibka vezava 40–41
 širšepomenski glagol 56
 število 13, 15–17, 21–25, 28, 31–32,
 34–35, 53, 85, 92, 107–108, 112,
 114, 159–160
 števniki 13, 17–22, 24–28, 84–85,
 159–160

T

tožilnik 18–19, 21, 39, 45–49, 51,
 53, 55–57, 61, 68, 71–74, 78, 81,
 85–86, 137, 160
 tožilniška vezava 40, 45–46, 51,
 70–72
 tožilniško dopolnilo 72, 101
 tožilniškovezavni glagol 68
 trovezljivi glagol 66
 trpniška zgradba 74, 92, 110–114,
 161
 trpniki 68, 92, 102, 107, 109, 111–113
 tvorni stavek 73, 92

U

ubeseditvena strategija 142
 udeleženska derivacija 108
 udeleženska mreža 39, 69, 73
 udeleženska vloga 15, 29, 45, 85,
 135
 ujemanje 11, 13–15, 17–9, 21–25, 28–
 33, 35, 37–40, 84–85, 159–160
 ujemalno razmerje 13–14, 21–24, 35
 upovedovalec 75, 111, 142, 155
 upovedovalni dogodek 35
 upovedovanje 53, 60, 75–77, 108,
 111, 141–144, 152, 154

V

variantnost 78
 večfunkcijskost 134, 148–149, 151,
 155, 157, 162
 večmestni števniki 18, 21, 25, 159
 večstavčna poved 118–119, 121–122,
 159
 velelniki 154
 verjetnostna naklonskost 62–63
 vezalno priredje 119

vezava 11, 22, 32, 37–43, 45–48, 51–52, 55, 57, 69, 70–72, 78, 80–81, 83–85, 121, 159–160

vezavna vezljivost 11, 21, 39–40, 56

vezavni model 39

vezljivi udeleženeec 11

vezljivo dopolnilo 150

vezljivostni model 39–40, 46

vezljivostno mesto 23, 37–38, 42, 135, 156

vezna vloga 28, 77

vezniška vloga 32, 34, 134–135, 139, 157

vprašalnica 111, 127, 133, 150, 156

vprašalni stavek 59, 135

vprašalni zaimek 127, 135, 156

vrinjeni odvisnik 122–123

vrinjeni stavek 134

vrstilni števniki 13

vršilec dejanja 37, 91, 94–95, 104

vršilskost 25–26, 58, 64, 86, 94, 97, 104, 107, 114

vsebina 7, 67, 132–133, 135–136, 138, 145, 149–150, 155–157

vsebinski odvisnik 132, 135–136, 138, 156

vzajemni povratni glagol 71, 100, 114, 161

vzajemno dejanje 103

vzajemno razmerje 14–15, 93, 101

vzporedno poimenovanje 14

vzročni odvisnik 124

zanikani tožilnik 49, 53

zanikanje 48–49, 52–54, 86, 138, 142, 144, 154, 160

zložena glagolska oblika 17, 23, 160

zložena poved 117–119, 122, 124, 126, 129, 130–131, 133, 135, 137, 144–145, 148, 153–154

zgradbene vezave 39

Ž

železne zgradbe 63

ženski spol 13, 16, 20, 33

živi vršilec 98

živost 25–26, 33, 85, 94, 160

Z

zadobna ciljnost 138–139

zadobnost 146, 153, 155, 162

zaimenska zveza 100–101, 114

zanikani rodilnik 49, 53

